

**EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ
GELİR VE İKAME ETKİSİNİN
ANALİZİ**

Bilal GÜMÜŐÖĐLU

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Haziran 2014

Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR
VE İKAME ETKİSİNİN ANALİZİ

Hazırlayan
Bilal GÜMÜŞOĞLU

Danışman
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

AFYONKARAHİSAR 2014

YEMİN METNİ

Yüksek lisans olarak sunduğum “EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİNİN ANALİZİ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/06/2014

Bilal GÜMÜŞOĞLU

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

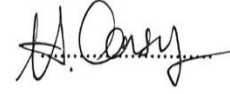
JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

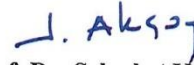
Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Selçuk AKÇAY

: Doç. Dr. Harun CANSIZ

İmza

Maliye Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Bilal GÜMÜŞOĞLU'nun "**Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir ve İkame Etkisinin Analizi**" başlıklı tezi, 24.06.2014 günü saat 14:00'te Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selçuk AKÇAY
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİNİN ANALİZİ

Bilal GÜMÜŞOĞLU

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

Haziran 2014

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Devletin elde ettiği vergi gelirlerinin hane halkları üzerinde gelir ve ikame etkisi olduğu gibi kamu harcamalarının da hane halkları üzerinde gelir ve ikame etkisi vardır. Kamu harcamaları nedeniyle insanların daha fazla çalışma isteğinde bulunmasına gelir etkisi denir. Kamu harcamalarının hane halklarını aylıklığa teşvik ettiği duruma ikame etkisi denir.

Bu çalışmada eğitim ve sağlık harcamalarının gelir ve ikame etkisi incelenmiştir. Anket yolu ile elde edilen veriler çapraz tablo analizi başta olmak üzere, istatistiki yöntemlerle analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular eğitim harcamalarının gelir etkisine yol açtığını göstermektedir. Bulgular sağlık harcamalarının ikame etkisine neden olduğunu göstermektedir. Karşılaştırmalı analiz bulguları eğitim harcamalarında ortaya çıkan gelir etkisinin sağlık harcamalarında ortaya çıkan ikame etkisinden daha büyük olduğunu göstermektedir. Bunun iki nedeni tespit edilmiştir: Özel eğitim kurumlarının daha kaliteli kabul edilmesi ve özel eğitim harcamalarına ayrılan payın toplam özel tüketim miktarına oranının özel sağlık harcamalarından fazla olması.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcaması, Eğitim ve Sağlık Harcamaları, İkame Etkisi, Gelir Etkisi

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF INCOME AND SUBSTITUTION EFFECTS OF EDUCATION AND HEALTH EXPENDITURE

Bilal GÜMÜŞOĞLU

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE**

June 2014

Advisor: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

Public expenditures have income and substitution effects on households as well as taxes. If people work more due to public spending, this is called as income effect. If people are encouraged to work less due to public spending this is named as substitution effect.

In this study, whether public education and public health spending cause income and substitution effects is examined. The data are obtained by questionnaire and examined by cross-table analysis with other statistical methods. The findings demonstrate that education spending causes income effect, while health care spending causes substitution effect. A comparative analysis shows that the size of the income effect is greater than the substitution effect. The possible reasons of the findings are: people accept that the quality of private schools are better than public schools; the share of private education spending is higher than private health care spending in total private spending.

Key Words: Public Expenditure, Education and Health Spending, Substitution Effects, Income Effects.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans sürecimde ve tez dönemimde her konuda yol göstericiliği ve fikirleri ile hazırlamış olduğum çalışmamı aydınlatan danışman hocam Sayın Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ Hocama yürekten teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Bugüne kadar her türlü maddi ve manevi desteği esirgemeyen bu günlere gelmemde büyük payı olan başta annem Betül GÜMÜŞOĞLU'na ve sevgili aileme emeklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

Çalışmamda manevi desteklerini esirgemeyen, anket aşamasında büyük destekleri olan Sayın Makbule EKİCİ Hocama, Fulya ÇAĞLAR'a, Özlem YANIK'a, Uğur KOÇ'a, Alper ÜNAL'a ve bugünlere gelmemde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Güzel Dileklerimle...

Bilal GÜMÜŞOĞLU

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARININ TANIMI, ÖNEMİ, ETKİLERİ VE YANSIMASI

1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI	3
1.1. DAR ANLAMDA KAMU HARCAMALARI	5
1.2. GENİŞ ANLAMDA KAMU HARCAMALARI	6
2. KAMU HARCAMALARI HAKKINDA KLASİK VE MODERN GÖRÜŞLER	6
2.1. KLASİK MALİ ANLAYIŞA GÖRE KAMU HARCAMALARI	7
2.2. MODERN MALİ ANLAYIŞA GÖRE KAMU HARCAMALARI	8
2.2.1. Keynesyen Mali Anlayışa Göre Kamu Harcamaları	8

2.2.2. Arz Yanlı Mali Anlayışa Göre Kamu Harcamaları	11
3. KAMU HARCAMALARININ ÖNEMİ	13
4. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞI VE NEDENLERİ	13
5. KAMU HARCAMALARININ YANSIMASI	14
5.1. HARCAMALARIN YANSIMASI	15
6. KAMU HARCAMALARININ ETKİLERİ.....	18
6.1.GELİR VE İKAME ETKİSİ	18
6.2. ÇARPAN VE HIZLANDIRAN ETKİSİ	22
6.2.1. Çarpan Etkisi	22
6.2.2. Hızlandırıcı Etkisi.....	26
6.3. DIŞLAMA VE İÇLEME ETKİSİ.....	28
6.3.1. Dışlama Etkisi (Crowding-out Effect)	28
6.3.2. Çekme Etkisi (Crowding-in Effect).....	32

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARI

1. EĞİTİM HARCAMALARININ KAMU HARCAMALARI İÇERİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	33
1.1. TÜRKİYE’DE EĞİTİM HARCAMALARI	37
1.2. EĞİTİMİN DEVLET ELİYLE GERÇEKLEŞTİRİLMESİNİN NEDENLERİ.....	39
1.3. EĞİTİM HARCAMALARINI ETKİLEYEN ETMENLER.....	42
1.3.1. Kişisel ve Kültürel Algılara İlişkin Etkenler	42
1.3.2. Kurumsal Etkenler	43
1.3.3. Ekonomik Etkenler	44

1.3.4. Sosyo-Demografik Etkenler	44
2. EĞİTİMDE YAŞANAN SORUNLAR VE DİĞER OECD ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI	45
3. SAĞLIK HARCAMALARI	48
4. SAĞLIK HARCAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	53
4.1. GELİRİN YÜKSELMESİ	53
4.2. SAĞLIK BİLİNCİNİN VE EĞİTİM SEVİYESİNİN GELİŞMESİ	54
4.3. SOSYAL DEĞER YARGILARININ DEĞİŞMESİ	55
4.4. TEKNOLOJİDE YAŞANAN GELİŞMELER	55
4.5. ŞEHİRLEŞME	56
4.6. İNSANLARIN YAŞAM SÜRELERİNİN UZAMASI	56
5. KAMU HARCAMASI OLARAK EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	57
5.1. EĞİTİM HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	59
5.2. SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİNİN ANALİZİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SINIRLILIKLARI	61
2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	62
3. EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARI GRUPLARININ SIKLIK DAĞILIMLARI	64

4. EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİLERİNİN ANALİZİ	73
4.1. EĞİTİM HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİ	73
4.1.1. Daha Fazla Çalışma Arzusu.....	73
4.1.2. Ek İşe Olan Talep	74
4.1.3. Hizmetler Arası Kalite Farkı	75
4.1.4. Sınavlara Hazırlanmada Eğitim Harcamalarının Etkisi	76
4.2. SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİ.....	77
4.2.1. Özel Sağlık Hizmetlerinin Etkisi	77
4.2.2. Sıkışıklık Probleminin Etkileri	78
4.3. ÇAPRAZ TABLO ANALİZİ.....	79
4.3.1. Eğitim Harcamaları Anketi Verilerinin Çapraz Tablo Analizi.....	79
4.3.2. Sağlık Harcamaları Anketi Verilerinin Çapraz Tablo Analizi	83
5. EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	86
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	91
KAYNAKÇA	94
EKLER.....	99
EK-1: EĞİTİM HARCAMALARI ANKET FORMU.....	99
EK-2: SAĞLIK HARCAMALARI ANKET FORMU	101

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.	Harcamaların Gelir Üzerine Etkisi	17
Tablo 2.	Çarpan Katsayısının Marjinal Tasarruf ve Marjinal Tüketim Eğilimlerine Göre Değeri	26
Tablo 3.	Eğitim Harcamalarının GSYH'ye Oranı	37
Tablo 4.	MEB Bütçesinin GSYH'ye Oranı	38
Tablo 5.	PISA 2012 Sonuçları ve OECD Ülkeleri Değerlendirilmesi	47
Tablo 6.	Toplam Sağlık Harcamalarının GSYH'ye Oranı	51
Tablo 7.	2012 Yılı Sağlık Harcamaları.....	52
Tablo 8.	Bazı Güven Aralıkları Düzeylerinde Anakütle ve Örneklem Hacimleri	62
Tablo 9.	Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Meslek Sıklık Dağılımı.....	64
Tablo 10.	Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Meslek Sıklık Dağılımı.....	65
Tablo 11.	Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Cinsiyet Sıklık Dağılımı	65
Tablo 12.	Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Cinsiyet Sıklık Dağılımı	65
Tablo 13.	Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Eğitim Durumu Sıklık Dağılımı.....	66
Tablo 14.	Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Eğitim Durumu Sıklık Dağılımı.....	67
Tablo 15.	Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Okuyan Çocuk Sayısının Sıklık Dağılımı	67
Tablo 16.	Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Okuyan Çocuk Sayısının Sıklık Dağılımı	68

Tablo 17.	Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Tüketim Miktarının Sıklık Dağılımı	69
Tablo 18.	Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Tüketim Miktarının Sıklık Dağılımı.....	69
Tablo 19.	Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Eğitimde Tercihinin Sıklık Dağılımı.....	70
Tablo 20.	Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Sağlık Tercihinin Sıklık Dağılımı.....	70
Tablo 21.	Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Eğitime Ayrılan Payının Sıklık Dağılımı.....	71
Tablo 22.	Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Sağlığa Ayrılan Payının Sıklık Dağılımı.....	72
Tablo 23.	Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Sağlık Sigortasının Sıklık Dağılımı.....	73
Tablo 24.	“Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesinin Sıklık Dağılımı	74
Tablo 25.	“Eğitim Harcamalarımın Fazla Olması Ek İşe Olan Talebimi Artırıyor” İfadesinin Sıklık Dağılımı	75
Tablo 26.	“Özel İle Devlet Eğitim Hizmetleri Arasında Kalite Farkı Olduğunu Düşünüyorum” İfadesinin Sıklık Dağılımı	76
Tablo 27.	“Sınavlara Hazırlanmada Çocuğuma Harcadığım Eğitim Harcaması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesinin Sıklık Dağılımı.....	77
Tablo 28.	”Özel Sağlık Hizmetlerini Daha Kaliteli Bulduğum İçin Tercihimi Özel Sektörden Yana Kullanıyorum, Bu Durum Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesinin Sıklık Dağılımı	78
Tablo 29.	“Devlet Hastanelerinde Yaşanan Sıkışıklık Problemi Nedeniyle Talebimi Özel Sektörden Yana Kullanıyorum, Bu Durum Beni Daha Fazla Çalışmaya Teşvik Etmektedir” İfadesinin Sıklık Dağılımı.....	79

Tablo 30.	Tüketim Oranları İle “Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesi Arasındaki İlişki.....	80
Tablo 31.	Okuyan Çocuk Sayıları İle “Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesi Arasındaki İlişki	81
Tablo 32.	Eğitim Harcamalarının Toplam Tüketime Oranı İle “Eğitim Harcamalarımın Fazla Olması Ek İşe Olan Talebimi Artırıyor” İfadesi Arasındaki İlişki	82
Tablo 33.	Tüketim Oranları İle “Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır” İfadesi Arasındaki İlişki.....	83
Tablo 34.	Okuyan Çocuk Sayısı İle “Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır” İfadesi Arasındaki İlişki.....	84
Tablo 35.	Sağlık Harcamalarının Toplam Tüketime Oranı İle “Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır” İfadesi Arasındaki İlişki	85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.	Laffer Eğrisi	19
Şekil 2.	Özel Eğitim/Sağlık Harcamaları Gelir/İkame Etkisi ilişkisi	21
Şekil 3.	Çarpan ve Milli Gelir ilişkisi.....	24
Şekil 4.	Kamu Harcamalarının Dışlama Etkisi	30
Şekil 5.	Faiz Oranları ve Milli Gelir ilişkisi	31

GİRİŞ

Toplumda birlik ve beraberlik içinde yaşamanın bir gayesi olarak devletin kuruluş amaçlarından birisi de toplumda bu birlik ve beraberliği sağlamaktır. Birlikte yaşamanın ortaya çıkardığı sorunların giderilmesi adına devletin ekonomide aktif bir şekilde yer alması gerekmektedir. Devlet bu amaçlarla ekonomiye müdahale etmekte ve bunları kamu harcamaları vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için yapılan harcamalar; tam kamusal mal ve hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler ve özel mal ve hizmetler olarak sınıflandırılabilir. Çalışmamızın kaynağını oluşturan harcamalar ise, yarı kamusal mal ve hizmetler içerisinde yer alan eğitim ve sağlık harcamalarıdır. Bu harcamalar devlet tarafından gerçekleştirilebildiği gibi özel sektör tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Bu yönüyle dışlamanın, fiyatlandırmanın mümkün olduğu, bedel ödemeyenlerin dışarıda bırakılabildiği harcamalardır. Gelir ve ikame etkilerinin gücünde bu yönleriyle ölçülmeye çalışılacaktır.

Bu ifadeler doğrultusunda çalışmanın birinci bölümü kamu harcamalarının tanımını, önemini, etkilerini ve yansımasını ele almaktadır. Öncelikli olarak kamu harcamaları konusunda ele alınan farklı görüşler ve tanımlamalar anlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra bu harcamaların ortaya çıkardığı etkiler ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, eğitim ve sağlık harcamaları tüm yönleriyle açıklanmıştır. İlk olarak eğitim ve sağlık harcamalarının kamu harcamaları içerisindeki yeri ve öneminden bahsedilmiş, daha sonra karşılaşılan sorunlar açıklanmıştır. Daha sonra da eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı yoluyla bireyler üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın en önemli ve son bölümünde ise, etkilerinin merak edildiği eğitim ve sağlık harcamalarının ampirik çalışmalar yardımıyla analizi ve bu analiz sonucunda elde edilen veriler ayrıntılarıyla incelenmiştir. Somut verilerin elde edilmesi adına ampirik çalışmalar son derece yararlı olmaktadır. Ampirik çalışmalar yoluyla örnek kütle üzerinden son derece gerçekçi bilgilere ulaşmak mümkündür.

Gerçekleştirdiğimiz alan çalışması hane halklarının demografik özellikleri ve gelir ve ikame etkilerinin analizine yönelik sorulardan oluşmaktadır. Eğitim ve sağlık harcamaları için ayrı ayrı sorular hazırlanmış olup her bir soru teker teker analiz edilmiştir. Son olarak eğitim ve sağlık harcamalarının gelir ve ikame etkileri karşılaştırılarak gerekli yorumlara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARININ TANIMI, ÖNEMİ, ETKİLERİ VE YANSIMASI

1. KAMU HARCAMALARININ TANIMI

Devlet, bireylerin toplumda birlik ve beraberlik içerisinde yaşamalarının bir gereği olarak oluşan ve toplumun organize şeklini oluşturan bir kurumdur. Devletin kuruluşu da dikkate alındığında en önemli görevi toplumun birlikte yaşamaktan kaynaklanan ortak ihtiyaçlarının karşılanması adına ekonomide aktif bir şekilde yer almasıdır. Bu bağlamda tatmin edildiğinde toplumun tümüne fayda sağlayan ihtiyaçlara sosyal ihtiyaçlar adı verilmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanmasında gerçekleştirilen hizmetlerde toplumsal ve yarı toplumsal hizmetler olarak ifade edilmektedir. Sağlık hizmetleri de bu kapsamda yarı toplumsal mal ve hizmetler ayrımı içerisinde yer almaktadır. Devlet, bu hizmetleri merkezi ve yerel yönetimler aracılığıyla bazı durumlarda da bunların dışında kalan kamu kurumları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilen bu hizmetlerin doğal bir sonucu da harcama yapmanın gerekli olmasıdır. Gelirin tüketim amacıyla kullanılmasına gider adı verilmektedir. Gelirin tüketim amacıyla kullanılmasına karar verilen kısmının, ihtiyaçların şiddetine göre dağıtılıp kullanılmasına da harcama yapmak denilmektedir (Özbilen, 2010: 117).

Şüphesiz günümüzde devletin varlığını sürdürebilmesi ve görevlerini yerine getirebilmesi için harcama yapmak zorunluluğu bulunmaktadır. İşte bu sebeple kamu harcamaları; “Devletin görevlerini yerine getirebilmesi ve kamu ihtiyaçlarının sağlanması adına gerçekleştirdiği harcamalar” şeklinde ifade edilebilir (Pehlivan, 2002: 68).

Günümüzde kamu harcamalarının niteliği değişime uğramış ve kamusal hizmetlerin sağlanması harcama yapmayı gerektiren tek unsur olmaktan uzaklaşmıştır. Ekonominin yapısında ve toplumda ortaya çıkan yeni yeni durumlar devleti de yeni harcamalar yapmaya sürüklemiştir. Ortaya çıkan yeni amaçlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Kalkınma hızını artırmak
- Gelir dağılımını daha adil bir görünüme kavuşturmak
- Kaynak dağılımını düzenlemek

Yapılan bu tür harcamalar günümüze yaklaştıkça önemini daha da çok artırmakta ve devletin ekonomik ve sosyal hedefleri doğrultusunda bir araç olarak kullanılmaktadır (Tosunoğlu vd., 2012: 85).

Kamu harcamalarının ödemesi para şeklinde yapılır ve yetkili makamlar eliyle gerçekleştirilir. Zaman içerisinde sürekli artma eğilimi gösteren kamu harcamaları toplumun müşterek ihtiyaçlarını karşılamak adına gerçekleştirilen harcamalardır. Şimdi yapmış olduğumuz kamu harcamaları tanımını ögelere ayırmak istersek 4 unsurdan söz edilebilir (Karaarslan, 2006: 25):

- Kamu Makamları: Burada kamu makamları ile ifade edilmek istenen devlet, il özel idareleri, belediyeler, köy yönetimleri, katma bütçeli kuruluşlar ve diğer kamu kuruluşlarıdır. Saydığımız tüm bu kuruluşlar tüzel kişiliğe sahiptir ve kamu gücünü ellerinde tutmaktadır. Ayrıca bu kuruluşlar kamu yararı amacı taşımaktadırlar. Bu kurumlar; yöneten, düzenleyen, emir ve kumanda eden konumundadırlar. Dolayısıyla vatandaş ile aynı düzeye sahip değildirler.

- Toplumsal İhtiyaçlar: İhtiyaçların sağlanması idari takdire ve siyasal tercihe dayanır. Bazı ihtiyaçların toplumun tamamı tarafından hissedilmesi ve bu ihtiyaçların piyasa mekanizması tarafından karşılanamaması bu ihtiyaçların kamu makamları tarafından karşılanmasını zorunlu kılmaktadır.

- Belirli Usuller: Bütçede yer alan ödeneklerin tahsis edildikleri amaçlara uygun bir şekilde harcanması temel kuraldır. Kamunun sahip olduğu bu değerler israf edilmemeli tasarruflu bir şekilde kullanılmalıdır. Harcama yapılırken tasarruflu olmakla kalmayıp, hatta cimri bile davranılmalıdır. Arttırma, eksiltme veya pazarlıklar şeklinde gerçekleşen harcamalar bu işler için getirilmiş özel komisyonlarca yapılmaktadır. Kamu harcamalarının gerçekleşmesinde belirli usullerin varlığının nedeni ise; kuruluşlar arasında rekabetin arttırılması ve ucuzluk sağlanmak istenmesidir.

- Parasallık: Günümüz ekonomileri para ekonomisi şekline bürünmüşlerdir. Para her türlü mal ve hizmetin alımında kullanılmakta, değişimleri kolaylaştırmakta, iş bölümünü geliştirmekte, ticari ve sınai faaliyetlerde hesap birimi olmaktadır (Türk, 2008: 28-31). Devlet de satın aldığı mal ve hizmetlerin yani emeğin karşılığını para ile öder. Buna örnek olarak işçi ücretleri, memur maaşları verilebilir (Sayar, 1975: 26).

Kamu harcamaları bazı dönemlerde merkezi devlet teşkilatı, bazı dönemlerde yerel yönetimler ve bazı dönemlerde ise bunların dışında kalan diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple kamu harcamaları yalnızca merkezi bütçe içerisinde yer alan harcamaları kapsamamakta, merkezi bütçe dışında kalan harcamaları da gerçekleştirebilmektedir (Pehlivan, 2002: 68-69).

Kamu harcamalarının belirlenmesinde hangi kurumların harcamalarının ve hangi tür harcamaların kamu harcaması kapsamında ele alınabileceği önemlilik arz etmektedir. Bu anlamda kamu harcamalarını dar ve geniş anlamda ele alabiliriz (Karaaslan, 2006: 26).

1.1. DAR ANLAMDA KAMU HARCAMALARI

Kamu harcamaları dar anlamda yapılan tanımında; kamu tüzel kişilerinin toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere belirli kurallar dahilinde parasal olarak gerçekleştirdikleri harcamalar şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanım ayrıca kamu harcamalarının hukuki tanımını da ifade etmektedir (Doğruyol, 2009: 50). Harcama kamu tüzel kişileri tarafından gerçekleştirildiğinde kamu harcaması, gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından gerçekleştirildiğinde ise özel harcama olarak tanımlanmaktadır (Erdem vd., 2003: 29). Bu sebeple, kamu kurum ve kuruluşlarının bütçelerinden, kamu hizmetlerinin doğrudan doğruya maliyeti içine giren bütün unsurlar kamu harcaması olmaktadır. Bu harcamalara örnek olarak: eğitim harcamaları, sağlık harcamaları, sosyal yardımlar, savunma harcamaları, bayındırlık harcamaları ve belirli hizmetlerin karşılığı olarak ödenen aylık ve ücretler verilebilir.

Kamu harcamaları ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak dar anlamdaki kamu harcamaları ele alınmaktadır. Genel olarak dar anlamdaki kamu harcamalarının ele alınmasının nedeni ise, merkezi devlet teşkilatı ve mahalli idarelerin dışında yer alan kuruluşların gerçekleştirdikleri harcamalarda görülen sistem ve uygulama

zorlukları ile bu zorlukların bu harcamaların hesaplanmasını da zorlaştırmasıdır (Edizdoğan, 2008: 40).

1.2. GENİŞ ANLAMDA KAMU HARCAMALARI

Kamu harcamaları yalnızca merkezi devlet teşkilatı ve mahalli idarelerin yaptığı harcamaları değil iktisadi devlet teşekküllerinin harcamalarını, vergi muafiyet ve istisnalarını, sosyal sigortalar kurum ödemelerini, ziraat odaları birliğinin ödemelerini de içine almaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere kamu harcaması hem merkezi devlet teşkilatının hem de diğer özel hukuk tüzel kişilerinin kamu hizmetlerinin ifası için gerçekleştirdikleri harcamaları ifade etmektedir (Kalenderoğlu, 2006: 51).

İktisadi devlet teşekküllerinin sermayelerini oluşturmak ve zararlarını karşılamak amacıyla devlet tarafından yapılan ödemeler kamu harcaması içerisinde yer alır. Bu teşekküllerin ürettikleri mallar için yapılan harcamalar, malların satış bedeli kamu harcaması içerisinde yer almaz. Bunun nedeni bu harcamaların fiyat mekanizması ile geri alınmasıdır.

Devletin gerçekleştirdiği hizmet karşılığında bazı durumlarda harcama yapmak yerine vergiden muaflık sistemini devreye sokması dolaylı da olsa kamu harcamasını ortaya çıkarmaktadır. Bu durumdan anlamamız gereken ise, vergi muaflığı sisteminin devlet gelirleri arasında ortaya çıkardığı noksanlık ölçüsünde kamu harcaması karşısında bulunmasıdır. Bütün bu anlatılanlar sonra geniş anlamda kamu harcamalarının özelliğinin, bu harcamaların merkezi devlet teşkilatı ve diğer kamu kuruluşları bütçelerinin dışında yer alan harcamalar olması şeklinde ifade edilebilir (Erginay, 2010: 169).

2. KAMU HARCAMALARI HAKKINDA KLASİK VE MODERN GÖRÜŞLER

Kamu harcamalarının artışında 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Buhranı önemli bir yere sahiptir. Ekonomik buhran dönemine kadar olan zaman diliminde ekonomide Klasik görüş hakim olmuştur. Klasik görüşü savunanlar devletin ekonomiye müdahale etmesine, harcama gerçekleştirmesine karşı

durmuşlardır. Fakat 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Buhranı ile bu görüş önemini kaybetmeye başlamış ve yerini Keynesyen teoriye bırakmıştır. Keynesyen anlayışı savunanlar ise, ekonomik durgunluk döneminden kurtuluşun yolunu kamu harcamalarında artış yapılmasına bağlamışlardır. Verilen bu kısa bilgilerden sonra şimdi bu görüşleri ayrıntılı olarak açıklamaya çalışalım (Işık vd., 2005: 75).

2.1. KLASİK MALİ ANLAYIŞA GÖRE KAMU HARCAMALARI

Klasik anlayışın izleri Dünya Ekonomik Buhranı'nın yaşandığı 1929 yılına kadar devam etmiştir. Klasik anlayışa göre, ekonomi kendi dengesini piyasa koşullarına göre kendisi gerçekleştirecektir. Piyasa ekonomisinin üzerinde etkili olan kanunlar doğal olarak kendiliğinden gerçekleşecektir. Bu şekilde işleyen bir ekonomik sisteme devletin müdahale etmesi, kendiliğinden oluşan ekonomik dengeleri negatif yönde etkileyecektir. Devlet ekonomiye karışmamalı yalnızca eğitim, sağlık, güvenlik gibi hizmetlerin işleminde sorumlu olmalıdır. Bu tür kamu harcamaları dışında başka kamu harcaması yoluna başvurmamalıdır. Denk bütçe prensibinden yola çıkarak, devlet sadece gerçekleştirdiği harcamalar oranında vergilere başvurmalı veya elde ettiği gelirler kadar harcama gerçekleştirmelidir.

Kamu harcamaları ile bu harcamaların finansman sorunu beraber değerlendirildiğinde, kamu harcamaları ne kadar geniş hacimde tutulursa bu harcamalar için zorunlu olan finansman kaynağı da bir o kadar fazla olacaktır. Kamu harcamalarının finansman kaynakları arasında yer alan vergiler ise ayrı bir öneme sahiptir. Bu sebeptir ki kamu harcamalarında gerçekleşen bir artış daha çok vergi geliri elde edilmesine yol açabilmektedir. Vergiler piyasalara müdahale etmede en etkili araçlardan birisini oluşturmaktadır. Devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkan Klasik maliyeciler kamu harcamalarının olabildiğinde az gerçekleşmesini istemektedirler (Özbilen, 2010: 119-120). Bu düşüncede Klasik mali anlayışın kamu harcamaları konusundaki temel prensibini oluşturmaktadır. Maurice Duverger bu durumu: “devletin cimriliği” olarak ifade etmiştir. Daha sonraları devletin cimriliği görüşünün Klasik mali anlayışın temelini oluşturduğu savunulmuştur.

Klasik maliyecilerin, kamu harcamalarının olabildiğince az kullanılmasını savunmalarının nedeni, kamu harcamalarının basit bir tüketimden ibaret olduğu ve milli gelir üzerinde azaltıcı etkisinin olduğunu düşünmeleridir. Klasik maliyeciler

harcamaların miktarı ile ilgilenmişler ve içeriğini dikkate almamışlardır. Doğal olarak kamu harcamalarının gelir yaratıcı bir etkisinin olduğu özelliği de göz ardı edilmiştir (Işık vd., 2005: 75). Klasik maliye anlayışının savunucularına göre, ekonomide var olan kıt kaynakların devlet tarafından kullanılması kaynakların israfına ve kaybına yol açacaktır. Devlet özel teşebbüsler gibi dinamik ve etkin bir yapıda olmadığından elde ettiği vergi vb. gelirleri olumlu bir şekilde değerlendiremeyecektir. İşte kamu harcamalarının gelir yaratıcı etkisinin göz ardı edilmesinin nedeni de bu anlayıştan ötürüdür.

I. Dünya Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve ardından gelen II. Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal ve ekonomik sorunların gün yüzüne çıkması, devletin ekonomiye müdahalesini gerekli kılmış ve Keynesyen görüş hakim olmaya başlamıştır. Böylelikle ortaya çıkan bu ekonomik sorunların devletin müdahalesi olmadan giderilemeyeceği düşüncesi giderek yerleşmeye başlamıştır. Devletin ekonomiye müdahalesinin artması ile birlikte kamu harcamaları da artmaya başlamıştır (Özbilen 2010: 120).

2.2. MODERN MALİ ANLAYIŞA GÖRE KAMU HARCAMALARI

Kamu harcamaları üzerinde modern anlayışın düşünceleri Klasik anlayıştan tamamen farklılık göstermektedir. Ortaya çıkan bu farklılık hukuki ve iktisadi düşüncede oluşan değişikliklerden kaynaklanmaktadır.

Devlet millettten bağımsız bir varlık olmayıp, onun oluşturduğu organizasyonun hukuki bir görüntüsünü ortaya koymaktadır. Devlet adına hareket edenleri hem vatandaşlar hem de vergi yükümlüleri oluşturmaktadır. Böyle bir durumda devletin gerçekleştirdiği harcamalar, devlet adına hareket edenlerin vergi ya da diğer şekillerde bireylerden topladıklarını harcama adı altında tekrar bireylere dağıtımlarından ibarettir (Işık vd., 2005: 76).

2.2.1. Keynesyen Mali Anlayışa Göre Kamu Harcamaları

Klasik görüş ile tamamen zıt yönlü olan Keynesyen görüş, 1929 yılında Klasik ekonomik düşüncenin yıkılmasına neden olan Dünya Ekonomik Krizi ile ortaya çıkmıştır. Keynesyen anlayış devleti; harcama yapan, çalışan ve tüketimde bulunan bireylerin oluşturduğu “bireyler topluluğu” olarak ifade etmektedir.

Klasik görüşü savunanlar, devleti ekonominin dışında tutmuşlar ve genellikle hukuki bir varlık olarak görmüşlerdir. Doğal olarak kamu harcamalarının da olabildiğince düşük düzeyde tutulmasını istemişlerdir. Klasik görüşün savunduğu bu anlayış, I. Dünya Savaşı ve Dünya Ekonomik Krizi neticesinde ortaya çıkan problemlere çözüm bulamamış, yeni çözüm yolları bulma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından kamu harcamaları önemli ölçüde artış eğilimi göstermiş ve bu artışlar savaş sonrası az da olsa duraklasa bile daha sonra yine artış eğilimine girmiştir (Özbilen, 2010: 122).

Klasik düşünceyi savunanlar, savaş sona erdikten sonra yeniden ekonomide devlet müdahalesinin yer almadığı liberal iktisat sisteminin olmasını istiyorlardı. Ancak 1929 yılında meydana gelen Dünya Ekonomik Krizi, Klasiklerin savunduğu bu düşüncelerin zayıflamasına neden olmuştur. Bu zayıflama geçici bir zayıflama olmaktan çıkıp artık süreklilik kazanmaya başlamış ve Klasik liberal düşünce yavaş yavaş önemini yitirmeye başlamıştır. Bu gelişmelerden sonra 1936 yılında Keynes'in "The General Theory of Employment, Interest and Money" (İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi) adlı eseri basılmıştır. Keynes bu eserinde, yaşanan iktisat krizi üzerindeki düşüncelerini ifade etmiş ve krize karşı çözüm yolları ortaya koymuştur (Pehlivan, 2008: 74).

Keynes, ekonominin klasiklerin savunduğu gibi daima tam istihdamda denge halinde olmadığını, eksik istihdamın var olduğu bir durumda da dengenin sağlanabileceği düşüncesini savunmuştur. Bununla beraber Keynes, devlet müdahalesi olmadan tam istihdam seviyesine ulaşmanın hiç kolay olmadığını vurgulamıştır. Efektif talepteki (satın alma gücü ile desteklenmiş talep) yetersizlik ekonominin eksik istihdamda bile dengede olmasına neden olmaktadır (Özbilen, 2010: 121). Efektif talepteki yetersizlik, toplam harcamaların kıt olan kaynakların tamamının kullanılmasına yetmediği durum ile ifade edilmektedir. Efektif talep ise belirli bir dönemde fiilen elde edilen yatırım ve tüketim harcamalarının toplamıdır. Yatırım ve tüketim harcamalarının toplamı efektif talebin yanında milli gelire de eşittir (Özbilen, 2010: 122).

Devlet harcama yapma imkanına efektif talep yetersizliğini gidermek amacıyla sahip olmaktadır. Bu amaçla birlikte sosyal yardımları, bayındırlık

harcamalarını ve işsizlere olan yardımları arttırarak efektif talebin ve buna bağlı olarak istihdam seviyesinin de yükselmesini sağlamaktadır.

Günümüzde devletin piyasalara müdahale şekli yalnızca efektif talepteki yetersizlikleri gidermek şeklinde olmamaktadır. Efektif talepteki yetersizliklerin giderilmesinin yanında sosyal dengesizliklerin düzeltilmesi ve genel ekonomik durumun düzeltilmesi amacıyla da piyasalara müdahalede bulunmaktadır. Genişletici maliye politikası uygulamalarından olan ekonomik istikrarın sağlanması, gelir dağılımında adaletin gerçekleştirilmesi, ödemeler dengesinin sağlanması ve ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi gibi yollarla devletin ekonomiye müdahale etmesi bir zorunluluk durumu olmaktadır. Bu yüzden günümüzde Klasiklerin savunduğu gibi, devletin payının minimum olduğu ve müdahaleye izin verilmeyen bir ekonomik sistemi düşünmek imkansızdır. Devlet müdahalesinin sınırı ve alanı, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelere göre farklılık göstermektedir. Ayrıca bu ülkelerin siyasi ve sosyal şartlarına göre de farklılık göstermektedir.

Demokratik parlamenter yönetim sistemlerinde devlet, ekonomi içerisinde üretici rolden ziyade daha çok ekonomik birimler üzerinde teşvik edici ve yönlendirici bir rol oynamaktadır. Bu ülkelerde gelir dağılımında adaletin sağlanması da devletin önemli görevleri arasında yer almaktadır. Devletçi sistemin hakim olduğu sosyalist ülkelerde ise, devlet doğrudan üretim araçlarına sahip olarak milli ekonomiyi tamamen veya büyük ölçüde kendi yönetimi altında bulundurmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde toplam talepte meydana gelen eksiklik tasarrufların fazla oluşundan ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla oluşan bu tasarruf fazlalığını gidermeye yarayacak harcamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise, tasarrufların eksikliğiyle birlikte gönüllü tasarrufun genellikle verimsiz alanlara kayması, devletin ekonomi içindeki rolünü ve etkisini zorunlu olarak arttırmaktadır. Devletin sosyal sabit sermaye yaratmak amacıyla girişeceği faaliyetlerin harcamaları gerektiğinde açık finansman yoluyla karşılanmaktadır. Tüm bu anlatılanlardan sonra ortaya çıkan hakim görüş, harcamaların ekonominin buhran dönemlerinde ekonomik koşullara göre bilinçli olarak arttırıldığıdır (Özbilen, 2010: 123).

2.2.2. Arz yanlı Mali Anlayışa Göre Kamu Harcamaları

Arz yanlı anlayış ilk olarak Dr. Stein tarafından kullanılmıştır. Arz yanlı iktisat, 1970'li yıllarda genel olarak toplam talep ağırlıklı olan Keynesyen mali anlayışa bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Arz yanlı anlayışın ortaya çıkışında ve gelişmesinde, Jude Wanniski, Robert Mundell ve Arthur Laffer gibi iktisatçıların etkisi olmuştur (Doğan, 2006: 254).

Arz yanlı mali anlayışta ekonominin üzerindeki vergi yükünün azaltılması hakim bir düşünce halini almıştır. Bu düşünceye sebep olarak, ABD'de yapılan araştırmalar sonucunda vergi yükünün gereğinden fazla olduğuna dair sonuçların elde edilmesi gösterilmektedir.

Vergi oranlarında bir artış meydana geldiği zaman bireylerin bu artışa tepkileri iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Vergi oranlarında bir artış meydana geldiğinde bu artışın birey üzerinde yarattığı gelir kaybını birey daha fazla çalışmak suretiyle telafi edecektir. Bu durum verginin gelir etkisi ile ifade edilmektedir. Bireylerin vergi sonrası ortaya çıkan gelir kayıplarını telafi edebilecek imkanlarının olmaması durumunda, bireyler daha az çalışacak ya da daha fazla kazanç sağlayabilecek iş kollarına geçeceklerdir. Piyasada emek arzını düşüren bu durumda ikame etkisi ile ifade edilmektedir.

Keynesyen görüşü savunanlar ekonomide ikame etkisinin az olduğunu savunmuşlardır. Arz yanlı anlayışı savunanlar ise, Keynesyen görüşün aksine, ikame etkisinin az olmadığını savunmuşlardır. Bu sebeple Arz yanlı anlayışın uygulandığı Reagan zamanında, ABD'de vergi oranlarının düşürülmesi yoluna gidilmiştir (Eker, 2007: 44).

Arz yanlı anlayışı savunanların Keynesyen teoriye karşı en önemli eleştirileri, kısa dönemde istikrar sağlamak amaçlı kullanılan iktisat politikalarının terk edilmesi ve bu politikaların yerine, uygulanması daha kolay olan politikaların benimsenmesi yönündeki görüşleri olmuştur. Bu bağlamda, devletin ekonomiyi düzeltmek amacı ile ortaya koyduğu faaliyetler ekonominin dengesini bozacak ve bu durumda kaynak dağılımının bozulmasına neden olacaktır. Bu yüzden arz yanlı iktisatçılar, devletin ekonomi politikalarının temelinde ekonominin potansiyel büyüme hızına kavuşturulması ve serbest piyasa sisteminin daha işler hale getirilmesi düşüncesinin

yer alması gerektiğini savunmuşlardır. Arz yanlı anlayışı savunanlar, yalnızca özel sektörün istikrarlı bir ekonomik büyümeyi sağlayacağına inanmışlardır.

Arz yanlı anlayış devletin bütün alanlara müdahale etmesini ve dolayısıyla kamu kesiminin aşırı derecede büyümesini; kapitalist bir sistemin verimlilik, büyüme ve birikim dinamiği açısından sakıncalı olduğuna inanmışlardır. Bu görüşleri doğrultusunda devletin kamusal mal ve hizmet üretmesinin yanında, vergi yükünün dağılımı dolayısıyla üretici, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı çalışmaları verimli olmayan sonuçlar ortaya koymaktadır.

Devletin gelir dağılımında adaleti sağlamak ve sosyal refah anlayışını yaygınlaştırmak için gerçekleştirdiği müdahaleler, verimlilik, etkinlik ve rekabetçi avantajların yok olmasına, piyasa sisteminin işleyişindeki esneklik ve uyum yeteneğinin azalmasına yol açmaktadır. Bu yüzden arz yanlı anlayışı savunanlar devletin özel sektör karşısında geri planda yer almasını savunmuşlardır (Doğan, 2006: 255).

Arz yanlı anlayışın kamu harcamalarına bakan tarafında kamu kesiminin mümkün olduğunca küçük tutulması, enflasyonla mücadele çerçevesinde kamu harcamalarının olabildiğince azaltılması vardır. Ekonomide sıkı para politikasının izlenmesini tavsiye ederler. Bu yönleriyle klasik iktisadi yaklaşımın görüşlerine benzerler. Savundukları bu görüşlerin uygulanması, enflasyonu azaltmada başarılı olmuştur. Fakat bu durumda da harcamaların azaltılması ve sıkı para politikaları uygulamaları, yatırımların azalmasına ve dolayısıyla işsizliğin artmasına neden olmuştur. Bu yönüyle arz yanlı anlayışın görüşleri üzerindeki tartışmalar devam etmektedir.

Arz yanlı anlayışın görüşleri uygulamaya konulabilirse kamu harcamalarının azaltılması sonucu ortaya çıkacaktır. Ancak, kamu harcamalarının azaltılması, klasik maliye dönemine dönülmesine sebep olmayacaktır. Bunun nedeni, kamu kesiminin payının azaltılmasının önemli bir siyasi tercihi gerektireceğidir. Günümüzde sosyal devlet anlayışının vazgeçilmez görevleri gereği, devletin kamu harcamalarını azaltması ya da bunları piyasa fiyatı yöntemiyle uygulaması sanıldığı gibi kolay bir durum değildir (Eker, 2007: 44-45).

3. KAMU HARCAMALARININ ÖNEMİ

Kamu harcamaları toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında önemli ekonomik ve sosyal etkilere yol açabilmektedir. Günümüze yaklaştıkça artan kamu harcamaları, kamu harcamalarının önemini daha net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Kamu harcamaları devletin sorumlu olduğu mali ve mali olmayan yükümlülüklerini gerçekleştirmede bir araç olarak kullanılmaktadır. Ayrıca kamu harcamaları kamu gelirleriyle beraber maliye politikasının önemli iki aracını ifade etmektedir. Kamu harcamalarının niteliği, miktarı ve kapsamı üzerinde düzenlemeler yapılması ile devlet mali fonksiyonlarıyla beraber ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını da yerine getirebilecek etkiler oluşturabilmektedir.

Günümüze doğru artan nüfus ve nüfus bileşimlerinde yaşanan gelişmeler ile kamu harcamalarının önemi giderek artmaktadır. Askeri ve teknolojik alanda meydana gelen yenilikler ile devlet anlayışında, özellikle sosyal devlet anlayışında ortaya çıkan değişikliklerinde kamu harcamalarının öneminin artmasında etkisi son derece yüksektir (Gülcan, 2008: 5).

Kamu kesiminin ekonomik büyüme ve ekonomik performans üzerindeki etkisi de son derece önemli bir yere sahiptir. Büyük bir kamu kesiminin var olmasının verimlilik ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği üzerinde durulmaktadır. Bu anlayışta, kamu kesiminin büyüklüğü verimlilikle beraber ekonomik büyümeyi yavaşlatacaktır. Bu olumsuz bir etkiye neden olarak, kamu sektörünün genellikle düşük verimle faaliyet göstermesi ve devletin ekonomik sisteme müdahalede bulunmak amacıyla kullandığı maliye ve para politikaları gösterilebilir (Ulutürk, 2001: 132).

4. KAMU HARCAMALARININ ARTIŞI VE NEDENLERİ

Kamu harcamalarında dünden bugüne yaşanan gelişmelere göz attığımızda sürekli bir artış ortaya çıktığı gözden kaçmamaktadır. Yaşanan bu artışlar hem devletçi ekonomik yapının hakim olduğu, hem de piyasa ekonomisinin hakim olduğu ülkelerde açık bir şekilde görülmektedir (Pehlivan, 2002: 71).

Kamu harcamalarında ortaya çıkan sürekli artışlarda, 1930'lu yıllardan bu güne kadar olan devlet bütçeleriyle gerçekleştirilen harcamalar ele alındığında bu artış eğilimi daha net bir şekilde görülmektedir. Artışların bir kısmı nominal, büyük bir kısmı ise gerçek artıştır (Kanca, 2011: 80-81). Görüldüğü gibi, kamu harcamalarının artışına yol açan nedenleri gerçekte ve görünüşte olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Bu çalışmada, gerçek ve görünüşte artış nedenlerinin neler olduğu belirtilecek olup, açıklamalarına yer verilmeyecektir¹.

Kamu harcamalarının gerçek artış nedenleri:

- Savaşlar,
- Devletin iktisadi hayattaki aktif rolü,
- Kamu hizmetlerinin hem nicel hem nitelik olarak daha iyi görünmesinin sağlanmak istenmesi,
- Bilimsel ve teknik ilerlemeler,
- Nüfus artışı,
- Halkın hayat standardının yükseltilmesidir (Yıldıran, 1998: 10).

Kamu harcamalarının görünüşte artış nedenleri:

- Ülke ve nüfustaki değişiklikler,
- Enflasyon,
- Ayni Ekonomiden nakdi ekonomiye geçilmesi,
- Bütçe usullerinin değişmesidir (Eker, 2007: 31).

5. KAMU HARCAMALARININ YANSIMASI

Vergi yansımı genel anlamda vergi mükellefinin üzerindeki vergi yükünü başka kişilere aktarması şeklinde ifade edilebilir. Görüldüğü gibi vergi yansımı, vergiyi ödeyen mükellefin ödemiş olduğu vergiye karşı verdiği bir tepki olarak karşımıza çıkmaktadır. Ödenen verginin tamamı veya bir kısmı başkalarına aktarılmaya çalışılmaktadır (Sağbaş, 2011: 44). Aktarılan bu vergi en sonunda belirli kişi ya da grup üzerine yerleşmektedir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız (Eker, 2007: 31-34).

Yansıma ayrımı içerisinde mutlak ve diferansiyel yansıma ayrımı önemli bir yere sahiptir. Mutlak yansıma bir vergide meydana gelen artışın, gelir dağılımı üzerinde yarattığı etkiyi ortaya koymaktadır. Bu yansıma ayrımında eğer kamu harcamaları sabit varsayılırsa, bir vergide meydana gelecek artışın makro etkileri ortaya çıkar. Bu etkiler: Toplam talebin azalması ve işsizlik şeklindedir. Dolayısıyla bu makro etkilerde gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Diferansiyel vergi yansıması ise, kamu harcamaları sabit varsayıldığında, bir vergi ile başka bir verginin değiştirilmesi durumunda gelir dağılımında ortaya çıkacak değişmeyi gösterir. Burada reel olarak aynı hasılat düzeyine sahip iki vergi değiştirilmektedir. Böyle bir durumda makro etkiler söz konusu olmamaktadır. Gelir dağılımı üzerinde yaratılan etki sadece belirli bir verginin bir başka vergi ile ikame edilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Diferansiyel vergi yansıması literatürde ne kadar mutlak vergi yansımasından daha kullanışlı olsa da, vergilerin ikame edilmesi sonucu kamu harcamalarının bileşimlerinde bir değişme ortaya çıkacağı konusuna dikkat etmemiştir.

Yansıma yalnızca vergilere ait olmamakta esas konumuzu oluşturan kamu harcamalarının da yansıması mevcut olmaktadır. Belirli bir kamu harcamasında meydana gelen artış veya azalış sonucunda da gelir dağılımı üzerinde bir değişme olmaktadır. Gelir dağılımı üzerinde ortaya çıkan bu değişmeye ise “Harcama Yansıması” adı verilmektedir. Seçilebilecek başka kamu harcamalarının birbirleriyle olan ikame etkisi sonucu gelir dağılımında ortaya çıkacak etki ise “Diferansiyel Harcama Yansıması” olarak adlandırılmaktadır. Harcamalarla beraber vergilerin gelir dağılımı üzerinde ortak bir etki yaratması ise “Bütçe Yansıması” şeklinde adlandırılmaktadır. Konumuzla ilgisi ölçüsünde harcama yansıması kavramı daha ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktır (Batirel, 1990: 121-122).

5.1. HARCAMALARIN YANSIMASI

Kamu harcamaları eğitim, sağlık, altyapı ve genel kamu hizmetleri olarak dört başlık altında ele alındığında bireyleri farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Okul çağına ulaşmış çocuğu bulunan aileler eğitim hizmetlerinden daha fazla yararlanırken, sağlık hizmetlerinden yararlanma ise ailelerin demografik yapısına

göre farklılık göstermektedir. Altyapı ve genel kamu hizmetlerinden faydalanma ise daha farklı şekillerde yansıyabilmektedir.

Ailelerin yapısına göre kamu harcamaları ile sağlanan hizmetlerden faydalanma düzeyi farklılaşabilmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi okul çağına ulaşmış çocuğu bulunan aileler eğitim hizmetlerinden daha fazla yararlanabilmektedirler. Herhangi bir kamu sağlık sigortasına sahip olmak kamu sağlık hizmetlerinden daha fazla yararlanma sonucunu ortaya çıkarabilmektedir.

Harcamaların yansımaları analizinde, aileler belirli dilimlere ayrılmaktadır. Bu dilimler kapsamında ailelerin kamu politikaları ile sunulan imkanlardan faydalanma kapasiteleri ortaya çıkarılmaktadır. Farklı dilimlerden bireylerin sayısı Devletin bu hizmetlere harcadığı birim maliyet ile çarpılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, farklı gruplarda yer alan bireylerin ilköğretimden faydalanan çocuklarının sayısı, öğrenci başına gerçekleştirilen ilköğretim harcaması ile çarpılarak her grubun bu hizmetten faydalanma miktarı bulunmaktadır. Bu analiz, belirtilen hizmetin hangi gruplara ne oranda yansıdığı hakkında fikir edinmemizi sağlamaktadır. Elde edilen sonuçlardan yola çıkarak hizmetin eşitsizliği azaltıcı ya da eşitsizliği artırıcı yönde etkili olduğuna karar verilmektedir. Diğer harcama programları ile karşılaştırıldığında ise, yoksul kesime doğru kaynak aktarma konusunda daha etkili olup olmadığı konusu tartışılan bir nokta olmaktadır (Pınar, 2005a: 55-56).

Pınar'ın (2005b: 213) belirttiğine göre ilk ve ortaöğretim harcamaları bir nebze gelir dağılımını düşük gelirli grupların lehine düzeltmektedir. Bunun bir nedeni düşük gelir gruplarının ortalama gelirinin öğrenci başına gerçekleştirilen eğitim harcamalarına göre daha düşük olmasıdır. Diğer nedeni ise okul çağına ulaşmış çocuk sayısıdır.

Üniversite eğitime ilişkin sonuçlar belirsizdir. Son yıllarda üniversite eğitime ilişkin harcamaların gelir grubuna net katkı sağladığı görülmektedir. Diğer taraftan yapılan çalışmalar yüksek gelir diliminde yer alan ailelerden gelen öğrencilerin daha iyi üniversitelerde okuma şansının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Uzun vadede iş bulma ve yüksek ücret imkanları açısından da düşünüldüğünde üniversite öğrenimi gelir dağılımını düşük gelirli gruplar aleyhine

daha da bozacağı düşünülmektedir. Sağlık ise daha farklı bir görüntü sergilemektedir.

Tablo 1: Harcamaların Gelir Üzerine Etkisi

	İlk ve Orta Öğretim	Üniversite Öğrenimi	Sağlık Hizmeti	Sosyal Transferler	Altyapı	Harcamaların Net Etkisi
Gelir Dilimleri	1994					
1. %20	0.002	0.001	0.001	0.003	0.008	0.015
2. %20	0.002	0.000	0.002	0.005	0.005	0.014
3. %20	0.001	-0.001	0.001	0.005	0.006	0.012
4. %20	0.001	0.000	0.002	0.002	0.003	0.008
5. %20	-0.006	0.000	-0.006	-0.014	-0.022	-0.048

	İlk ve Orta Öğretim	Üniversite Öğrenimi	Sağlık Hizmeti	Sosyal Transferler	Altyapı	Harcamaların Net Etkisi
Gelir Dilimleri	2002					
1. %20	0.010	0.000	0.006	0.003	0.007	0.026
2. %20	0.007	-0.001	0.006	0.012	0.006	0.030
3. %20	0.005	0.000	0.006	0.005	0.006	0.022
4. %20	0.001	0.003	0.003	0.011	0.001	0.019
5. %20	-0.023	-0.003	-0.022	-0.03	-0.02	-0.098

Kaynak: Pınar (2005b).

Tablo 1’de görüldüğü gibi 1994 yılındaki veriler ile yapılan çalışmalarda yoksul kesimin payı oldukça düşüktür. Bunun nedeni, yoksul kesimin bir sosyal güvenlik kuruluşu desteğinin bulunmamasıdır. 2002 yılına gelindiğinde, yoksul kesimin payının arttığı görülmektedir. Bu artışı etkileyen son zamanlarda artan yeşil

kart uygulaması olmuştur. Fakat Bağ-Kur, SSK, ve Yeşil Kart sahibi kişilerin sağlık hizmetlerinden faydalanma konusunda yaşadıkları sorunlarda dikkate alındığında sağlık sigortası sisteminin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Eğitim ve sağlık hizmetlerinin refah düzeyiyle beraber kalkınma üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Eğitimli ve sağlıklı bir işgücünün verimliliği son derece yüksek olacak ve büyüme sürecine önemli katkıları bulunacaktır. Bu yüzden bu hizmetlere daha fazla kaynak ayrılması ve bu hizmetlerin kalitelerinin iyileştirilmesi kişisel refah düzeyinin ötesinde gelişmekte olan ülkelerde kalkınma süreci açısından son derece önemli bir yere sahiptir.

Genel kamu hizmetlerinin faydalanma durumu açısından ölçülebilmesi son derece zordur. Genel olarak gelirin artması ile faydalanma derecesinin de arttığı kabul edilmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak bu hizmetlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi de tarafsız olacaktır (Pınar, 2005a: 58).

6. KAMU HARCAMALARININ ETKİLERİ

6.1. GELİR VE İKAME ETKİSİ

Çalışmamızın konusu olan gelir ve ikame etkisinin açıklanmasında Arz Yanlı İktisadi Görüşün de temelini oluşturan Laffer Eğrisi önemli bir yere sahiptir. Laffer Eğrisinin gelir ve ikame etkisi ile yakın ilişkili olmasından dolayı öncelikli olarak Laffer Eğrisi şekiller yardımıyla ayrıntılı olarak incelenecek ve ardından gelir ve ikame etkisine uyumlaştırılarak anlatılacaktır.

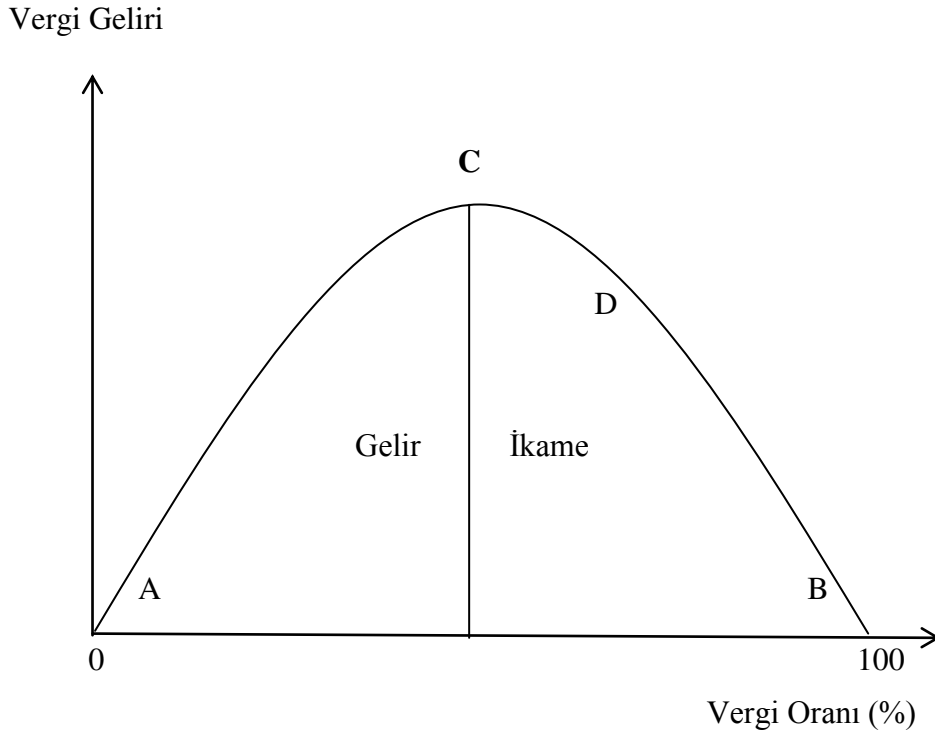
Haldun Laffer eğrisi adını ilk kez 14.yy.da ele alan İbni Haldun ve daha sonra 20.yy.da bunu sistematik hale getiren Arthur Laffer'in soy isimlerinden almaktadır. Genel olarak Laffer Eğrisi vergi oranlarında meydana gelen artışların (azalışların), toplam piyasa üretimini artırması (azaltması), bununla beraber vergi gelirlerinin azalması (artması) sonucunu getireceğini anlatmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse Laffer Eğrisi, vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki etkileşimi konu almaktadır.

Laffer, çalışmasında vergi oranları ile vergi gelirleri arasında olan ilişkiyi, vergi oranlarında meydana gelen bir değişimin vergi gelirleri üzerinde aritmetik ve ekonomik olmak üzere birbirinin tersi etki yaratan iki etkinin var olduğu temeline

dayandırmıştır. Aritmetik etki ile anlatılmak istenen, vergi matrahının aynı düzeyde kaldığı varsayımdır. Bu varsayım altında, vergi gelirlerinde meydana gelecek bir azalmanın vergi oranlarında meydana gelecek azalma oranında ortaya çıkmasıdır. Ekonomik etki ile anlatılmak istenen ise, vergi oranlarında oluşacak bir değişimin vergi tabanında yaratacağı etki ile açıklanmasıdır. Şimdi bu durumu bir örnek yardımı ile ifade edelim. Piyasada vergi oranlarında bir azalış meydana geldiğinde iş, çıktı ve istihdam düzeyini özendirecek ve dolayısıyla bu faaliyetlerin artmasına, vergi matrahının ve vergi gelirlerinin artmasına neden olacaktır. Vergi oranlarında oluşan değişimin toplam etkisi ise, bu iki etkiden hangisinin daha büyük olduğuna göre azalan veya artan yönlü olabilecektir (Bulut vd., 2008: 40).

Laffer eğrisi, bireylerin vergiden sonra harcanabilir gelirlerinin daha da artması ile yatırım oranlarının artması görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşün geçerli olması da, vergi gelirlerinin doğal olarak yükselmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 1: Laffer Eğrisi

Laffer eğrisinin şeklinden de anlaşılacağı üzere temel anlayış, vergi oranlarının % 0'dan % 100 seviyelerine çıkacağıdır. Buna karşılık vergi gelirlerinin de 0 noktasından maksimum noktaya çıkacağı ve daha sonra yavaş yavaş tekrar ilk

seviyesi olan 0 noktasına ulaşacağıdır. Oranların % 0 ve % 100 olması durumlarında ise vergi gelirleri elde edilemeyecektir.

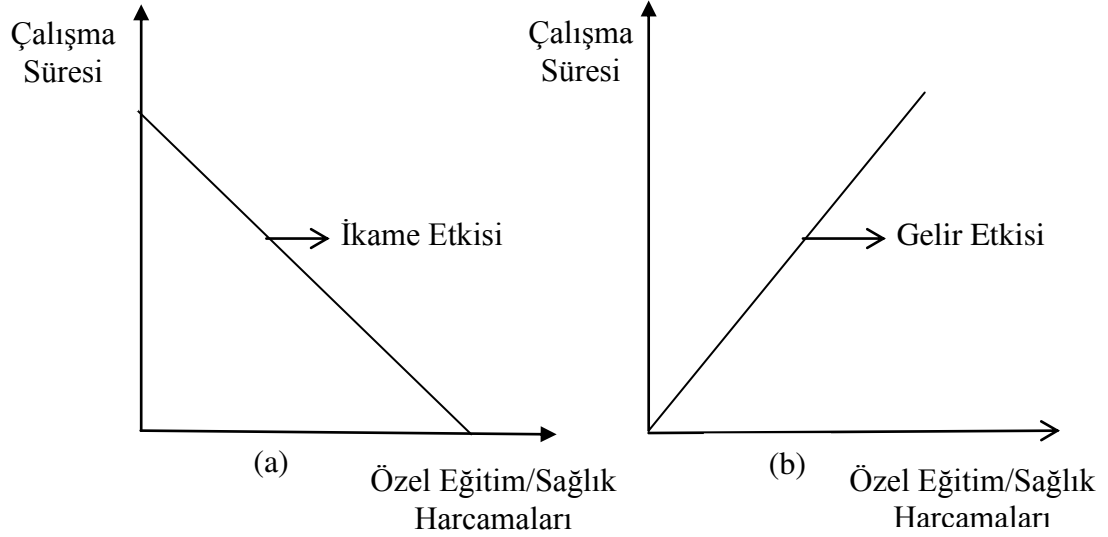
Vergi oranlarının % 0 olduğu bir durumda, bireyler hiç vergi ödemezler ve devletin vergiden elde ettiği gelir doğal olarak sıfır olur. Laffer eğrisinde bu durum (A) noktası ile ifade edilmektedir. Laffer eğrisinin şekline baktığımızda vergi oranının % 100 olduğu bir noktada devletin, bireylerin tüm gelirlerini elinde bulundurduğu görülmektedir. Böyle bir ortamda bireyler artık üretip gelir elde etmek istemeyecek, vergi gelirleri de sıfır olacaktır. Bu durumda Laffer Eğrisinde (B) noktası ile ifade edilmektedir. (Doğan, 2002: 259).

A ve B noktaları arasında devlet vergi dolayısıyla belli bir seviyede gelir elde etmektedir. Bu sebeple, A noktasından itibaren eğri yavaş yavaş yükselmeye başlamakta, C noktasından itibaren aşağı doğru bir seyir izlemektedir. C noktası vergi gelirlerinin maksimum düzeyde elde edildiği bir nokta olarak kabul edilmektedir. Vergi gelirlerinin maksimum düzeyde olmasını sağlayan vergi oranları ile olan ilişkisidir. C noktasından sonra gerçekleştirilen bir vergi oranı (D noktası) vergi gelirleri üzerinde olumsuz bir etki ortaya çıkaracaktır. Bununla beraber C noktasından sonra vergi oranlarındaki indirim, vergi gelirleri üzerinde olumlu bir etki ortaya çıkaracaktır.

Gerçekleşen vergi indirimi bireylerin çalışma gayretlerini artıracak, normal olarak çalıştıklarında ödemiş oldukları vergi miktarındaki azalmadan daha fazlasını ortaya çıkaracak kadar çok çalışmasına neden olacaktır. Bu noktada gelir ve ikame etkisini Laffer eğrisi ile anlatmaya çalıştığımızda tartışmalı bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu düşüncemizi şu şekilde ifade edebiliriz: Vergi oranlarında meydana gelen bir indirim çalışmayı boş zamana göre daha istenebilir bir duruma getirebilir. Ancak, vergi sonrası gelirin artması durumunda bireylerin daha az çalışmak, daha az yatırım gerçekleştirmek, daha fazla gelir elde etmek ve daha fazla boş zaman elde etmek şeklinde tepkiler vermesine sebep olabilmektedir. Laffer eğrisinin sol tarafı gelir etkisi, sağ tarafı ise ikame etkisi ile ifade edilmektedir (Dornbusch ve Fisher, 1994: 575).

Laffer eğrisinin tartışmalı bu kısmını çalışmamızla özdeşleştirmeye çalışmak istersek, dikey eksenle çalışma süresini ve yatay eksenle özel eğitim/sağlık harcamalarını gösterebiliriz.

Şekil 2: Özel Eğitim/Sağlık Harcamaları Gelir/İkame Etkisi İlişkisi

Şekil 2’de çalışma süreleri ile özel eğitim/sağlık harcamaları arasındaki ilişki gelir ve ikame etkileri ile açıklanmaktadır. (a) panelinde çalışma sürelerinde meydana gelen artış ile özel eğitim/sağlık harcamalarının artması gelir etkisi ile ifade edilmektedir. (b) panelinde ise, tersi bir durum olan daha az çalışmak, daha az yatırımda bulunmak, daha fazla boş zamana sahip olmaya çalışmanın tercih edilmesi durumu olan ikame etkisi ifade edilmektedir.

Kamu harcamalarının gelir ve ikame etkisi hakkında net bir sonuç elde edilememektedir. Özel harcamaların azaltılıp kamu harcamalarının arttırıldığı bir durum çalışmayı boş zamana göre daha istenir bir hale getirebilir. Ancak, kamu harcamalarında gerçekleşen bir artış sonucu bireyler bu artışa daha az çalışmak, daha az yatırım yapmak, daha çok boş zamana sahip olmayı istemek şeklinde tepkiler verebileceklerdir. Böyle bir ortamda kamu harcamaları ve özel harcamaların bireyler üzerinde ortaya çıkardığı gelir ve ikame etkisi yapılacak anket çalışması sonucunda daha net bir şekilde ortaya konulabilecektir.

Yabancı literatürde gelir ve ikame etkilerinin durumu ise şu şekildedir: Gelir etkisi ile anlatılmak istenen, harcamalara göre kendilerini zengin ya da fakir hisseden tüketicilerin bu durum karşısında fiyat değişikliği yapabilmeleridir. Bu durum ayrıca

tüketicilerin talep edilen miktarlarını değiştirmektedir. İkame etkisi ile anlatılmak istenen ise, bireylerin fiyatı yükselen harcamalara karşı taleplerini azaltması ve bu harcamalardan daha az faydalanmak istemesi şeklinde ifade edilmektedir.

6.2. ÇARPAN VE HIZLANDIRAN ETKİSİ

6.2.1. Çarpan Etkisi

Otonom yatırımlarda ortaya çıkan bir artışın, milli gelir üzerinde oluşturacağı artışı ifade eden sayısal katsayıya çarpan denilmektedir (Erdem vd., 2003: 59). Çarpan kavramının öncüsü R. F. Kahn'dır. Kahn çarpan kavramını ilk olarak 1931 yılında istihdam yönünden açıklamıştır. Daha sonra J. M. Keynes de 1936 yılında yayınladığı genel teorisinde çarpan kavramını gelirin şekillenmesinde kullanılacak bir araç haline dönüştürmüştür (Nadaroğlu, 1998: 170).

Bir ekonomide yatırımlar iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi, milli gelirde meydana gelen değişmelerden bağımsız olarak gerçekleşen otonom yatırımlardır (Boz, 2000: 33). İkincisi ise, gelir seviyesi ve buna bağlı talep artışlarını karşılamaya yönelik olan uyarılmış yatırımlardır (Ekinci, 2009: 8). Gerçekleşen her otonom yatırım, bir harcama ve gelir akımına yol açarak bu akımın üretim faktörleri arasında dağılmasına yol açar (Erdem vd., 2003: 59).

Ekonomide eksik istihdam durumunun varlığında devlet kaynakların olabildiğince yüksek kullanılmasını sağlamak amacıyla yeni iş alanları yaratarak yeni talepler ortaya çıkarabilir. Böyle bir durum, kamu harcamalarının artmasına, artan kamu harcamaları ile birlikte mal ve hizmet ya da emek için yeni bir talep yaratılmasına, dolayısıyla gelirin artmasına yol açacaktır (Edizdoğan, 2008: 110).

Gelirin tüketim ve tasarruf olmak üzere iki fonksiyonu vardır. Gelir elde edilen üretim faktörlerinin bir kısmı harcanırken, diğer kısmı ise tasarruf edilmektedir. Gelir elde edenlerin gerçekleştirdikleri tüketim harcamaları, aslında yine başkalarının gelirini oluşturacak ve bunlarda elde ettikleri gelirin bir kısmını harcayıp diğer kısmını tasarruf edeceklerdir. Bu durum, zincirleme bir şekilde ileriye doğru sürüp gidecek ve böyle bir durumda ortaya çıkan gelirin toplamı, devletin başlangıçta yardım amacıyla gerçekleştirdiği tutarı aşacaktır. Başka bir ifadeyle, her otonom yatırım harcaması milli geliri bir katsayıyla çarpılmışçasına arttıran bir etki

yaratacaktır. İşte bu etkiye “çarpan etkisi”, katsayıya ise “çarpan katsayısı” adı verilmektedir (Erdem vd., 2003: 59). Çarpan etkisi:

- Başlangıçta meydana gelen harcama miktarına,
- Marjinal tüketim eğilimine,
- Harcamada bulunma durumuna ve harcama hızına

göre değişiklik göstermektedir. Burada zaman unsuru önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çarpan katsayısında ortaya çıkan zincirleme etki ani bir şekilde gerçekleşmeyip, belirli bir süre sonunda görülmektedir. Harcama eğilimi ve harcama hızı çarpan etkisini arttırıcı ya da azaltıcı yönde etkilemektedir (Özbilen, 2010: 172).

Çarpan etkisi matematiksel olarak ifade edilmek istenirse;

K: Çarpan katsayısı

DI: Yatırım harcamalarındaki artış

DY: Toplam gelirdeki artış

DC: Tüketim harcamalarındaki artış

DS: Tasarruflardaki artış

c: Marjinal tüketim eğilimi

s: Marjinal tasarruf eğilimi

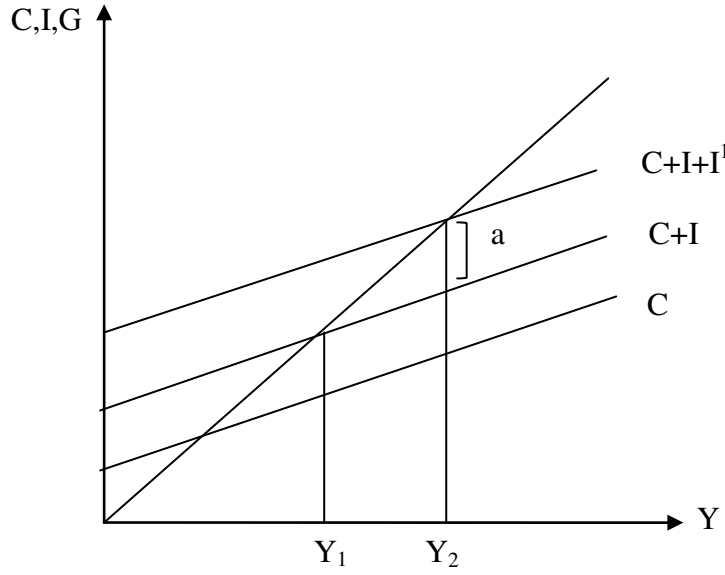
Otonom yatırımlarda meydana gelen bir artış toplam geliri bir katsayı ile çarpılmış gibi arttırdığı için aşağıdaki eşitlik yazılabilir (Erdem vd., 2003: 60):

$$DY = K \times DI \text{ ya da,}$$

$$K = DY/DI$$

Yatırımlarda meydana gelen artışın çarpan etkisi ile milli geliri kendisinden birkaç kat daha fazla çoğalttığı durumu aşağıdaki şekilde görmek mümkündür:

Şekil 3: Çarpan ve Milli Gelir İlişkisi

C eğrisi şekilde tüketim fonksiyonunu ifade etmekte ve yatırım harcamalarının da tüketim fonksiyonuna eklenmesi ile C+I seviyesi oluşmaktadır. Yatırımlarda meydana gelen bir artış neticesinde bu seviye yerini C+I+I¹ seviyesine bırakacaktır. Başlangıçta milli gelir Y₁ seviyesinde iken, yatırımda artış meydana gelmesi ile Y₂ seviyesine çıkmıştır. Bu fark, Y₂ - Y₁ mesafesi kadardır. Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi bu mesafe ilk harcama seviyesi ile yatırım artışı arasındaki farktan (a) daha fazladır. Yani, Y₂ - Y₁ > a şeklindedir. Bu ise, yatırımlarda oluşan artışın, milli gelir üzerinde kendisinde ortaya çıkan artıştan daha fazla bir artışa neden olduğunu göstermektedir (Pehlivan, 2002: 91).

Yatırım sebebiyle meydana gelecek gelir akımları tüketim harcamalarına bağlı olarak devam eder. Bu yüzden, marjinal tüketim eğilimi (DC/DY) ile, marjinal tasarruf eğilimi (DS/DY) arasında kuvvetli bir ilişki mevcuttur.

$$Y = C + I$$

$$I = Y - C$$

$$DI = DY - DC$$

Bunları yukarıda yer alan denklemlerde yerine koyduğumuzda;

$$K = DY/DY - DC$$

elde ederiz. Eşitliğin her iki tarafını da DY' ye bölersek,

$$K = 1/1 - (DC/DY)$$

$$DS/DY + DC/DY = 1 \text{ dir.}$$

$$DS/DY = 1/(DS/DY) \text{ olarak yazılabilir (Edizdoğan, 2008: 111-112).}$$

Marjinal tasarruf eğilimi (s), marjinal tüketim eğiliminin 1'den çıkarılması ile elde edildiğinden dolayı, çarpan katsayısı $k = 1/1 - c$ biçiminde yazılabilir. Spesifik ve advalorem vergiler, yatırımların gelire ve faiz oranına duyarlılığı, reel harcamalar-transfer harcamaları ayrımı gibi özellikler dikkate alındığında çarpan katsayısı daha gerçekçi olarak elde edilebilir.

Milli gelir, özel tüketim ve yatırım harcamalarıyla beraber, özel sektörün harcama ve tasarruflarını da etkilemektedir. Milli gelir özel sektörün harcama ve tasarruflarını azaltarak gerçekleştirdiği vergilerle karşılanan kamu harcamalarını da kapsamaktadır ($Y = C + I + G$). Devlet eliyle toplanan vergiler advalorem olabileceği gibi (tY), spesifik de olabilmektedir (TA). Bu vergilerle finanse edilen kamu harcamaları transfer harcamaları olabileceği gibi (TR), reel harcamalarda olabilmektedir (G_0). Harcanabilir gelir, milli gelire transfer harcamalarının eklenmesi ve bunlardan tüm vergilerin çıkartılması ile elde edilmektedir [$Y_d = Y + TR - (TA + tY)$]. Özel tüketim harcamaları gelire bağlı olmakla beraber ($C = C_0 + cY_d$), özel yatırım harcamaları da gelire ve aynı zamanda faiz oranına bağlı olabilmektedir ($I = I_0 + aY_d + bi$). Bununla beraber özel yatırım ve tüketim harcamalarının gelirden bağımsız olan kısımları da (C_0 ve I_0) bulunmaktadır. Belirtilen bu durumlar ışığında geleneksel makroekonomik denklik ise ($Y = C + I + G$) şu şekilde belirtilebilir:

$$Y = 1/1 - (c + a) + (c + a)t \times [C_0 + I_0 + G_0 + (c + a)TR - (c + a)TA - bi]$$

Bu duruma göre kamunun gerçekleştirdiği reel harcamalar ve transfer harcamalarında ortaya çıkan bir değişiklik milli geliri şu şekilde etkileyecektir:

$$DY = 1/1 - (c + a) + (c + a)t \times DG_0$$

$$DY = 1/1 - (c + a) + (c + a)t \times DTR$$

Kamu harcamaları çarpanı $1/1 - (c + a) + (c + a)t$ biçiminde, transfer harcamaları çarpanı ise $(c + a)/1 - (c + a) + (c + a)t$ biçiminde gösterilmektedir. Kamu harcamalarında

meydana gelecek bir artış büyümei pozitif yönde etkileyecekken, marjinal tüketim eğilimi (c), marjinal yatırım eğilimi (a) ve vergi oranına (t) bağlı olmaktadır (Kökocak, 2011: 253-255).

Çarpan katsayısında, marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak büyüme görülecektir. Marjinal tüketim eğiliminde meydana gelecek bir artış çarpan katsayısını da artıracaktır. Marjinal tasarruf eğiliminde meydana gelecek bir artış ise, çarpan katsayısında bir azalmaya neden olacaktır.

Aşağıda tablo 2 yardımıyla bazı marjinal tüketim ve tasarruf eğilimlerine göre çarpan katsayısının değerleri gösterilecektir.

Tablo 2: Çarpan Katsayısının Marjinal Tasarruf ve Marjinal Tüketim Eğilimlerine Göre Değeri

Marjinal tüketim eğilimi (c)	Marjinal tasarruf eğilimi (s)	Çarpan katsayısı (k)
0.85	0.15	6.6...
0.80	0.20	4
0.50	0.50	2
0.20	0.80	1.25

Marjinal tüketim eğiliminin 0.85 olması durumunda, ilave gelirin % 85'inin tüketime % 15'inin tasarrufa ayrıldığı durumda çarpan katsayısı:

$k = 1 / (1 - 0.85) = 1 / 0.15 = 6.6...$ şeklinde hesaplanmaktadır. Marjinal tüketim eğilimi % 20 ise bu durumda çarpan katsayısı:

$$k = 1 / 1 - 0.20 = 1 / 0.80 = 1.25 \text{ 'dir.}$$

6.2.2. Hızlandırıcı Etkisi

Yatırımlarda meydana gelen bir artış milli geliri ve istihdamı yalnızca çarpan katsayısı oranında arttırmamaktadır. Tüketim harcamalarında meydana gelen bir artış, bazı yatırımlar üzerinde de etkili olmakta ve bu yatırımların hızlanmasına

neden olmaktadır (Pehlivan, 2002: 92). Tüketim malları toplam talebinde meydana gelen değişikliğin, yatırımlar üzerinde oluşturduğu değişiklik “hızlandıran” olarak ifade edilmektedir. Yatırımların, tüketim harcamalarından meydana gelen değişikliğe göre artması ya da azalması durumuna hızlandıran denilmektedir. Hızlandıran çarpanın aksine, otonom yatırımdan çok, uyarılmış yatırımlar üzerinde durmakta ve tüketim seviyesinde meydana gelen değişiklik ile uyarılmış yatırım arasındaki ilişkiyi incelemektedir (Yıldırım, 1998: 32).

Hızlandıran, çarpan kavramından daha eski bir kavramdır. Bu kavramın öncüsü kavramın ismini söylememesine rağmen Aftalion’dur. Hızlandıran kavramı daha sonra J. M. Clark tarafından ele alınmış ve geliştirilmiştir. Hızlandıran kavramının ilk olarak ortaya çıktığı tarih hakkında ise yazarlar arasında görüş ayrılıkları yaşanmaktadır (Nadaroğlu, 1998: 174).

Hızlandıran, çarpan katsayısının etkilerini daha da artırıcı bir etki yaratmakta, ekonomiye yeni itici bir güç kazandırmaktadır (Edizdoğan, 2008: 113). Bu etkilerin oluşabilmesi için ekonomide bazı şartların mevcut bulunması gerekmektedir. Bunlar, tüketim malları sanayisinin büyük oranda sermaye mallarına ihtiyaç gösteren bir yapıda bulunması, mevcut makine ve teçhizat kullanımının tam kapasite olarak yapılmaması, bu sanayilerde boş kapasitelerin mevcut olması şeklindedir. Hızlandıran kavramının hesaplanmasında tüketim harcamaları içinde oluşan değişiklik karşısında safi yatırımlardaki değişiklik dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde, amortisman nedeniyle gerçekleştirilen aşınma payları da hesaba katılarak hızlandıran gereksiz yere şişirilmiş olacaktır ve gerçek durumu yansıtamayacaktır (Aksoy, 1998: 122-123). Hızlandıran matematiksel olarak aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

(t) = Bir zaman noktası

(t-1) = Bir dönem öncesi

β = Tüketimde bir dönemden (t-1) diğerine (t) meydana gelen değişikliğin uyarılmış yatırımları kaç defa büyülteceği ya da küçülteceğini gösteren katsayı.

Yatırım fonksiyonu:

$I = f(c)$ olduğu için ve dönem akımı dikkate alındığı için,

$I_t = \beta (C_t - C_{t-1})$ ya da

$$\beta = I_t/(C_t - C_{t-1})$$

olacaktır (Özbilen, 2010: 175). Böyle bir durumda, t zamanında net olarak üretim kapasitesine eklenmesi gereken miktarın tüketim hacminde meydana getirdiği artış veya azalış hızlandıran katsayısını oluşturmaktadır. (t) zamanına ait yatırım bir önceki döneme göre DI, tüketim miktarında meydana gelen değişiklik (bir dönemden diğer döneme gerçekleşen gelir değişikliği) ise DY olarak gösterilirse:

$$\beta = DI/DY = I_t/(C_t - C_{t-1})$$

Yukarıda da ifade edildiği gibi hızlandıran katsayısı marjinal yatırım oranına yani DI/DY'ye eşit olmaktadır.

Şimdi son olarak hızlandıran kavramını bir örnek yardımıyla açıklamaya çalışalım. Bir ekonomide dayanıklı tüketim mallarının toplam talebinin C_{t-1} döneminde 4.000.000 TL, C_t döneminde ise 6.000.000 TL ve bu malları üreten firmanın ilave talebi karşılayabilmek için 30.000.000 TL yatırım yapmak zorunda olduğu bir durumda:

$$B = I_t/(C_t - C_{t-1}) = 4.000.000/(6.000.000 - 4.000.000) = 2$$

sonucuna ulaşılmaktadır. Buda demek oluyor ki hızlandıran katsayısı 2 olmakta ve tüketimde meydana gelen artışın yatırım talebini 2 kat arttırmaktadır. Hızlandıran katsayısının ekonomide arttırıcı yönde bir etki yarattığı gibi azaltıcı yönde bir etki de yaratacağı unutulmamalıdır (Aksoy, 1998: 124).

6.3. DIŞLAMA VE İÇLEME ETKİSİ

6.3.1. Dışlama Etkisi (Crowding-out Effect)

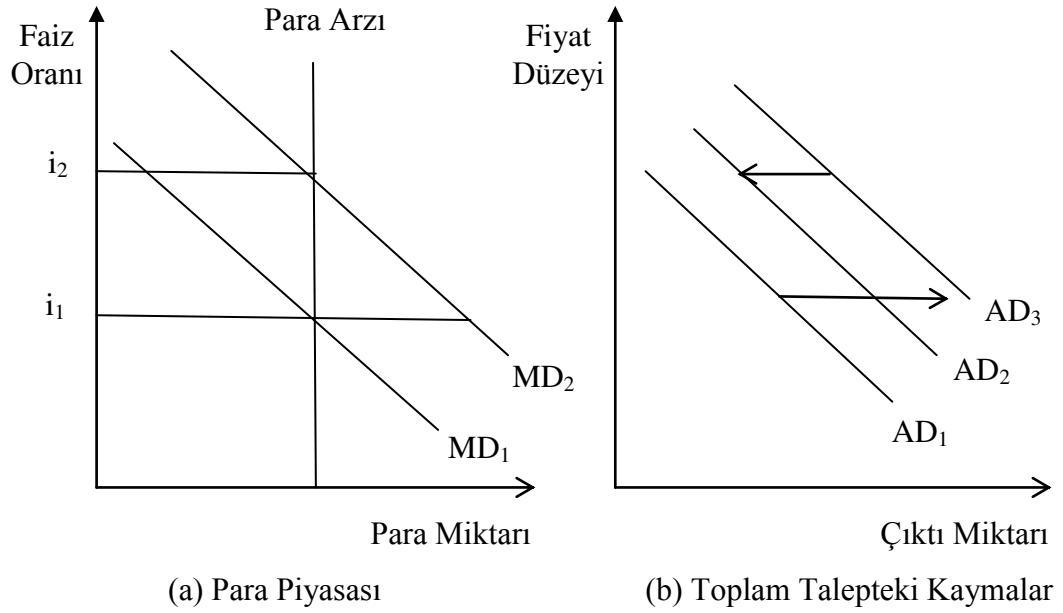
Kamu harcamalarının dışlama etkisi kamusal borçlanmanın özel sektör faaliyetlerini azaltmasıyla görülmekte ve iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birinci olarak doğrudan (reel) kaynak dışlaması, ikinci olarak dolaylı (finansal) dışlamadır (Durmuş, 2008: 272).

Birinci olarak kamu harcamalarının artışının doğrudan kişisel gelir üzerinde ortaya çıkaracağı etkinin sonuçları, ikinci olarak kamu harcamalarının artışı sonucu artan harcamaların finansmanında borçlanma yolunun tercih edilmesinin sonuçlarıdır. Verilen bu bilgiler eşliğinde dışlama mekanizmasının çalışması şu

şekilde ifade edilebilmektedir: Kamu harcamalarında meydana gelen artış ekonomide gelir düzeyini artıracak ve bu durumda ekonomik birimlerin para talebi de yükselecektir. Para talebinde görülen bu yükseliş faiz oranlarının yükselmesine neden olacaktır. Kamu harcamalarındaki artışın borçlanma ile finanse edildiği durumda da faiz oranları yükselme eğilimi gösterecektir. Sonuç olarak, borçlanmanın maliyeti olan faiz oranlarındaki bu yükseliş, özel yatırım harcamalarında bir azalmaya, başka bir ifade ile özel yatırım harcamalarının ekonomide dışlanmasına neden olacaktır. Böyle bir durumda kamu harcamalarında meydana gelen artışın çarpan mekanizması aracılığıyla ortaya çıkardığı genişletici etkinin bir kısmı dışlama mekanizması yoluyla törpülenmiş olmaktadır.

Şekil 4’de görüldüğü gibi kamu harcamalarında meydana gelen bir artış, toplam talebi artırmakta ve toplam talep eğrisinin (AD_1) sağa doğru kaymasına neden olmaktadır. Kamu harcamalarındaki artışın para talebini artırması MD_1 eğrisinin MD_2 eğrisine doğru kaymasına neden olmaktadır. Para arzının sabit olduğu bir durumda para talebinde ortaya çıkan bu artış faiz oranlarının yükselmesine ve dolayısıyla özel yatırım harcamalarının azalmasına; başka bir ifade ile ekonomiden dışlanmasına yol açmaktadır. Dışlama etkisinin olduğu durumda başlangıçta artan toplam talep özel yatırımların dışlanması ile geriler ve toplam talep eğrisi AD_3 konumunu alır. AD_2 - AD_3 arasındaki mesafe ise kamu harcamalarının dışlama etkisinin miktarını göstermektedir.

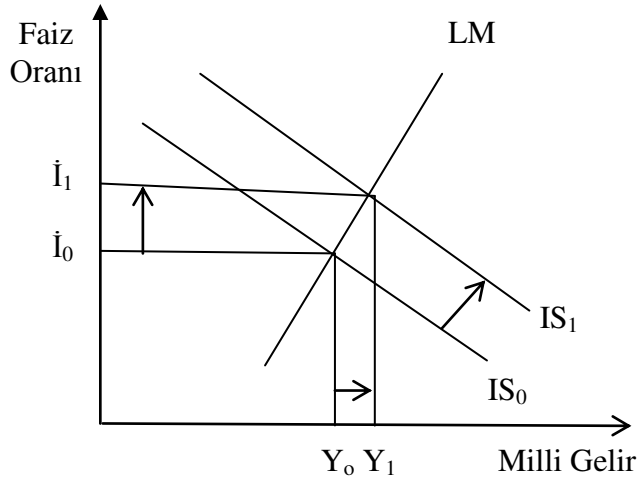
Şekil 4: Kamu Harcamalarının Dışlama Etkisi

Tam dışlama etkisi, kamu harcamalarındaki artışın genişletici etkisiyle aynı oranda bir dışlama etkisi mevcut olduğunda söz konusu olmaktadır. Para talebinin gelir esnekliği daha yüksek, faiz esnekliği daha düşük ise dışlama etkisi de daha yüksek olacak, tam dışlama etkisine doğru yaklaşacaktır. Bu durum IS-LM analizi yardımı ile incelendiğinde LM eğrisinin dışlama etkisi eğri dikleştikçe artmakta ve tam dik konuma ulaştığında tam dışlama etkisi görülmektedir (Kökocak, 2011: 255-256).

Kamu harcamalarının dışlama etkisi Monetarist ve Keynesyen iktisatta da önemli bir yere sahip olmuştur. Monetarist iktisatçılara göre; yatırımların faiz esnekliğinin yüksek, para talebinin faiz esnekliğinin düşük kabul edildiği durumda kamu harcamalarındaki artışın neden olduğu dışlama etkisi daha güçlü olmaktadır. Para arzında bir değişiklik olmadan vergiler ve halka tahvil arzı biçiminde gerçekleştirilen borçlanma ile finanse edilen kamu harcamaları toplam harcamalarda bir artış gerçekleştirmezken, özel sektör harcamalarının azalmasına neden olacaktır.

Şekil 5: Faiz Oranları ve Milli Gelir İlişkisi

Borçlanma yoluyla finanse edilen kamu harcamaları kısa dönemde milli gelir üzerinde olumlu etki yaratsa bile (Y_0 'dan Y_1 'e), uzun dönemde faiz oranlarını arttırarak özel sektör yatırım ve tüketim harcamalarının düşmesine neden olacaktır.

Keynesyen iktisatçılara göre, yatırımların faiz esnekliğinin düşük olduğu kabul edilirse kamu harcamalarında meydana gelen artışın dışlama etkisi daha az olacaktır. Kamu harcamalarında meydana gelen artış ekonomide gelir ve fiyatları arttıracaktır. Bu durum işlem hacmiyle beraber nakit ihtiyacının artmasına neden olacak ve faiz oranlarının yükselmesi sonucunu ortaya çıkaracaktır. Faiz oranlarındaki bu yükselmenin özel sektör yatırımlarına olan etkisi ise, Merkez Bankası'nın uygulayacağı para politikasına göre değişiklik gösterecektir.

Merkez Bankası para talebi artışlarını karşılamadığı müddetçe, artan faiz oranları nedeniyle özel yatırımlar azalacak, gelirden çok az bir artış meydana gelecektir. Keynesyen görüş, faiz oranlarında meydana gelen yükselmenin tasarruf kıtlığından ziyade, nakit kıtlığından dolayı oluştuğunu savunmuştur. Kamu harcamalarında meydana gelen artışlar, Merkez Bankası kaynaklarından karşılandığında dışlama etkisi ortaya çıkmayacaktır. Bunun nedeni ise, para hacminin kamu harcamaları artışının ortaya çıkardığı ek para talebi ihtiyacını karşılayacak düzeyde artmasıdır (Yavuz, 2001: 52-54).

6.3.2. Çekme Etkisi (Crowding-in Effect)

Keynesyen iktisat'a göre kamu harcamaları, özel girişimciler tarafından gerçekleştirilemeyen alt yapı hizmetleri, kolluk kuvvetleri ve polis hizmetleri, eğitim ve sağlık hizmetleri, savunma hizmetleri gibi kamusal malların üretilmesine yönelik olmasından ötürü “pozitif dışsallık” yaratacaktır. Başka bir ifadeyle kamu yatırımları genel olarak özel sektörün üretemeyeceği mal ve hizmetleri üstlendiğinde çekme etkisi ortaya çıkmaktadır. Kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı olduğu durumlarda çekme etkisi oluşmaktadır (Curol vd., 2012: 74).

Çekme etkisine yukarıda belirtilenler ışığında baktığımızda, sosyal yapı ve alt yapı üzerinde yapılan kamu yatırımlarının özel sektör yatırımları üzerinde çekme etkisi oluşturduğu söylenebilir. Bunun nedeni, kamu altyapı yatırımları, ulaşım, iletişim ve eğitimsel sıkıntıların özel firmaların yatırım planlarını gerçekleştirilmesini kolaylaştırmasıdır. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde yüksek miktarda başlangıç sermayesi gerektiren ve uzun süreli yatırım isteyen sektörler ekonomide riskli olarak kabul edilmektedir. Özel sektörün bu riskten dolayı, belirtilen yatırımları yapması zorlaşmaktadır.

Riskli olarak nitelendirilen yatırımların kamu tarafından gerçekleştirilmesi, yatırım için uygun durumlar yarattığından veya özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı özelliğinin olmasından dolayı, özel sektör yatırımları üzerinde olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Böyle bir durumda devlet, kamu yatırımları aracılığıyla ekonomide ortaya çıkan toplam talep ve belirsizlikleri azaltmak amacıyla konjonktürel olmayan bir şekilde hareket edebilir. Devlet, özel sektör tarafından üretilen mallar için pazar yaratarak toplam talebi arttırabilir. Kamu yatırımlarında meydana gelen yükselmeden dolayı, ekonomik ve sosyal altyapıdaki düzelme özel sektöre olan talep düzeyini arttıracaktır. Toplam talebi olumlu etkileyen kamu yatırımları toplumun beklentilerini de olumlu bir şekilde etkileyebilecektir. Bu yolla özel sektör yatırım imkanları da artmış olacaktır (Curol vd., 2012: 75).

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARI

1. EĞİTİM HARCAMALARININ KAMU HARCAMALARI İÇERİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Kamusal hizmetlerin karşılanması için, devlet kamu harcaması yapmaktadır. Kamu harcamalarının gerçekleştirilmesini zorunlu kılan mal ve hizmetler: tam kamusal mal ve hizmetler, yarı kamusal mal ve hizmetler ve özel mal ve hizmetlerdir.

Devlet tarafından üretilen faydası bölünemeyen, pazarlanamayan ve tüketiminde rekabetin olmadığı, üretiminin bizzat devlet tarafından gerçekleştirildiği mallara tam kamusal mallar denilmektedir. Bu harcamalara örnek olarak adalet ve ulusal güvenlik hizmetleri verilebilmektedir. Faydası bölünen, pazarlanabilen, tüketiminde bireylerin birbirine rakip olduğu, piyasa aracılığıyla da üretilen mallara ise yarı kamusal mal ve hizmetler denilmektedir. Bu mallar piyasa tarafından da üretilmektedir. Bu malların önemi, faydasının, yeterince üretilmemesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda oluşacak maliyetlerin önemi nedeniyle piyasanın yanında devletin finansman sağlaması ve harcama gerçekleştirmesini zorunlu kılabilmesidir. Bu harcamalar devletin asli görevi olmakla beraber, devlet tek başına gücünü yetiremediği bir durumda sağlıkta özel hastaneler ve poliklinikler, eğitimde özel okullar şeklinde yarı rekabete açık bir sektörde halkın bu hizmetlerden faydalanmasını sağlayabilmektedir. Özel mal ve hizmetlerde ise bireysel nitelik ön plandadır. Karayolları, demiryolları, havayolu, elektrik, su, telefon ve haberleşme gibi hizmetler bu gruba örnek olarak verilebilir (Arabacı, 2011: 101-102).

Eğitim, bireylerin doğuştan gelen becerilerine daha yeni becerileri ilave ettikleri, doğal olarak gelecekte elde edecekleri başarılarının şimdiki eğitim gayretlerine bağlı olduğu bir süreci ifade etmektedir (Demir vd., 2006: 28). Toplumun ihtiyacı olan yüksek nitelikli insan gücü yalnızca nitelikli bir eğitim sonucunda elde edilebilmektedir. Eğitim, algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş,

öğrenmeyi öğrenebilen, yüksek nitelikli pozitif düşünceye sahip bilgi çağı insanını yetiştirmeyi kendine görev olarak sahiplenmiştir. Sahiplenmiş olduğu bu sorumluluk yalnızca çağın getirmiş olduğu değişimi doğru bir şekilde yorumlayan bilimsel bir planlama süreciyle gerçekleştirilebilecektir (Tuzcu, 2004: 55).

Sürekli değişim ve gelişim içerisindeki dünyada, birçok ülke ve toplum tarafından kalkınmanın temeli bilgi ve bilgi üretiminden geçmektedir. Bilimde ve teknolojiye yaşanan gelişmeler toplumlarında doğal olarak bilgiyi üretme ve kullanma konularında daha dikkatli olmalarına yol açmaktadır. Bu yönüyle eğitim ön plana çıkmakta ve tüm toplumlar için yaşam boyu süre gelen bir süreç halini almaktadır.

Bilgi ve eğitim konuları toplumlar açısından son derece önemli bir yere sahip olmaktadır. Eğitim, bilginin üretilmesi, bilginin üretileceği bireylerin yetiştirilmesi, bilginin çevreye yayılması, toplumlara bilgi kullanma olanaklarının sağlanması açısından bilgi ve bilgi üretimi konuları ile sıkı bir ilişki içerisinde (Gülcan, 2008: 39).

Bilgi, ekonomide kıt mallar arasında yer almaktadır. Bilgiye ulaşmanın ise hem zaman hem de maddi maliyeti bulunmaktadır. Bilginin öğrenilmesi ile bireyler daha üretken olmakta ve tüketim fırsatlarını daha iyi korumaktadırlar. Bilgiye ulaşmanın yolu ise, sadece eğitim ile mümkündür. Eğitimin finansmanı ya bireyler tarafından ya da devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. (Mere, 2008: 62).

Eğitim, bireylerin ilerleyen zamanlardaki yaşantılarını doğrudan etkilemekte ve sosyal yapının oluşmasında son derece önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu yönüyle eğitim toplumların gelişmesinde ve ayakta kalmasında önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmış ülkelerin çeşitli düzenlemeler ile gelişmiş ülkeleri yakalama çabaları kalkınma olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin kalkınması da ancak eğitilmiş bireylerin varlığı ile gerçekleştirilebilmektedir.

Son zamanlarda ülkemizde ortaya çıkan kalkınma ve değişim süreci ile ilgili gelişmeler, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sistemlerimizi etkilediği kadar eğitim sistemimizi de etkilemeye devam etmektedir. Son zamanlarda eğitimdeki talep artışıyla beraber, öğrenci sayılarındaki ve birim maliyetlerdeki yükselmeler,

sınırlı olan kaynakların etkili bir şekilde kullanılması gerektiği durumu ortaya çıkarmıştır. Eğitim sistemimizdeki sorunların çözülebilmesi, eğitime yeterli kaynak ayrılması ve ayrılan bu kaynakların etkili bir şekilde kullanılması ile mümkün olacaktır.

Eğitim, ülkelerin genelinde hem kamu tarafından hem de özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Buradan eğitimin yalnızca kamu malı olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Eğitim genel olarak tüm ülkelerde GSYH'nin %6-%10'u arasında önemli bir bölümünü kaplamaktadır. Gelir dağılımı ve büyüme üzerindeki etkileri ile hizmet alanının oldukça geniş olması finansman konusunda bir karmaşıklık ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu karmaşıklık, eğitimin hem kamu tarafından hem de özel sektör tarafından yürütülmesi nedeniyle daha da artmaktadır. (Gülcan, 2008: 40-41).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde eğitim için hayati öneme sahip olan büyük kaynaklar devlet tarafından karşılanmak zorundadır. Eğitim ve gelir seviyesinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerde eğitim hizmetleri ücretsiz olarak sunulabilmektedir. Böyle bir ortamda bu harcamaların finansmanı ise vergilerle sağlanmaktadır (Arabacı, 2011: 102). Vergi yolu ile finansman durumunda toplum tarafından katlanılan maliyet her zaman, eğitim hizmetlerinden ücret karşılığı yararlanılması nedeniyle oluşacak maliyetin altında olacaktır (Gülcan, 2008: 42).

Kıt kaynakların tüketim ve alternatif yatırım alanları arasında tahsis edilmesi problemi, toplumların amaçlarına ve bu amaçlar doğrultusunda ortaya koydukları tercihlerine göre şekillenmektedir. Belirtilen alternatif yatırım alanları arasında eğitim harcamaları önemli bir yere sahip olmaktadır. Eğitim, anlık faydalar ortaya çıkardığı durumda tüketim; bireylerin ilerleyen zamanlardaki üretim ve kazanma kapasitelerini etkilediği durumda ise, yatırım olarak kabul edilmektedir. Böyle bir ortamda eğitim harcamalarının belirlenmesi gelecekteki gelir dağılımını ortaya koymaktadır. Bu sebeple bu yatırımların adalet ve fırsat eşitliğiyle ilgili olan özelliklerinin son derece önemli olduğu net bir şekilde görülmektedir. Eğitim, sosyal bir yatırım olarak, iktisadi büyüme ve gelişme üzerinde önemli etkilere sahiptir. Eğitim özellikle yükseköğretim aşamasında olmak üzere oldukça pahalı bir harcamadır.

Eğitimin ortaya koymaya çalıştığımız bu özellikleri, eğitim yatırımları ile diğer yatırımlar arasında var olan dengenin ortaya çıkarılmasında ve eğitim harcamalarının finansmanında önemli bir yere sahip olmaktadır. Ciddi tüketim, yatırım ve büyüme etkileri olan eğitim için ülkeler, önemli miktarlarda kaynak ayırmak ve bunu sağlayacak mekanizmaları oluşturmak zorunluluğundadırlar. Bu harcamaların son derece pahalıdır. Bu harcamalara olan ihtiyacın şiddeti kaynakların etkin bir şekilde kullanılması konusunda dikkatli olunmasını gerektirmektedir. (Aslan, 2002: 225-226).

Eğitim hizmetleri için gerçekleştirilen harcamalar iktisadi büyüme ve kalkınma, ekonomik istikrarın sağlanması, gelirin yeniden dağılımında bir araç olması nedeniyle yatırım harcaması olarak da nitelendirilebilmektedir. Öte yandan eğitim harcamaları sağladığı kısa süreli faydalar nedeniyle tüketim harcaması olarak da nitelendirilebilmektedir. Bu sebeple eğitim harcamalarının uzun yıllar kamu sektöründe mi, yoksa özel sektör tarafından mı üretilmesi gerektiği tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu konuda kullanılacak ölçütler ise özel ve sosyal getiri oranlarıdır.

Özel getiri oranı yaratılan fayda ve maliyetlerin bireysel yönden belirlenmesi için kullanılmaktadır. Buna karşılık sosyal getiri oranı ise elde edilen toplumsal fayda ile toplumsal maliyetleri karşı karşıya getirmektedir. Bu yönden bazı ülkelerde yapılan çalışmalarda, ilk ve ortaöğretimin sosyal getiri oranının, yükseköğretimin ise özel getiri oranının ağır bastığını gösteren sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bununla anlaşılması gereken nokta, yükseköğretimde bireysel faydaların ağır bastığıdır. Dolayısıyla bireylerinde maliyetlere katlanmalarında fiyatlandırma politikasının yaratacağı toplumsal maliyetlerin ortaöğretime göre daha düşük olduğudur.

Eğitim hizmetlerinin yapısından kaynaklanan bu özellik nedeniyle, hizmetlerin tüm toplum taleplerini karşılayabilecek düzeyde kamu sektörü tarafından üretilmesi gerekmektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesi iktisadi büyüme ve kalkınmayı arttırarak milli gelirde aynı yönlü bir gelişim sağlayacaktır. Bunun yanında özel sektöründe özellikle yükseköğretim olmak üzere eğitim hizmeti üretmesi, eğitim hizmetinin niteliğinin yükselmesi açısından fayda sağlayacaktır (Ortaç, 2003: 40-41).

1.1. TÜRKİYE’DE EĞİTİM HARCAMALARI

Eğitim, yapılan diğer yatırımlardan farklı olarak insan üzerine yapılan bir yatırımdır. Bireysel ve toplumsal fayda, insanların üretkenliklerini arttırdıkları eğitim sayesinde sağlanmaktadır. Kamu harcamaları sınıflandırmasında cari harcamalar sınıfında yer alan eğitim ve sağlık harcamaları üretim kapasitesini olumlu etkilemesinden dolayı yatırım carileri olarak adlandırılmaktadır.

Aşağıda Tablo 3’te, Türkiye’de 1990 yılı ile 2011 yılları arasında dönemler itibariyle eğitim harcamalarının GSYH’ye oranı belirtilmektedir. Tabloda 1990 yılı, 1995 yılı, 2000 yılı, 2004 yılı, 2010 ve 2011 yılı eğitim harcamaları oranları yer almaktadır. Tabloda eğitim harcamaları bir bütün olarak ele alınmış ve GSYH’ye oranlanmıştır.

Tablo 3: Eğitim Harcamalarının GSYH’ye Oranı

	1990	1995	2000	2004	2010	2011
Eğitim Harcamaları/ GSYH	3,2	2,4	3,4	4,1	3,57	3,43

Ülkemizde 1990 yılında Eğitim Harcamaları/GSYH oranı % 3,2 iken, 1995 yılında % 2,4’e düşmüş, 2000 yılında % 3,4’e, 2004 yılında % 4,1’e yükselmiştir. (Altundemir, 2008: 53-54). Eğitim Harcamaları/ GSYH oranı 2010 yılında % 3,57, 2011 yılında ise % 3,43 olarak azalma göstermiştir (KH İzleme Platformu, 2012: 8). Eğitim harcamalarının GSYH’ye oranı 2010’dan itibaren % 3’lü oranlarda seyrederken 2013 bütçesinde % 4’ü aşması beklenmektedir (Savaşan, 18.01.2013).

Tablo 4’e geldiğimizde ise daha ayrıntıya gidilerek MEB bütçesinin GSYH’ye oranından elde edilen verilerden bahsedilecektir. Burada 1998 yılı ile 2010 yılı verileri bir bütün olarak incelenecektir.

Tablo 4: MEB Bütçesinin GSYH'ye Oranı

Yıllar	GSYH	MEB Bütçesi	GSYH'ye Oranı %
1998	70.203.147.000	1.243.108.000	1,77
1999	104.595.916.000	2.131.808.500	2,04
2000	166.658.021.000	3.350.330.000	2.01
2001	240.224.083.000	4.046.305.625	1,68
2002	350.476.089.000	7.460.991.000	2,13
2003	454.780.659.000	10.179.997.000	2,24
2004	559.033.026.000	12.854.642.000	2,30
2005	648.931.712.000	14.882.259.500	2,29
2006	758.390.785.000	16.568.145.500	2,18
2007	856.387.000.000	21.355.634.000	2,49
2008	950.144.000.000	22.915.565.000	2,41
2009	946.678.000.000	27.883.696.000	2,95
2010	1.028.802.000.000	28.237.412.000	2,74

Kaynak: <http://sgb.meb.gov.tr>'den elde edilen veriler kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Eğitim sosyal, iktisadi ve bireysel boyutlarda olduğundan bu tür faaliyetler kamu tarafından üretilip ayrıca kontrolü de kamu tarafından gerçekleştirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde eğitim için gerekli olan kaynakların devlet eliyle yürütülmesi daha çok zorunluluk oluşturmaktadır.

Ülkemizde eğitim sektörü, kamu kuruluşları arasında en fazla iş gören, istihdam eden sektördür. Ayrıca, öğrenci ve ailelerin sayısı açısından bakıldığında da son derece büyük bir kitleyi kapsadığı görülmektedir (Özbaran, 2004: 129).

MEB bütçesinin GSYH'ye oranı 2009 yılında en üst seviye olan % 2.95 iken 2010 yılında % 2.74'e düşmüştür. Bunda 2010 ekonomik krizinin etkili olduğu söylenebilmektedir. MEB bütçesinin konsolide bütçeye oranını ele aldığımızda, 2007-2009 yılları arasında % 10,5 düzeyine yükseldiğini, 2010 yılında ise % 9.80 düzeyine gerilediğini görebiliriz.

Son olarak MEB bütçesinden yatırıma ayrılan paya baktığımızda günden güne azaldığını görmekteyiz. 1997 yılında oran % 15,01 iken 2010 yılına gelindiğinde bu oran % 6,32 seviyelerine gerilemiştir. Böyle bir görüntünün oluşması bize eğitim harcamalarının çoğunluğunun cari ve transfer harcamalara kullanıldığını göstermektedir.

15. Milli Eğitim Şurasında; “ Kamu eğitim bütçesinin konsolide bütçe içindeki payı en az % 20, GSMH içindeki payı en az % 8 düzeyine yükseltilmelidir” önerisi yer almaktadır. Fakat 2010 yılı itibariyle bu rakamlar;

- MEB bütçesinin konsolide bütçeye oranı % 9,80
- MEB bütçesinin GSYH'ye oranı % 2,74 şeklinde gerçekleşmiştir.

Rakamlara bakıldığında eğitim harcamalarının özel finansmanının son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye’de eğitim harcamalarında en büyük kaynak % 61,4 oranında merkezi bütçeye aittir. Daha sonra merkezi bütçeyi % 33,4 ile hane halkı takip etmektedir. Geriye kalan % 5,2’lik pay ise dernek, vakıf ve firmalar, uluslararası kaynaklar, yerel yönetim bütçeleri ve diğer kaynaklar tarafından karşılanmaktadır (Arabacı, 2011: 104-106).

1.2. EĞİTİMİN DEVLET ELİYLE GERÇEKLEŞTİRİLMESİNİN NEDENLERİ

Eğitim, ülkelerin genelinde devlet eliyle gerçekleştirilmektedir. Böyle bir uygulamanın az sayıda hizmet için yapıldığı açıkça görülmektedir. Bu hizmetler: milli savunma, emniyet, adalet ve ulaşım hizmetleridir. Eğitimin bu şekilde özel bir

uygulamaya tabi tutulmasının nedeni, ilk başta açık bir şekilde ortaya çıkmamaktadır. ABD’de eğitim harcamaları mahalli ve toplam kamu harcamalarının % 40’lık bir dilimini, İsveç, İsrail, Hollanda gibi ülkelerde ise eğitime yapılan harcamalar GSYH’nin % 7’lik diliminden fazlasını oluşturmaktadır.

Eğitimin devlet eliyle gerçekleştirilmesinin ilginç bir yönü, kişi başına düşen harcama miktarı özel okullara nazaran devlet okullarında daha yüksektir. Bunun yanında, eğitim seviyesi ise daha düşük oranlarda karşımıza çıkmaktadır. Devlet eliyle sunulan hizmetlerin genelinde görülen bu olumsuz durum, eğitim içinde geçerli olmaktadır. Anlamsız olan bu durum ise özel okullarda verilen eğitim öğretim seviyesinin, devlet okullarında verilen eğitim öğretim seviyesinden daha yüksek olduğu bilinmesine rağmen, eğitimin neden devlet eliyle gerçekleştirildiğinin açıklanamamasıdır.

Devlet okullarında kişi başına düşen ortalama maliyet, özel okullara nazaran daha yüksektir. Kamu harcamalarının büyüklüğü de dikkate alındığı zaman, bu türden hizmetlerin devlet eliyle gerçekleştirilmesinin durdurulması devlete önemli ölçüde mali kazanç olarak geri dönebilecektir (Gülcan, 2008: 43).

Eğitimde ortaya çıkan dışsallık durumu da eğitim harcamalarının devlet eliyle gerçekleştirilmesinin nedenleri arasında yer almaktadır. Dışsallık kavramı, devletin gerçekleştirdiği yatırımın parasal getirinin dışında toplumsal faydalarının da olduğunu ifade etmektedir. Devletin eğitimi finanse etmesinin nedeni, eğitimin ortaya çıkardığı dışsallıklardır. Eğitime yapılan yatırımların ortaya çıkardığı dışsallıklar kalkınma ile sıkı bir ilişki içerisinde (Zakir, 2003: 135).

Eğitimin devlet eliyle sunulmasının belli başlı nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir:

- Eğitimin demokrasi ile sıkı bir ilişkisinin olmasıdır. Demokrasi daha verimli kılınmak isteniyorsa eğer bunun yolu eğitim seviyesinin artırılması ile mümkün olacaktır.
- Eğitimli bireyin suça olan eğilimi eğitimi oranında azalmaktadır. Eğitim suça olan bu eğilimi azalttığından bir kamu malı olarak kabul edilmektedir.

- Eğitimcilere ve kapitalistlere refah transferinin sağlanması açısından devlet eliyle sunulması gerekmektedir.
- Orta sınıfa yapılan refah transferi nedeniyle eğitim devlet eliyle sunulmaktadır. Devlet eliyle sunulmadığında durumu iyi olmayan aileler çocuklarını durumlarının iyi olmamasına neden olan değerlerin öğretildiği okulları tercih etmeyeceklerdir.
- Eğitim girdilerinde Monopson gücünün devletin elinde olmasıdır.

Eğitim harcamalarının nedenlerine bakıldığında eğitim, kamu harcamalarının nispi payının artmasına neden olan önemli sektörler arasında yer almaktadır. Bu yüzden bilim ve teknoloji alanında ortaya çıkan hızlanma, gelişmiş ülkelerin lehine olacak biçimde gelişmişlik farkını arttırmaktadır. Henüz gelişmekte olan ülkelerde de bu farklı koruma ve kapatma açısından eğitime devletler daha fazla kaynak ayırmaya başlayacaklardır. Doğal olarak kamu harcamaları içerisinde eğitim harcamalarının payı artmaya başlayacaktır (Gülcan, 2008: 44-45).

İktisat literatüründe eğitimin dışsallığı sosyal ve ekonomik olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sosyal dışsallık, genel anlamda yurttaşlık bağının artırılması olarak tanımlanabilir. Eğitimin ekonomik dışsallığı ise, beşeri sermayenin geliştirilmesi ile ilgili olmaktadır. Beşeri sermaye eğitimin devlet eliyle finanse edilmesini verimlilik artışı ile ilişkilendirmektedir. Bu teoriye göre insan üzerine gerçekleştirilen yatırım hem eğitimden yararlananların, hem de eğitimden yararlanmayanların verimliliklerinin artmasına yardımcı olacaktır.

Bireyler kendileri ya da çocukları ile ilgili eğitim kararlarında eğitimin ortaya çıkardığı pozitif dışsallıkları dikkate almayacaklarından toplumsal olarak optimal seviyenin altında eğitim hizmeti alacaklardır. Bu seviye tahsis etkinsizliği olarak da ifade edilmektedir.

Hedef, tüm bireylerin eğitim alması olduğunda özellikle gelir seviyesi daha düşük olan grupların pahalı bir hizmet olan eğitimin karşılığını nasıl ödeyecekleri sorusu önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Finans piyasasında yaşanan aksaklıklar nedeniyle anne-babaların çocukları için yapacakları eğitim yatırımını finanse etmede yaşayacakları güçlük yüzünden devlet müdahalesi kaçınılmaz olmaktadır. Özellikle gelir seviyesi düşük grupların eğitim hizmetlerinden

faaydalanmalarının kolaylaştırılması, eğitimde devlet müdahalesinin diğer önemli nedenini oluşturmaktadır.

Dışsalılıkların ve gelir eēitsizliklerinin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması, devletin eğitime olan müdahalesinin temel nedenlerini oluşturmaktadır (Çokgezen ve Terzi, 2008: 2-3).

1.3. EğİTİM HARCAMALARINI ETKİLEYEN ETMENLER

Bireylerin eğitime harcama yapmasını etkileyen birçok etken mevcuttur. Bunlar kişisel ve kültürel algılar, kurumsal etkenler, ekonomik etkenler ve sosyo demografik etkenlerdir.

1.3.1. Kişisel ve Kültürel Algılara İlişkin Etkenler

Kişisel ve kültürel algılar, genellikle bireyler tarafından inanılan bir inanç veya inançlarla ilgilidir. Eğitim harcamalarını etkileyen kişisel ve kültürel etkenler birçok farklı görünüşe sahiptir. Bunlar, eğitimin kamu kaynakları dışında finanse edilmesi, ailelerin çocukların eğitimine verdikleri önem ve toplumsal sınıf beklentileri şeklindeyir. Aşağıda bu etkenler sırasıyla ifade edilmeye çalışılacaktır.

Bireylerin eğitimin bir kamu hizmeti olarak tüm yurttaşlara ücretsiz olarak sunulması yönündeki beklentileri, onların bireysel eğitim harcamalarını etkileyebilmektedir.

Bazı aileler çocuklarının gelecekte daha iyi bir yaşam standardına sahip olması için gelirlerinin büyük bir kısmını çocuklarının eğitimine harcamaya hazırdrılar. Ailelerin düşüncesi, çocuklarının büyüyüp, okuyup iyi bir işe sahip olarak kendilerine bakacakları mididir.

Farklı sosyal sınıf yeleri kendi sosyal sınıf çevrelerine özgü eğitim sistemlerine yönelim göstermektedirler. Çocuklarını zel okullarda okutmak isteyen ailelerin bu düşüncelerinin altında yatan neden ise, tamamen toplumsal sınıf beklentileridir. Özel okullara göndermedeki amaç, bazen özel okulların bir statü simgesi olarak grlmesiyeen, bazen de kamu okullarında görülebilecek sosyal problemlerden uzaklaştırma düşünceleridir.

1.3.2. Kurumsal Etkenler

Yolcu'nun (2011: 14-17) belirttiğine göre eğitimde kurumsal etkenler olarak göze çarpanlar: kamu okullarındaki eğitimin niteliği, yasal düzenleme ve politika, kayıt ve öğrenim ücreti, öğrenciler için finansal araçlar ve kariyer aralarıdır.

Ülkemizde devlet okullarının kalite ve niteliğinin azalması, bu okullardaki eğitim ve öğretimin etkisiz bir hal alması; öğrencinin, çevrenin ve velilerin beklentilerini karşılamadığı sıklıkla dile getirilen sorunlardandır (Arslan vd., 2006: 16).

Aileler, kamu okullarındaki eğitimin niteliğinin çocukları için yeterli olmadığını düşündüklerinde, gelirlerinin önemli bir kısmını eğitime ayırarak beklentilerini özel okullarda karşılamaya çalışacaklardır. Eğitimin niteliği mükemmelliğe, test puanlarına, öğretmen/öğrenci oranına, öğrenci başına yapılan birim maliyet gibi piyasa yanlısı değişkenlere dayandırılmaktadır. Bu sebeplerden ötürü ailelerin çocuklarını özel okullara göndermesi, eğitim harcamaları üzerinde arttırıcı bir etki yaratmaktadır.

Yasal düzenlemeler, bireylerin eğitime yatırım yapmaya istekli olmasını değişik yollarla etkilemektedir. Bu düzenlemeler eğitim harcamaları üzerinde daha fazla harcama yapılmasına neden olurken, bazıları ise tam tersi bir etki yaratmaktadır.

Kayıt ve öğrenim ücretleri bireylerin eğitime yapacakları harcamayı arttırmaktadır. Türkiye'de ilk defa 1993-1994 yılında "katkı payı (harç) uygulaması" uygulanmaya başlanmıştır. Bugün halen kamu üniversitelerinde ikinci öğretim programları için her dönemin başlangıcında Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen kayıt ücreti ödenmektedir.

Ülkelerin eğitim finansmanına yönelik politikalarında, öğrencilere finansal açıdan destek sağlamak amacıyla çok sayıda finansal araç kullanılmaktadır. Bunlar: indirimli okul yemekleri, ulaşım hizmetlerinde indirim, burslar, borçlandırma ve bilimsel teşvik burslarıdır.

Çalışma alanındaki bireylerin belli bir dönem içinde eğitsel aktivitelere katılmalarına izin veren yasal düzenlemelerin varlığı da eğitime harcama yapılmasını etkilemektedir.

Aileleri özel sektöre yönlendiren bir diğer neden ise, öğrenci yerleştirme sayılarının kısıtlandığı kontenjan sistemidir. Ülkemizde ilköğretim sonrası üst ortaöğretim ve ortaöğretim sonrası yükseköğretim programlarına yerleşme sınav sistemi ile olmaktadır. Bu durum ise dersane olarak bilinen bir sektörün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.3.3. Ekonomik Etkenler

Eğitim harcamaları üzerinde etkili olan bazı ekonomik etkenler: işgücü piyasasının durumu, eğitimin getirisi ve ailelerin gelirleridir.

Bir kişinin işgücü piyasasındaki durumu bireylerin kaynaklarının ne kadarının eğitime ayrılacağına belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Mesela tek ebeveyn ile her iki ebeveynin çalışması durumunda ailelerin çocuklarının eğitime gerçekleştirdikleri harcamalarda farklılıklar gösterecektir. Ayrıca ebeveynlerin işsiz olması durumu da aynı sonucu doğuracaktır (Yolcu, 2011: 17-22).

Yüksek eğitilmiş bireyler daha az eğitilmiş bireylere göre daha avantajlı durumdadırlar. Bireylerin elde ettikleri avantajlar: Daha yüksek gelir, daha az işsiz kalma riski, daha yüksek gelir dilimlerindeki mal ve üretim faktörlerinin dolaşımının serbest olmasıdır (Çalışkan, 2007: 239). Bireyler eğer belirli bir öğretim türünün getiri oranını daha yüksek algılıyorlarsa, doğal olarak bu eğitim türüne yatırım yapma konusunda daha arzulu davranacaklardır. Yatırım konusunda ise bireyler iki durum üzerinde durmaktadırlar. İlki gelecekteki kazanç, ikincisi ise; istihdam ve iş beklentisidir. Bireyin yükseköğrenim görme isteği ya da bu çabasının arkasında, gelecekteki elde edeceği gelir artışı beklentisi yatmaktadır. Ayrıca öğrenim düzeyinin yükselmesine paralel olarak iş gücüne katılma beklentisi de artmaktadır.

1.3.4. Sosyo-Demografik Etkenler

Bu etkenler: ebeveynlerin eğitim düzeyleri, meslekleri, yaşları, yerleşim yeri, eğitime katılım düzeyleridir. Bu etkenler eğitim harcamaları üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Ebeveynlerin eğitim düzeyleri yükseldikçe, çocuklarının eğitimine yapacakları harcama miktarında bir artış söz konusu olacaktır. Bunun nedeni eğitim düzeylerinin yükselmesiyle, eğitime yapılan harcamaların insan sermayesine bir yatırım olarak değerlendirilmesidir. Özellikle babanın eğitim düzeyinin yüksek olması eğitime yapılacak harcama üzerinde belirleyici olmaktadır.

Anne ve babanın meslekleri ise, bir ailenin eğitime yatırım yapma isteğini etkilemektedir. Anne ve babanın mesleği düşük ücretli bir meslek olduğu durumda, eğitime yatırım yapma isteği de düşük olacaktır. Tersi bir durumda ise, anne ve babanın eğitime yatırım yapma konusunda daha istekli olmasına neden olacaktır.

Cinsiyet ve yaşanılan yer de eğitim harcamaları üzerinde etkili olabilmektedir. Ailelerin çocuklarının kız veya erkek oluşuna göre gerçekleştirdikleri eğitim harcamaları farklılık göstermektedir (Yolcu, 2011: 22-25). Aynı şartlara sahip olan iki çocuktan, erkek olan çocuğun eğitim alma şansı daha fazladır. Bu durum beraberinde açık bir şekilde görülmesi bile cinsiyet ayrımcılığını temsil etmektedir. (Bakış vd., 2009: 17). Yaşanılan yere gelindiğinde ise, ailelerin yaşadığı yerin kent ya da kırsal kesim olup olmaması, eğitime yapılan harcama miktarında bir farklılaşmaya yol açmaktadır. Kırsal kesimdeki eğitim bütçesi kentte yaşayan ailelerin eğitim bütçesine göre daha düşük olmaktadır (Yolcu, 2011: 25-26).

2. EĞİTİMDE YAŞANAN SORUNLAR VE DİĞER OECD ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye'nin eğitim sistemi üzerine yapılan değerlendirme ve araştırmalar sonucunda eğitimdeki kalite düşüklüğü ve okullar arasındaki seviye farklılıkları önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

Eğitimde kalitenin uluslar arası düzeyde ölçülüp değerlendirilmesi konusunda en önemli ve en kapsamlı çalışmalar arasında yer alan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) projesinin sonuçlarından faydalanılabilir. Bu projenin amaçları arasında, 15 yaş grubu öğrencilerin öğrendiklerini hatırlayabilmelerinin ölçülmesi, öğrendiklerini günlük hayatta kullanabilme yetenekleri, sorunların çözümleri, bilmedikleri konularda yorum yapabilme kabiliyetleri ve sahip oldukları becerilerden ne ölçüde faydalandıkları yer alır.

3 yılda bir gerçekleştirilen PISA anketinde 3 konu alanından (okuma becerileri, matematik okuryazarlığı ve fen okuryazarlığı) birine ağırlık verilmektedir. 2009 yılında yapılan PISA değerlendirmesinde ağırlıklı olarak ele alınan okuma becerileri alanında Türkiye'nin ortalama puanı 464 olmuştur. Bu puanla Türkiye 65 lke içinde 41. sırada yer almıştır. 34 OECD lke içerisinde ise 32. sırada yer almıştır. Bu durum Türkiye'deki eğitim sisteminin önemli sorunlarından birisinin düşük kalite olduğunu göstermektedir. 2012 PISA değerlendirmelerinin sonuçları ise aşağıda bazı ülkelerle karşılaştırılarak incelenecektir.

Tablo 5: PISA 2012 Sonuçları ve OECD Ülkeleri Değerlendirilmesi

	MATEMATİK		OKUMA		BİLİM	
	PISA 2012 Ort Puan	Yıllık Değişim	PISA 2012 Ort Puan	Yıllık Değişim	PISA 2012 Ort Puan	Yıllık Değişim
OECD ortalaması	494	-0,3	496	0,3	501	0,5
Singapur	573	3,8	542	5,4	551	3,3
Kore	554	1,1	536	0,9	538	2,6
Japonya	536	0,4	538	1,5	547	2,6
İsviçre	531	0,6	509	1,0	515	0,6
Hollanda	523	-1,6	509	0,1	505	-0,9
Kanada	518	-1,4	508	1,8	524	1,4
Belçika	515	-1,6	509	0,1	505	-0,9
Almanya	514	-1,4	508	1,8	524	1,4
Avustralya	504	-2,2	512	-1,4	521	-0,9
Danimarka	500	-1,8	496	0,1	498	0,4
Fransa	495	-1,5	505	0,0	499	0,6
İngiltere	494	-0,3	499	0,7	514	-0,1
Portekiz	487	2,8	488	1,6	489	2,5
İspanya	484	0,1	488	-0,3	496	1,3
Rusya	482	1,1	475	1,1	486	1,0
ABD	481	0,3	498	-0,3	497	1,4
Türkiye	448	3,2	475	4,1	463	6,4
Brezilya	391	4,1	410	1,2	405	2,3
Arjantin	388	1,2	396	-1,6	406	2,4
Peru	368	1,0	384	5,2	373	1,3

Kaynak: OECD PISA 2012 <https://www.oecd.org>.

Eğitim hizmetlerinin finansmanının 3 ana kaynağı olan kamu, özel sektör ve uluslar arası kuruluşlar hakkında son veri toplama çalışması TÜİK tarafından 2002 yılında “Eğitim Harcamaları Anketi” adı altında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucunda elde edilen verilerden 2002 yılında Türkiye’de eğitim hizmetlerine kamunun katkısı GSYH’nin % 4,85’i, özel harcamaların payı % 2,5 olarak tespit edilmiştir. Toplamı % 7,3’e yaklaşan eğitim harcamalarının GSYH’ye oranı ise, Türkiye’nin eğitime OECD ülkeleri ortalamasının üzerinde kaynak ayırdığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

TÜİK 2002 Eğitim Harcamaları Anketinin sonuçlarına göre yapılan değerlendirmelerde, 2002 yılında Türkiye’de eğitim hizmetleri için gerçekleştirilen toplam harcamalar % 7,2 iken, % 5,9 olan 2000 yılı OECD ortalamasının üzerinde olduğu söylenmektedir. Ayrıca % 2,5 olan özel sektör katkısının genellikle verimsiz bir alan olan dersane harcamalarına yöneldiği tahmin edilmektedir (Öz, 2012).

3. SAĞLIK HARCAMALARI

Sağlıklı bir toplumun varlığı adına ülke ekonomisinin güçlü olması, ekonomik büyümenin gerçekleşip devamının sağlanması önemli bir yere sahiptir. Sağlıklı bir toplum denildiğinde akla gelen ilk olguda toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde sağlık hizmeti sunumudur. İhtiyaçların karşılanması adına gerçekleştirilen tüm sağlık hizmetleri çalışmamızda sağlık harcamaları içerisinde yer almaktadır. Sağlık harcamalarını yalnızca sağlığımızın kaybolduğu durumlarda gerçekleştirilen harcamalar olarak algılamak, büyük yanılgıya kapılmamıza neden olacaktır. Çünkü sağlığın korunması adına gerçekleştirilen harcamalarla beraber sağlığın geliştirilmesi adına gerçekleştirilen harcamalarda sağlık harcaması başlığı altında incelenmektedir (Akın, 2007: 28-29).

Sağlık hizmetleri özünde, koruyucu, tedavi edici ve onarıcı hizmetler şeklinde 3 başlık altında incelenmektedir. Koruyucu sağlık hizmetleri, bozuk olan bir durumdan ziyade sağlıklı olan yapının daha da iyi yerlere gelmesi için eldeki tüm olanakların kullanılmasıdır. Bu tür harcamaların sosyal faydaları özel faydalarından daha yüksek olmaktadır. Bunun nedeni de, bu tür hizmetlerin tüketilmesinde onu tüketenlerin dışında toplumda var olan diğer üyelerinde fayda sağlamasıdır. Tedavi

edici sağlık hizmetleri ise, koruyucu sağlık hizmetlerine göre daha maliyetli ve özel faydası daha yüksek hizmetlerdir. Onarıcı hizmetlere geldiğimizde ise, bu hizmetler kalıcı rahatsızlığı olan hastaların sosyal ve kültürel olarak güçlendirilmesini ve topluma yeniden kazandırılmasını sağlayan harcamalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Akdemir ve Karabulut, 2010: 222).

Sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme de sıkı bir ilişki içerisindedir. Sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme arasında var olan ilişkinin iyi anlaşılabilmesi için sağlık olgusunun iyi bilinmesi gerekmektedir. Sağlık sadece hastalığın olmadığı bir durum olarak genel anlamda kabul edilmemelidir. Sağlık ayrıca, bireylerin potansiyellerini geliştirmesine yardımcı olan yetenekler anlamında da önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu yargıdan yola çıkararak sağlık, sahip olunan bir varlık niteliği de değerlendirilerek toplumun refah düzeyinin daha da yukarılara çıkarılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca sağlık farklı kanallardan ekonomik büyümeyi etkileyebilmektedir. Sağlık, hastalık nedeni ile ulaşılamayacak olan doğal kaynakların kullanımına da izin vermektedir. Sağlıkla ilgili başka bir özellik de tedavi için gerekli olan finansal kaynakların farklı şekillerde kullanılmasına olanak sağlamasıdır (etin ve Ecevit, 2010: 168).

Sağlık hizmetlerinin tam kamusalığı tartışılan bir durum olmakta ve tam kamusal sağlık hizmetlerine verilen örnek sayısı yetersiz kalmaktadır. Eğer gerçekleştirilen bir sağlık harcaması, sadece o hizmetten faydalanan bireyi etkiliyorsa bu tam özel mal niteliğindedir. Bunun yanında gerçekleştirilen harcamalar bireyler arasında paylaştırılıyorsa bu da tam kamusal mal rneği olmaktadır. Tam kamusal sağlık harcamalarına örnek olarak, evre kirliliği ile mücadele edilmesi, bedava acil sağlık hizmeti sunulması ve toplumun tümünü hava ile taşınabilen bir hastalıktan korumaya çalışmak verilebilir. Tam zel sağlık harcamalarına örnek olarak ise, başı ağrıyan bir bireyin kullandığı aspirin en güzel örnek olarak verilebilir. Sağlık harcamalarının büyük bir çoğunluğu da karma niteliğe sahiptir. Bir taraftan bazı tüketiciler tam özel fayda elde ederken, toplumun diğer kesimi de, kişilerin bu hizmetleri tüketmesinden fayda elde ederler. Bu durumu bir örnek yardımıyla açıklamak gerekirse, bir bireyin aşı vurdurarak hastalıktan korunması bireye özel fayda sağlamaktadır. Diğer taraftan aşı vurduran bireyin hastalıktan

kurtulması diğer bireylerinde bu hastalığın bulaşıcılığına daha az maruz kalmaları durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Karma niteliğe sahip hizmetlerin çoğu piyasadan sağlanabilen hizmetlerdir. Ancak, dışsallık olgusu nedeniyle, kamu kesimince üretilmeleri zorunlu olmaktadır. Ülkelerin çoğunda kamusal faydası ağır basan sağlık hizmetlerinin, genel bütçe gelirleri ile finanse edilmesinin nedeni, yalnızca kamunun dahil olmasıyla yeterli hizmet sunumunun gerçekleşebilmesidir. Koruyucu sağlık hizmetleri bu nitelikteki hizmetler olarak değerlendirilebilmektedir. Bu tarz hizmetlerin fiyat karşılığı üretilmeleri ve fiyatı ödemeyenlerin bu hizmetlerden dışlanmaları mümkün değildir. Bu yüzden, bu hizmetlerin üreticisi de kamu sektörü olmaktadır.

Günümüzde sağlık hizmetlerinin büyük bir kısmı bireylere tek tek sunulmaktadır. Fiyatlandırılabilen, pazarlanabilen ve finansmanının bu hizmetlerden faydalananlardan sağlandığı hizmetler olarak piyasa tarafından üretilmektedir. Bireyler özel fayda sağlayan sağlık hizmetlerinin finansmanına katılmaya istekli oldukları kadar, faydası topluma yayılan hizmetler için genellikle ödeme yapmaktan kaçınmaktadırlar. Tüketiciler, kamu tipi sağlık harcamalarında hizmetin sunumu için ihtiyaç duyulan fonları başkalarının sağlamasını beklemektedirler (Akdemir ve Karabulut, 2010: 223).

Sağlıkta bilinçlenmenin artması, teknolojik gelişmelerin hızla artması, nüfusun hızla artış gösteriyor olması gibi nedenlerin etkisiyle sağlık harcamaları günden güne artma eğilimi göstermektedir. Sağlık harcamalarında ortaya çıkan artışlar bu harcamaların finansmanının da son derece önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Kamu sağlık harcamalarında ortaya çıkan artışın yanında özel sağlık harcamalarında da gün geçtikçe artışlar meydana gelmektedir. Özelleştirme kavramının fazla yaygın olmadığı zamanlarda sağlıkta kamu payının azalıp, özel sektör teşviklerinin artması özel sektör sağlık harcamalarının artmasına yol açmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin finansmanı durumunda, genellikle ulusal finansman yöntemleri kullanılmaktadır. Kamu ve özel kaynaklar ülkemizde genel anlamda beraber kullanılıyor olsa da, finansman ağırlıklı olarak kamu kaynakları eliyle

karşılanmaktadır. Özel sağlık harcamalarının büyük bir kesimini cepten yapılan ödemeler ve özel sigortalar oluşturmaktadır (Gülcan, 2008: 19-20).

Sağlık harcamaları içerisinde kamunun ve özel sektörün payının bilinmesi kadar, özel sağlık harcamaları içinde cepten yapılan ödemelerinde² bilinmesi son derece önemlidir. Cepten yapılan ödemelerin oranının bilinmesi, sosyal devlet anlayışı içinde devletin üstlenmiş olduğu sorumlulukların ne kadarını yerine getirdiğinin gözler önüne serilmesi açısından önemlidir. Ayrıca ilerleyen dönemlerde sağlık sektörünün kamuya olan yükünü tahmin etme konusunda fikir edinmemizi sağlamaktadır (Çelik, 2011: 65).

Tablo 6: Toplam Sağlık Harcamalarının GSYH'ye Oranı

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam Sağlık Harcaması (Milyon TL)	50.904	57.740	57.911	61.678	68.607	76.358
GSYH'ye Oranı	6,0	6,1	6,1	5,6	5,3	5,4

Kaynak: TÜİK, Sağlık Harcama İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr>.

²Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özgen (2007).

Tablo 7: 2012 Yılı Sağlık Harcamaları

		Genel Devlet				Özel Sektör		
	Genel Toplam	Toplam	Merkezi Devlet	Yerel Devlet	Sosyal Güvenlik	Toplam	Hane Halkları	Diğer
Toplam sağlık harcaması	76.358	58.640	16.348	662	41.630	17.718	11.750	5.968
Cari sağlık harcaması	72.820	55.611	14.428	531	40.652	17.209	11.484	5.726
Hastaneler	32.801	29.609	7.359	59	22.191	3.192	1.670	1.522
Evde hemşirelik bakımı	350	-	-	-	-	350	-	350
Ayakta bakım sunanlar	13.611	7.718	4.113	282	3.322	5.893	4.598	1.295
Perakende satış ve diğer tıbbi malzeme sunanlar	19.271	14.478	169	9	14.300	4.793	3.825	968
Halk sağlığı programlarının sunumu ve yönetimi	2.522	2.522	2.443	79	-	-	-	-
Genel sağlık yönetimi ve sigorta	664	194	-	-	194	470	-	470
Sınıflandırılmayan diğer kategori	3.601	1.090	343	102	645	2.512	1.392	1.120
Yatırım	3.538	3.029	1.920	131	978	509	266	243

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1084

Sağlık harcamalarının finansal durumu incelenirken 1980-1988 yılları önemli bir yere sahiptir. Bu dönemin özelliği, kamu sağlık harcamalarının kısıtlanması ve özel sağlık harcamalarının kamu sağlık harcamalarından daha fazla olma eğilimi göstermesidir. Bu dönemden sonra ise, kamu sağlık harcamaları artmaya başlamış ve özel sağlık harcamalarını geçmeye başlamıştır. Dolayısıyla, kamu sağlık

harcamalarından özel sektöre doğru bir aktarım gerçekleşmeye başlamıştır (Gülcan, 2008: 20).

Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha fazla sağlık harcaması gerçekleştirmektedir. Bu yönüyle gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından takip edilmektedir. Kıt olan kaynakların etkin bir biçimde kullanılması açısından sağlık harcamalarının takip edilmesi gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir yere sahip olmaktadır. Sağlık harcamalarının izlenmesi kadar bu harcamaların sağlıkta ortaya çıkardığı etkinin de bilinmesi farklı bir öneme sahiptir.

4. SAĞLIK HARCAMALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Tablo 6’da görüldüğü gibi sağlık harcamalarının GSYH’ye oranı ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile paralellik göstermektedir. OECD ülkelerinin son 10 yılı ele alındığında sağlık harcamalarında ortaya çıkan artış % 4,4 olmuştur. Ülkelerin zaman içerisinde gelirlerinin de arttığı göz önünde bulundurulduğunda sağlık harcamaları için bütçeden ayrılan payın arttığını söylemek mümkündür.

Sağlık harcamalarının dünya genelinde artış eğiliminde olduğu bir gerçektir. Böyle bir ortamda kamu harcamaları içerisinde son derece önemli bir yere sahip olan sağlık harcamalarının altında yatan nedenlerin ortaya çıkarılması da önemlidir. Bu sebeple, sağlık harcamalarını etkileyen faktörlerin ayrıntılı olarak incelemesinde fayda vardır.

Yapılan araştırmalar sonucunda sağlık harcamalarındaki artış nedenlerinin gelişmekte olan ya da gelişmiş olan ülkeler açısından benzerlik gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu artış nedenleri genel olarak ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel faaliyetler olarak sıralanabilir. Ayrıca gelirlerin yükselmesi, ihtiyaçların artması ve maliyetlerin yükselmesi de sağlık harcamalarının artmasına yol açmaktadır.

4.1. GELİRİN YÜKSELMESİ

Zaman içerisinde gelişen üretim teknikleriyle beraber, ülkelerin gelir düzeylerinde de artışlar meydana gelmektedir. Artan bu gelir düzeyiyle, bireyler daha rahat bir yaşam imkanına sahip olacak ve dolayısıyla talepleri de artacaktır.

Zorunlu ihtiyaçların garanti altında olduğu bir ülkede, bireyler bu temel ihtiyaçların dışında başka mal ve hizmetlere yönelecektir.

Gelir artışı ile beraber kamu sağlık harcamalarının yanında özel sağlık harcamalarına olan talebinde artması sağlık harcamalarını artıran nedenler arasında yer almaktadır. Artan gelir sonucu bireylerin yaşam kalitelerinin artması, beraberinde daha kaliteli hizmet arayışlarını getirmektedir. Belli bir gelir düzeyine sahip olan birey doğal olarak daha iyi bir sağlık hizmeti elde edebilmek amacıyla özel sektörü tercih etmeye başlayacaktır.

Bireylerin sağlık durumlarının bozulması durumunda ya da daha iyi bir hale getirilmesi için gerçekleştirilen harcamaların yanında, kozmetik amaçlı kullanılan sağlık harcamaları da sağlık harcamalarının artışında rol oynamaktadır. Kozmetik amaçlı kullanılan sağlık harcamalarının diğer sağlık harcamalarından farklı olan yönü ise, kozmetik amaçlı kullanılan sağlık harcamalarına daha yüksek bedellerin ödenmesidir.

Özetlemek gerekirse bireylerin gelir durumlarının iyileşmesi, yaşam kalitelerinin artması, kamu kesiminin yanında özel kesimin sağlık hizmetleri talebini de arttırmakta ve bunun sonucunda sağlık harcamalarında artış gözlenmektedir (Akın, 2007: 31-32).

4.2. SAğLIK BİLİNCİNİN VE EğİTİM SEVİYESİNİN GELİşMESİ

Vatandaşların sağlık bilincinin gelişmesi, sağlık hizmetinde ortaya çıkan artışlar ve teknolojik gelişmeler sağlık harcamalarının artış nedenleri arasında yer almaktadır.

Toplumda yaşayan bireylerin eğitim seviyelerinin artması, sağlıkta daha bilinçli hale gelmelerinin sağlık harcamaları üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkardığı yapılan çalışmalar neticesinde gözler önüne serilmektedir. Nitekim, eğitim ile zekası ve analitik düşünme becerisi gelişen birey sağlık alanında yaşanan gelişmelerden daha hızlı bir şekilde haberdar olmaktadır.

Sağlık hizmetlerine olan talebi arttıran bir neden de tıpta yaşanan gelişmeler ve hastalıklarla mücadelede yeni yöntemlerin ortaya çıkmasıdır. Eğitim seviyesinin artması ile sağlık bilincinin gelişmesi bu şekilde i içe olduğundan, sağlık endüstrisi

de en karlı sektörlerden biri haline gelmektedir. Ayrıca yaygınlaşan kitle iletişim araçları ile beraber bireyler sağlık konularına daha duyarlı hale gelmektedirler.

4.3. SOSYAL DEĞER YARGILARININ DEĞİŞMESİ

Çağımızın bir tüketim çağı olmasının sonucunda, piyasada var olan her şey kısa bir zaman aralığında tüketilerek yok olmakta, bunların yerini yeni yeni oluşumlar almaktadır. Tüketimden pay almış olan bir konuda sosyal değer yargılarıdır. Daha önceleri doğruluğu kabul edilen değerler, yerini ilerleyen zamanların etkisiyle yeni değerlere bırakmaktadır. Sağlık harcamaları da değer yargılarının değişmesinden üstüne düşen payı almaktadır.

Şimdi yukarıda bahsettiğimiz durumu bir örnek yardımıyla açıklamaya çalışalım. Önceleri, yani telefonun daha yeni yeni ortaya çıktığı zamanlarda, anteni olan kaba saba telefonlar o döneme göre lüks kabul edilmekte iken, sağlıkta da bazı tedavilerin gerçekleşmesi eski dönemlerde neredeyse imkansız görülmekteydi. Ancak, günümüzde çok sık kullanılan bir durum olmuştur. Eğitim seviyesi ile birlikte artan hayat kaygısı bireyleri en pahalı sağlık harcamalarını gerçekleştirmeye iten önemli bir neden olmaktadır.

4.4. TEKNOLOJİDE YAŞANAN GELİŞMELER

21. yy. da teknolojinin hızla ilerliyor olması sağlık alanında da teknolojik gelişmelerin yakından takip edilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile kaynaklar daha verimli kullanılır bir hale gelmektedir. Fakat bunun yanında talep edilen teknoloji ile altyapının, kullanılan alet ve ekipmanın sağlanması hususunda maliyetler daha yüksek olmaktadır. Dolayısıyla, yüksek maliyetlere katlanma sorunu gündeme gelmektedir. Başka bir açıdan da, sağlık alanında yaşanan sorunların ortadan kaldırılması için ihtiyaç duyulan teknolojik gelişmeler, çok daha uzun süreli olan araştırma ve çalışmaları beraberinde getirecek ve bununla beraber maliyetler yükselecektir. Bu iki durumdan da anlaşılacağı gibi, teknoloji alanında yaşanan gelişmeler sağlık harcamaları üzerinde önemli bir oranda büyümeye neden olmaktadır (Akın, 2007: 32-34). Teşhis ve tedavide ileri teknoloji ürünü olan pahalı, özel eğitim gerektiren yeni cihazların geliştirilmesi ile beraber sağlık harcamalarında artışlar meydana gelmektedir. Yeni cihaz alımları, bakım onarım giderleri ve teçhizat

kullanımı ile ilgili eğitim maliyetleri buna örnek olarak verilebilir (Tokalaş, 2006: 28).

4.5. ŞEHİRLEŞME

Ekonomide yaşanan gelişmelerle beraber, artan sanayi sonucunda ortaya şehirleşme olgusu adı altında bir kavram çıkmaktadır. Bu kavramı ifade etmek gerekirse, yaşanan ekonomik gelişmeler neticesinde üretim alanında insanlara daha fazla iş yükü düşmekte, buna bağlı olarak insanların beraber yaşama gereği ortaya çıkmaktadır.

Şehirleşme olgusunun sağlık harcamaları üzerindeki etkisine geldiğimizde ise karşımıza insan unsuru çıkmaktadır. İnsanların beraber yaşama arzusu, şehirleşme olgusu ile beraber sunulan sağlık harcamalarının da artması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Artan birey sayısına paralel olarak sağlık harcamaları da artma eğilimi göstermektedir. İnsanların bir araya gelip şehir kültürünü oluşturduğu bölgelerde sağlık harcamaları daha önemli bir hal almaktadır. Sağlık kurumlarının yeterli olması, gerekli personel, ilaç ve teknoloji yeterli olması herhangi bir salgın hastalık durumunda müdahalenin gecikmemesi ve büyük kayıpların önlenmesi adına önemli olmaktadır. Dolayısıyla tüm bu şartlar sağlık harcamalarının artma eğilimi göstermesine neden olmaktadır.

4.6. İNSANLARIN YAŞAM SÜRELERİNİN UZAMASI

Toplam nüfus oranı içinde, yaşlı nüfus oranının günden güne artıyor olması sağlık harcamalarında artışın diğer bir nedenidir. İnsanların yaşam kalitelerinin artması, teknolojik gelişmeler, piyasaya sürülen ilaçlar bireylerin yaşam sürelerinin artmasına yol açmaktadır.

65 ve üstü yaş sınıfı olarak ifade edilen yaşlı kesim düşünüldüğünde, bu sınıfa yapılan harcamalar uzun vadeli bakım hizmetlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu sınıfa yapılan sağlık harcamaları devamlılık gerektirmektedir. Yaşlı kesim gereğinden fazla sağlık kurumlarında kalmakta, bu durumda sağlık harcamalarının artma eğilimine yol açmaktadır. Ülkeler çeşitli önlemler almak kaydıyla bu durumla mücadele edebileceklerdir (Akın, 2007: 34-35).

5. KAMU HARCAMASI OLARAK EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Gelir dağılımı, iktisadi bir kavram olarak ifade edilmeye çalışıldığında milli gelirin dağılımı anlamına gelmektedir (Orhaner, 2007: 282).

Gelir dağılımında adaletin önemi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha çok hissedilmektedir. Bunun altında da çok çeşitli nedenler yatmaktadır. Bu ülkelerin hızlı büyüme alanındaki becerileri oldukça sınırlıdır. Beşeri sermaye, bu ülkelerde verimli bir şekilde geliştirilememekte, buna paralel olarak ekonomik büyüme durgunlaşmakta ve endüstrileşme hızı azalmaktadır. Ortaya çıkan bu olumsuz durum fiziki ve beşeri sermayeyi de etkilemektedir. Türkiye’de gelişmekte olan ülkeler statüsünde yer aldığı için belirttiğimiz tüm özellikler Türkiye içinde geçerli olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, gelir dağılımında adaletin sağlanmasında üzerinde durulan en önemli göstergelerden birisi de ekonomik büyüme olgusudur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler eğitim ve sağlık alanında daha kaliteli hizmetler sunarak beşeri sermayeyi olumlu yönde etkilemeye çalışmaktadırlar. Bu yolla verimlilik artışı yaşanacak, yoksullukla mücadele anlamında daha lehe olan gelişmeler ortaya çıkabilecektir (Hazman, 2011: 207).

Belirli bir üretim düzeyinin sonunda ortaya çıkan gelirin üretime katkı sağlayan faktörler arasındaki dağılımına da fonksiyonel gelir dağılımı adı verilmektedir. Bazı üretim faktörlerinin sektörler bazında sosyal hasılaya hangi oranda katkı sağladığını gelir dağılımı ortaya çıkarmaktadır. Gelir dağılımı bu katkıyı ortaya çıkarırken belirli bir zaman diliminde bireylerin elde ettiği gelir miktarından yararlanır. Bireylerin elde ettiği bu gelir miktarı da kişisel gelir dağılımını ifade etmektedir (Orhaner, 2007: 282).

Kamu harcamaların etkileri incelendiğinde bu harcamalarında gelir dağılımı üzerinde son derece önemli etkileri bulunmaktadır. Piyasada bu etkiler gelirin yeniden dağılımı mekanizması yoluyla etkisini göstermektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı mekanizmasıyla faktör sahiplerinin elde ettiği gelirin belli bir kısmı vergi mekanizması adı altında geri alınmakta, bu durumda faktör gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Bunun yanında gerçekleştirilen transfer harcamaları da

fonksiyonel gelir dağılımı sonucunda faktör sahiplerinin gelirlerinin az da olsa artmasına neden olmaktadır. Transfer harcamalarıyla beraber reel kamu harcamaları da gelir dağılımı üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. İşte bu şekilde kamu harcamaları ve kamu gelirleri yoluyla fonksiyonel gelir dağılımında değişiklikler oluşmakta, gelirin yeniden dağılımı işler hale gelmektedir (Aksoy, 1998: 115).

Devlet çeşitli şekillerde örneğin vergi yoluyla, resim yoluyla ya da harçlar vasıtasıyla elde ettiği gelirleri kamu harcamaları aracılığıyla tekrar topluma yansıtmaktadır. Devlet bu aşamada harcama özelliğini ortaya koyarak üretim sonucunda oluşan fonksiyonel gelir dağılımını iyileştirmeye çalışmaktadır. Çünkü piyasa sürecinde üretim yoluyla elde edilen gelir üretimde yer alan faktörler arasında adil bir şekilde dağılmamış olabilir. Piyasanın işleyişi sırasında her zaman bu tarz olumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir. Devlet bu noktada harcama gücünü piyasaya yansıtarak bu olumsuzlukların giderilmesi için çalışmaktadır. Bu süreçte rol alan devlet, bir taraftan vergi yoluyla üretim faktörlerinin payına düşen gelirin azalmasına yol açmakta, bir taraftan da transfer harcamaları vasıtasıyla bazı faktör geliri sahiplerinin artmasını sağlamaktadır. Transfer harcamaları gelir dağılımı üzerinde dolaysız bir etki ortaya çıkarırken, cari ve yatırım harcamaları gelir dağılımının iyileşmesinde dolaylı bir etki ortaya çıkarmaktadır (Eker, 2007: 54-55).

Harcamaları eğitim, sağlık, altyapı ve genel kamu sağlık harcamaları olarak düşündüğümüzde, bu harcamalar bireylere çok farklı şekilde yansıyabilmektedir. Örneğin okul çağına gelmiş çocuğu bulunan aileler eğitim hizmetlerinden daha çok yararlanırlar. Bunun yanında, sağlık hizmetlerinden yararlanma ise hane halkının içinde bulunduğu demografik yapıya göre farklılık göstermektedir. Ayrıca, herhangi bir sağlık sigortasına bağlı olmak sağlık hizmetlerinden daha fazla faydalanma sonucunu ortaya çıkarabilmektedir. Genel kamu hizmetleri ile altyapı hizmetlerinin etkileri ise farklı şekillerde yansıyabilmektedir.

Harcamaların yansımaları analizinde hane halkı refah ölçütlerine göre belirli dilimlere ayrılmakta, ayrılan bu dilimlerde yer alan grupların kamu tarafından sunulan faaliyetlerden faydalanma ya da bu faaliyetlere ulaşabilme kapasiteleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Farklı dilimlerden oluşan hane halkının sayısı ile, kamunun bu hizmetler için harcadığı birim maliyet çarpılarak harcama yansımaları verileri elde edilmektedir.

Bu durumu örnek yardımıyla ifade etmeye çalışalım. Farklı gruplarda yer alan hane halklarının ilköğretim faaliyetlerinden yararlanan çocuklarının sayısı ile, her bir öğrenci başına gerçekleştirilen ilköğretim harcaması çarpılarak her grubun bu hizmetten faydalanma miktarı bulunur (Pınar, 2006: 301-302).

5.1. EĞİTİM HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Eğitim harcamaları kamu sektörü eliyle gerçekleştirilebildiği gibi, özel sektör eliyle de gerçekleştirilebilmektedir. Eğitim harcamalarının tamamen özel sektör eliyle gerçekleştirildiği bir ortamda, zengin kesim tarafından eğitime ayrılan pay daha fazla olacak ve bu kesimin çocukları da ortalama olarak daha fazla kazanç elde edeceklerdir. Eğitim tamamen devlet eliyle gerçekleştirilir ve finansmanı vergilerle sağlanırsa, çocukların eğitimi ve gelecekte elde edecekleri kazançları ailelerin gelir düzeyinden bağımsız bir hal alacaktır.

Eğitim harcamalarında devlet, ortaya çıkan maliyetleri harcamalardan faydalananlar yerine karşılamaktadır. Bu harcamalardan faydalananlar ilk, orta ve yüksekokul şeklinde eğitim seviyelerine göre ayrıştırılmalıdır. Her eğitim seviyesinde maliyetler farklılık göstermektedir.

Yüksek eğitim harcamalarının bu eğitimi alanlar dışında, ekonomide yer alan diğer kesimler üzerinde de pozitif dışsallık etkisi bulunmaktadır. İşte bu sebeptendir ki, yüksek eğitim harcamalarının tamamını bireylere ve ailelere yüklemek hakkaniyete sığmamaktadır. Bu haksızlığın ortadan kaldırılmasında devletin rolü de, elde ettiği vergi gelirlerinin bir kısmını bu alanlara aktarmasıdır.

Fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için genç insanların eğitilmeleri ve eşit hakka sahip olmaları temel koşul kabul edilmektedir. Bu durumun sağlanabilmesi için:

- Eğitim sistemi hızlı bir şekilde genişlemeli,
- Eğitim olanakları kendi içinde eşit bir şekilde dağıtılmalı,
- Bireyler arasındaki ücret uçurumlarının giderilmesi gerekmektedir.

Eğitim ne kadar hızlı genişlerse gelir dağılımında adaletin sağlanması da o kadar kısılacaktır.

Gelir dağılımında adaletin sağlanmasında zorunlu eğitim seviyesi de önemli bir yere sahip olmaktadır. Lise veya üniversite eğitiminin zorunlu olmadığı bir ortamda, kamusal anlamda herkese lise ve üniversite eğitimi sağlanamaz, ortaya yüksek bir seçicilik durumu çıkar. Yüksek gelir sahibi ailelerin çocukları lise ve üniversite eğitimi alma anlamında düşük gelir sahibi ailelerin çocuklarına kıyasla daha fazla şansa sahip olurlar. Böyle bir durumda, yüksek gelirli ailelerin çocukları bu hizmetlerde aşırı bir şekilde temsil edilirler.

5.2. SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Sağlık hizmetlerinin temel amacı, bireylerin sağlık düzeylerinin yükseltilmesi, sağlık hizmetleri ve koruyucu sağlık hizmetlerinin yeterli bir şekilde sunulmasıdır.

Sosyal devletin bir gereği olarak devlet, adil ve dengeli kaynak dağılımı ile bireylerin sağlıklı yaşamalarına öncülük etmelidir. Sağlık harcamaları da tıpkı eğitim harcamaları gibi düşük gelir gruplarında yer alan bireyleri yakından ilgilendiren harcamalardır. Sağlık kuruluşlarının artması, daha çok sağlık personelinin varlığı ve daha kaliteli sağlık hizmeti düşük gelir grubundaki bireyler için manevi bir gelir olarak değer kazanacaktır. Sağlık harcamalarında meydana gelecek artışlar fırsat eşitliğini artırdığı gibi gelir dağılımının daha adil bir hal almasına yardımcı olacaktır. Kamusal sağlık harcamaları içinde yer alan harcamalar;

- Bulaşıcı hastalıkların tedavisi ve engellenmesi,
- Anne ve çocuk sağlığının korunması,
- Okul çağındaki çocuklara gerekli aşılarda yapılması,
- Ücretsiz diş klinikleri sağlanması,
- İmkani olmayanlara bedava sağlık hizmeti sunmaktır.

Birçok sağlık harcaması herkesin eşit olarak tüketeceği veya tüketme fırsatının tam olduğu sosyal mal olarak gerçekleştirilebilir. Böyle bir durumun gerçekleştirilebildiği bir ortamda, bireylerin eşit miktarda tüketim imkanının olması hastalıkların ortaya çıkmasını ve yayılmasını azaltacaktır (Ersezer, 2006: 262-263).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİNİN ANALİZİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SINIRLILIKLARI

Bilimsel çalışmalarda başarının ön koşulu, çalışmanın amacına uygun bir yöntem belirlenmesidir. Belirlenen yöntem araştırmanın bilimselliğini ortaya koymaktadır. Belirlenen yöntemde evrenin tamamına ulaşmak çok zor olacağından öncelikle çalışmanın sınırları ve ana kütlesi belirlenmelidir. Anket çalışması sırasında faydalanılacak örneklemin amaca uygun bir biçimde doğru seçilmesi, anket yönteminin doğru tespit edilmesi, anketin içeriğinin bilimsel çalışmalarda yer alması gereken standartlara uygun bir biçimde hazırlanması, çalışmanın objektif ve işinde uzman kişiler tarafından gerçekleştirilmesi yapılacak olan araştırmanın başarısını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Sara, 2012: 76).

Araştırma Türkiye’de kamu harcamalarının gelir ve ikame etkisinin analizine yönelik olup, Afyon Kocatepe Üniversitesi Maliye Bölümü öğrencileri ebeveynleri ve Ankara’da yaşayan hane halkları ile yapılmıştır. Çalışmanın gerçekçi sonuçlar doğurması adına anket çalışması yüz yüze veya telefon görüşmeleri ile bizzat gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda örneklem olarak kamu harcamalarını gerçekleştiren evli ve okuyan çocuk sahibi olan hane halklarını tercih edilmiştir.

Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında örneklem yeterlilik ölçütü tablosundan yararlanılmıştır.

Tablo 8: Bazı Güven Aralıkları Düzeylerinde Anakütle ve Örneklem Hacimleri

Ana Kütle	%5
50	44
100	79
500	217
1.000	278
2.000	322
5.000	357
10.000	370
100.000	383
1.000.000	384
10.000.000	384

Yukarıda verilenlerden yola çıkarak % 20 güven aralığı genişliğinde % 95 güven aralığı seviyesinde 385 hane halkı yeterli düzeyde kabul edilmektedir (Sara, 2012: 77). Yapmış olduğumuz anket çalışmasında 211 eğitim harcamaları, 211 sağlık harcamaları olmak üzere 422 hane halkına ulaşılmıştır. Ulaşılan bu hane halkı sayıları % 95 güven aralığı için yeterli kabul edilmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Araştırma yöntemi olarak çalışmamızda anket formu yöntemi kullanılmıştır. Anket; sistematik bir şekilde verilerin elde edilmesi yöntemidir. Veriler önceden belirlenen bir örnekleme belli başlı soruların sorulup yanıtlarının alınması yolu ile elde edilir. Anket çalışması çalışmaya uygun vasıflara sahip 422 örnek kitle üzerinde uygulanmıştır. Anket çalışması sırasında örnek kitleye çalışmanın konusu ve amacı hakkında gerekli bilgiler verilmiş ve anket çalışması örnek kitle ile bizzat yapılmıştır. Gerekli açıklamalardan sonra örnek kitleden sorulara ilgili oldukları cevapların işaretlenmesi istenmiştir. Anket uygulaması 20.05.2014 - 02.06.2014 tarihleri arasında belirlenen örnek kitle ile yüz yüze gerçekleştirilmiş, toplam 422 kişi'ye anket çalışması yapılmıştır.

Rastgele örneklemenin uygulanmasında karşılaşılan güçlükler nedeniyle çalışmamızda kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin daha uygulanabilir olmasının nedeni, isteyen herkesin örneklem içerisine dahil olabilmesi, zaman ve ekonomik açıdan tasarruf sağlamasıdır (Ural ve Kılıç, 2005: 38).

Anket çalışması 2 kısımdan oluşmaktadır. 1. Kısım eğitim harcamalarının etkilerini ölçmeye yönelik hazırlanmış 9 sorudan; 2. Kısım ise, sağlık harcamalarının etkilerini ölçmeye yönelik hazırlanmış 11 sorudan oluşmaktadır. Eğitim harcamalarının etkisinin incelendiği ankette ilk 5 soru demografik özellikleri belirlemeye yönelik sorulardan oluşmuştur. 6, 7, 8, 9. sorular 5’li likert tipi sorulardan oluşmuştur. Sağlık harcamalarının etkilerinin incelendiği ankette ise, ilk 6 soru demografik özellikleri belirlemeye yönelik 7, 8, 9, 10, 11. sorular 5’li likert tipi sorulardan oluşmuştur. Elde edilen bilgilerin veri halini alıp analizi için SPSS 15.0 kullanılmıştır. Kullanılan 5’li Likert ölçeğinin seçenekleri; “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum”, “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde ifade edilebilen seçeneklerden oluşmuştur. Daha sonra SPSS analizinde bu sorular “1 kesinlikle katılmıyorum”, “2 katılmıyorum”, “3 kararsızım”, “4 katılıyorum”, “5 kesinlikle katılıyorum” biçiminde kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizi kısmında Çapraz Tablo Analizi tekniğinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğinin tespiti için Alfa Cronbach Katsayısından yararlanılmıştır. Güvenilirlik analizi; bir konuda örnekleme oluşturan birimler aracılığıyla veri toplamak amacı ile geliştirilmiş yargı, önerme gibi ifadelerin kendi aralarında tutarlı olup olmadığını göstermek amacı ile kullanılan analiz yöntemidir (Ural ve Kılıç, 2005: 258). Çalışmamızda Alfa katsayısı 0,654 olarak hesaplanmıştır. Alpha güvenilirlik katsayısı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır (Joseph ve Rosemary, 2003: 87). Katsayı 1’e yaklaştıkça güvenilirlik derecesi artmaktadır. Çalışmamız için hesaplanan 0,654 Alpha güvenilirlik katsayısı anketin güvenilirliğini teyit etmektedir.

3. EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARI GRUPLARININ SIKLIK DAĞILIMLARI

Bu kısım ankete katkısı bulunan bireylerin demografik özellikleri ile gelir ve ikame etkileri arasında ilişkinin bulunup bulunmadığı noktasında önemli olmaktadır. Bu anlamda, demografik özellikler meslek, cinsiyet, eğitim durumu, okuyan çocuk sayısı, tüketim miktarı, eğitim ve sağlıkta tercihler ve harcamaların eğitim ve sağlık harcamalarına oranları şeklinde ele alınmıştır. Şimdi bu özellikler sıklık dağılımı yardımı ile teker teker ele alınacaktır.

Meslek

Eğitim harcamaları için yapılan ankete katılanların mesleki durumlarını gösteren tablo 9’da, çalışanların % 44,1’i kamu sektöründe istihdam edilmekte, % 55,9’u ise özel sektörde istihdam edilmektedir. Bu durum anketin özel sektörde çalışan bireyler ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

Tablo 9: Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Meslek Sıklık Dağılımı

Meslek	Frekans	%
Kamu	93	44,1
Özel	118	55,9
Toplam	211	100,0

Sağlık harcamaları için yapılan ankete katılanların mesleki durumlarını gösteren tablo 10’da, çalışanların % 47,4’ü kamu sektöründe istihdam edilmekte, % 52,6’sı özel sektörde istihdam edilmektedir. Kamu sektörü oranı eğitim harcamaları anketine nazaran artış göstermesine rağmen sağlık harcamaları anketi de özel sektör ağırlıklı gerçekleşmiştir.

Tablo 10: Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Meslek Sıklık Dağılımı

Meslek	Frekans	%
Kamu	100	47,4
Özel	111	52,6
Toplam	211	100,0

Cinsiyet

Tablo 11’de eğitim harcamaları için yapılan ankete katılanların cinsiyetleri gösterilmektedir. Tabloya göre ankete katılanların % 84’ünü erkekler oluştururken, % 15,6’sını kadınlar oluşturmaktadır.

Tablo 11: Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Cinsiyet Sıklık Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	%
Erkek	178	84,4
Kadın	33	15,6
Toplam	211	100,0

Aynı şekilde sağlık harcamaları için yapılan ankete katılanların gösterildiği tablo 12’de, ankete katılanların % 80,6’sını erkekler, % 19,4’ünü ise bayanlar oluşturmaktadır.

Tablo 12: Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Cinsiyet Sıklık Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	%
Erkek	170	80,6
Kadın	41	19,4
Toplam	211	100,0

Eğitim Durumu

Eğitim harcamaları için yapılan ankete katılanların eğitim durumları tablo 13’de gösterilmektedir. Tabloya göre, ankete katılanların % 21,8’i ilkokul, % 37,4’ü lise, % 37,5’i üniversite, % 3,3’ü ise yüksek lisans mezunudur.

Tablo 13: Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Eğitim Durumu Sıklık Dağılımı

Eğitim Durumu	Frekans	%	Birikimli %
İlkokul	46	21,8	21,8
Lise	79	37,4	59,2
Üniversite	79	37,5	96,7
Yüksek Lisans	7	3,3	100,0
Toplam	211	100,0	

Sağlık harcamaları için yapılan ankete katılanların eğitim durumlarını gösteren tablo 14’e göre ankete katılanların % 31,8’i ilkokul, % 31,3’ü lise, % 36’sı üniversite, % 0,9’u ise yüksek lisans mezunudur. Tespit edilen bu oranlar örneğin evreni temsil kabiliyetine haiz olduğunu göstermektedir.

Tablo 14: Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Eğitim Durumu Sıklık Dağılımı

Eğitim Durumu	Frekans	%	Birikimli %
İlkokul	67	31,8	31,8
Lise	66	31,3	63,0
Üniversite	76	36	99,1
Yüksek Lisans	2	0,9	100,0
Toplam	211	100,0	

Okuyan Çocuk Sayısı

Tablo 15, eğitim harcamaları için yapılan anket çalışmasına katılanların okuyan çocuklarının oranını göstermektedir. Oranlara bakıldığında bir çocuk sahibi olanlar % 45,5, iki çocuk sahibi olanlar % 37,9, üç çocuk sahibi olanlar % 11,8, dört çocuk sahibi olan % 3,8, beş ve daha fazla çocuk sahibi olanlar ise %0,9 oranındadır.

Tablo 15: Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Okuyan Çocuk Sayısının Sıklık Dağılımı

Okuyan Çocuk	Frekans	%	Birikimli %
Bir Çocuk	96	45,5	45,5
İki Çocuk	80	37,9	83,4
Üç Çocuk	25	11,8	95,3
Dört Çocuk	8	3,8	99,1
Beş ve Üzeri Çocuk	2	0,9	100,0
Toplam	211	100,0	

Sağlık harcamalarına geldiğimizde ise, tablo 16'da görüldüğü gibi ankete katılanların % 47,4'ünün bir çocuğu, % 34,6'sının iki çocuğu, % 14,7'sinin üç

çocuğu, % 2,8'inin dört çocuğu, % 0,5'inin ise beş ve daha fazla çocuğu bulunmaktadır.

Tablo 16: Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Okuyan Çocuk Sayısının Sıklık Dağılımı

Okuyan Çocuk	Frekans	%	Birikimli %
Bir Çocuk	100	47,4	47,4
İki Çocuk	73	34,6	82,0
Üç Çocuk	31	14,7	96,7
Dört Çocuk	6	2,8	99,5
Beş ve Üzeri Çocuk	1	0,5	100,0
Toplam	211	100,0	

Yukarıda yüzdelik oranları verilen çocuk sayıları çalışmamız açısından önem teşkil etmektedir. Çocuk sayısının artması ile daha fazla eğitim ve sağlık harcamasının gerçekleşmesi beklenebilir. Artan bu harcamaların bireyler üzerindeki etkileri daha belirgin olacaktır.

Aylık Tüketim Miktarı

Tablo 17'de eğitim harcamaları anketine katılan 211 kişinin tüketim miktarları % olarak ifade edilmiştir. Tabloya göre, 500 TL ve altı tüketim miktarına sahip olanların oranı % 2,8, 5001-1500 TL tüketim miktarına sahip olanların oranı % 31,3, 1501-3000 TL tüketim miktarına sahip olanların oranı % 41,7, 3001 TL ve üzeri tüketim miktarına sahip olanların oranı ise % 24,2 olarak görülmektedir.

Tablo 17: Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Tüketim Miktarının Sıklık Dağılımı

Tüketim Miktarı	Frekans	%	Birikimli %
500 TL ve altı	6	2,8	2,8
501-1500 TL	66	31,3	34,1
1501-3000 TL	88	41,7	75,8
3001 TL ve üzeri	51	24,2	100,0
Toplam	211	100,0	

Tablo 18’de ise; sağlık harcamaları anketine katılanların tüketim miktarları % olarak görülmektedir. 500 TL ve altı tüketim miktarına sahip olanların oranı % 2,4, 5001-1500 TL tüketim miktarına sahip olanların oranı % 36, 1501-3000 TL tüketim miktarına sahip olanların oranı % 38,4, 3001 TL ve üzeri tüketim miktarına sahip olanların oranı ise % 23,2 olarak görülmektedir. Eğitim ve sağlık harcamaları anketlerinin oranları kıyaslandığında, eğitim harcamalarında en yüksek paya sahip oran ile sağlık harcamalarında en yüksek paya sahip oran 1501-3000 TL’dir. Bu durum eğitim ve sağlık harcamaları anketine katılanların toplam tüketim miktarlarının paralellik gösterdiğini göstermektedir.

Tablo 18: Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Tüketim Miktarının Sıklık Dağılımı

Tüketim Miktarı	Frekans	%	Birikimli %
500 TL ve altı	5	2,4	2,4
501-1500 TL	76	36,0	38,4
1501-3000 TL	81	38,4	76,8
3001 ve üzeri	49	23,2	100,0
Toplam	211	100,0	

Eğitimde Tercih

Hane halklarının eğitim tercihlerinin sıklık dağılımları tablo 19 yardımı ile gösterilmektedir. Tablo 19'dan elde edilen verilere göre; ankete katılanların % 83,4 gibi büyük bir çoğunluğu devlet okullarını tercih ederken, % 16,6'lık kısmı ise eğitim tercihi olarak özel okulları tercih etmektedir.

Tablo 19: Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Eğitimde Tercihinin Sıklık Dağılımı

Eğitim Tercihi	Frekans	%	Birikimli %
Devlet Okulu	176	83,4	83,4
Özel Okul	35	16,6	100,0
Toplam	211	100,0	

Sağlık harcamaları anketinin verileri incelendiğinde tablo 20'de görüldüğü gibi ankete katılanların % 54'ü devlet hastanelerini, % 16,1'i üniversite hastanelerini, % 19,9'u özel hastaneleri, %10'u ise sağlık ocaklarını kullanmaktadır. Eğitim harcamalarında olduğu gibi sağlık harcamalarında da hane halkları çoğunluk olarak tercihlerini devletten yana kullanmaktadır.

Tablo 20: Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Sağlık Tercihinin Sıklık Dağılımı

Sağlık Tercihi	Frekans	%	Birikimli %
Devlet Hastanesi	114	54,0	54,0
Üniversite Hastanesi	34	16,1	70,1
Özel Hastane	42	19,9	90,0
Sağlık Ocağı	21	10,0	100,0
Toplam	211	100,0	

Tüketim Harcamalarından Eğitime ve Sağlığa Ayrılan Oran

Tablo 21'deki oranlar incelendiğinde hane halklarının % 18'ü tüketimlerinin % 0 ile % 5'lik kısmını eğitim harcamalarına ayırmakta, % 43,1'i tüketimlerinin % 6 ile % 10'luk kısmını eğitim harcamalarına ayırmakta ve son olarak % 38,9'u tüketimlerinin % 11 ve üzerini eğitim harcamalarına ayırmaktadır.

Tablo 21: Eğitim Harcamaları Anketine Katılanların Eğitime Ayrılan Payının Sıklık Dağılımı

Sağlık Tercihi	Frekans	%	Birikimli %
%0-%5	38	18,0	18,0
%6-%10	91	43,1	61,1
%11 ve üzeri	82	38,9	100,0
Toplam	211	100,0	

Tablo 22'de ise tüketimden sağlık harcamalarına ayrılan oran incelenmektedir. Ankete katılanların % 55,9'u tüketimlerinin % 0 ile % 5'lik kısmını sağlık harcamalarına ayırmakta, % 36'sı tüketimlerinin % 6 ile % 10'luk kısmını sağlık harcamalarına ayırmakta ve kalan % 8,1'i ise tüketimlerinin % 11 ve üzeri kısmını sağlık harcamalarına ayırmaktadır.

Tablo 22: Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Sağlığa Ayrılan Payının Sıklık Dağılımı

Sağlık Tercihi	Frekans	Yüzde	Birikimli %
%0-%5	118	55,9	55,9
%6-%10	76	36,0	91,9
%11 ve üzeri	17	8,1	100,0
Toplam	211	100,0	

Eğitim ve sağlık harcamaları verileri beraber ele alındığında ortaya çıkan sonuç, hane halklarının tüketimlerinden eğitim harcamalarına ayrılan oran; sağlık harcamalarına ayrılan orandan daha fazladır. Bu durumda eğitim harcamalarının gelir etkisinin gücünün sağlık harcamalarından daha fazla olduğunu söyleyebiliriz

Sağlık Sigortası

Sağlık harcamaları anketinde yer alan hane halklarının sağlık sigortalarının verileri tablo 23’de gösterilmektedir. Tablo 23’de yer alan verilere göre ankete katılanların % 2,4’ünün sağlık sigortası bulunmamaktadır. Ankete katılanların % 54,4’ü SSK, % 22,7’si Emekli Sandığı, % 11,4’ü Bağ-kur’u, % 3,3’ü Genel Sağlık Sigortası ve % 5,7’si Özel Sağlık Sigortasından sağlık sigortası hizmeti almaktadır. Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu sağlık hizmetini devletten almaktadır.

Tablo 23: Sağlık Harcamaları Anketine Katılanların Sağlık Sigortasının Sıklık Dağılımı

Sağlık Sigortası	Frekans	Yüzde	Birikimli %
Yok	5	2,4	2,4
SSK	115	54,5	56,9
Emekli Sandığı	48	22,7	79,6
Bağ-kur	24	11,4	91,0
Genel Sağlık Sigortası	7	3,3	94,3
Özel Sağlık Sigortası	12	5,7	100,0
Toplam	211	100,0	

4. EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİNİN ANALİZİ

4.1. EĞİTİM HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİ

Artan eğitim harcamalarına bireylerin tepkileri farklı farklı olmaktadır. Bu durum gelir ve ikame etkisinin alt başlıklara ayrılmasına neden olmaktadır. Bazı bireyler artan eğitim harcamaları karşısında çalışma sürelerini artırırken, bazı bireylerin ek işe olan talebi artmaktadır. Bireylerin hizmetler arasında kalite farkı düşünüyor olması da gelir ve ikame etkisini etkilemektedir.

4.1.1. Daha Fazla Çalışma Arzusu

Eğitim harcamalarının bireyler üzerinde gelir ve ikame etkisine yol açmasında daha fazla çalışma arzusu önemli bir yere sahiptir. Bazı bireyler artan eğitim harcamaları karşısında bu durumu çalışma saatlerini arttırarak gidermeye çalışmakta ve gelir etkisine yol açmaktadır. Bazı bireyler ise bu durumdan etkilenmemekte ya da diğer harcamalarından kısıntıya giderek bu durumu gidermeye çalışmaktadır. Böyle

bir ortamda ise gelir etkisinin varlığından söz etmek pek mümkün olmamaktadır. Yapmış olduğumuz çalışma ile bu durum daha detaylı bir şekilde incelenecektir. Bireylerin daha fazla çalışma arzusunu ölçmeye yönelik sorulara verdikleri cevaplar tablo 24’de gösterilmektedir.

Tablo 24: “Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesinin Sıklık Dağılımı

“Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor”						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Frekans	17	28	27	93	46	211
%	8,1	13,3	12,8	44,1	21,8	100,0

Tablo 24’e bakıldığında ankete katılanların % 65,9 gibi bir çoğunluğu eğitim harcamalarındaki artışın kendilerini daha fazla çalışmaya teşvik ettiğine katılmıştır. % 21,4’ü ise bu görüşe katılmadıklarını dile getirmiştir. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak, artan eğitim harcamalarının bireyleri daha fazla çalışmaya teşvik ettiği dolayısıyla gelir etkisine yol açtığını söyleyebiliriz.

4.1.2. Ek İşe Olan Talep

Tablo 25 hane halklarının “Eğitim Harcamalarımın Fazla Olması Ek İşe Olan Talebimi Artırıyor” ifadesine verdikleri yanıtların incelendiği sıklık dağılımlarını göstermektedir. Buna göre ankete katılan hane halklarının % 49,3’ünün eğitim harcamalarının fazla olması nedeniyle ek işe talebi artarken, % 37,4’ünün ek işe olan talebi artmamaktadır. Artan eğitim harcamaların gelir etkisi ikame etkisine oranla daha baskın çıkmakta, % 11,9 daha fazla olmaktadır.

Tablo 25: “Eğitim Harcamalarımın Fazla Olması Ek İşe Olan Talebimi Artırıyor” İfadesinin Sıklık Dağılımı

‘Eğitim Harcamalarımın Fazla Olması Ek İşe Olan Talebimi Artırıyor’						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Frekans	18	61	28	59	45	211
%	8,5	28,9	13,3	28,0	21,3	100,0

4.1.3. Hizmetler Arası Kalite Farkı

Tablo 26’da hane halklarının “Özel İle Devlet Eğitim Hizmetleri Arasında Kalite Farkı Olduğunu Düşünüyorum” İfadesine verdikleri yanıtların sıklık dağılımları görülmektedir. Buna göre ankete katılan hane halklarının % 70,2’si özel ile devlet eğitim hizmetleri arasında kalite farkı olduğunu düşünmekte, % 21,3’ü ise kalite farkı olduğunu düşünmemektedir. Elde edilen verilere göre hane halklarının büyük bir çoğunluğu devlet ile özel sektör arasında kalite farkı olduğunu düşünmektedir. Böyle bir ortamda hane halkları çocuklarının eğitimlerinde tercihlerini özel sektörden yana kullanmak isteyeceklerdir. Devleti tercih etmeleri ile özel sektörü tercih etmeleri arasında ortaya çıkan fark ise bireyler üzerinde gelir etkisi doğurabilecektir. Bu etkinin gücü yapılacak çapraz tablo analizleri sonucu daha net ortaya koyulacaktır.

Tablo 26: “Özel İle Devlet Eğitim Hizmetleri Arasında Kalite Farkı Olduğunu Düşünüyorum” İfadesinin Sıklık Dağılımı

‘Özel İle Devlet Eğitim Hizmetleri Arasında Kalite Farkı Olduğunu Düşünüyorum’						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Frekans	8	37	18	85	63	211
%	3,8	17,5	8,5	40,3	29,9	100,0

4.1.4. Sınavlara Hazırlanmada Eğitim Harcamalarının Etkisi

Tablo 27’de hane halklarının “Sınavlara Hazırlanmada Çocuğuma Harcadığım Eğitim Harcaması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” ifadesine verdikleri yanıtlar görülmektedir. Tabloya göre hane halklarının çocuklarının eğitimlerinden özel eğitim hizmetlerine ayrılan oran sonucu, % 49,3’ü daha fazla çalışmak istemekte, % 37,4’ü ise daha fazla çalışmak istememektedir. Çocuklarının sınavlara hazırlık sürecinde son zamanlarda vazgeçilmez olan dersane ücretleri hane halkları üzerinde daha fazla çalışma isteği yaratarak gelir etkisine yol açmaktadır.

Tablo 27: “Sınavlara Hazırlanmada Çocuğuma Harcadığım Eğitim Harcaması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesinin Sıklık Dağılımı

‘Sınavlara Hazırlanmada Çocuğuma Harcadığım Eğitim Harcaması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor’						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Frekans	18	61	28	59	45	211
%	8,5	28,9	13,3	28,0	21,3	100,0

4.2. SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİ

4.2.1. Özel Sağlık Hizmetlerinin Etkisi

Tablo 28’e göre, sağlık harcamaları anketine katılan hane halklarının % 24,6’sı tercihlerini özel sektörden yana kullanıp daha çok çalışma isteğinin ortaya çıktığı duruma katılırken, % 56,9’u bu ifadeye katılmamıştır. Sonuç olarak özel sağlık hizmetlerini tercih eden hane halkları üzerinde sağlık harcamaları gelir etkisine neden olmamaktadır.

Tablo 28: "Özel Sağlık Hizmetlerini Daha Kaliteli Bulduğum İçin Tercihimi Özel Sektörden Yana Kullanıyorum, Bu Durum Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor" İfadesinin Sıklık Dağılımı

‘Özel Sağlık Hizmetlerini Daha Kaliteli Bulduğum İçin Tercihimi Özel Sektörden Yana Kullanıyorum, Bu Durum Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor’						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Frekans	44	76	39	34	18	211
%	20,9	36,0	18,5	16,1	8,5	100,0

4.2.2. Sıkışıklık Probleminin Etkileri

Tablo 29’a göre, ankete katılan hane halklarının % 41,7’si sıkışıklık problemi nedeniyle tercihlerini özel sektörden yana kullandıkları ifadesine katılırken, % 44,1’i bu ifadeye katılmamıştır. Elde edilen verilere göre, hane halkları sıkışıklık problemi olsa da tercihlerini devletten yana kullanmaktadır. ‘Tercihimi Özel Sektörden Yana Kullanıyorum, Bu Durum Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor’ ifadesine katılmayan % 44,1 hane halkı ikame etkisinin ortaya çıktığını göstermektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu ifadeye katılan hane halkının, katılmayan hane halkına olan yakınlığı etkinin gücünü azaltmaktadır.

Tablo 29: “Devlet Hastanelerinde Yaşanan Sıkışıklık Problemi Nedeniyle Talebimi Özel Sektörden Yana Kullanıyorum, Bu Durum Beni Daha Fazla Çalışmaya Teşvik Etmektedir” İfadesinin Sıklık Dağılımı

‘Devlet Hastanelerinde Yaşanan Sıkışıklık Problemi Nedeniyle Talebimi Özel Sektörden Yana Kullanıyorum. Bu Durum Beni Daha Fazla Çalışmaya Teşvik Etmektedir’						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Frekans	27	66	28	70	20	211
%	12,8	31,3	13,3	32,2	9,5	100

4.3. ÇAPRAZ TABLO ANALİZİ

4.3.1. Eğitim Harcamaları Verilerinin Çapraz Tablo Analizi

Eğitim harcamalarının ankete katılan hane halkları üzerindeki gelir ve ikame etkilerinin ölçülmesi adına “Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya teşvik Ediyor” ifadesine verilen yanıtlar ile ankete katılan hane halklarının toplam aylık tüketim miktarları oranları çapraz tablo yardımı ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Tablo 30’da bu veriler gösterilmektedir.

Tablo 30: Tüketim Oranları İle “Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesi Arasındaki İlişki

		‘Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor’					
Tüketim Miktarı		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
500 TL ve Altı	Frekans	0	1	0	4	1	6
	%	0	16,7	0	66,7	16,7	100
501-1500 TL	Frekans	7	5	3	33	18	66
	%	10,6	7,6	4,5	50	27,3	100
1501-3000 TL	Frekans	8	11	14	33	22	88
	%	9,1	12,5	15,9	37,5	25	100
3001 ve Üzeri	Frekans	2	11	10	23	5	51
	%	3,9	21,6	19,6	45,1	9,8	100
Toplam	Frekans	17	28	27	93	46	211
	%	8,1	13,3	12,8	44,1	21,8	100

Tüketim oranları ve fazla çalışma arasında yapılan çapraz tablo analizi sonucuna göre tüketim miktarı 500 TL ve altı olan hane halklarının toplamda % 16,7’si üzerinde daha çok çalışma isteği doğurmamaktadır. % 83,4 gibi yüksek bir çoğunluk ise daha fazla çalışmak istemektedir. 501-1501 TL tüketim miktarında ankete katılanların % 18,2’si daha fazla çalışmak istemezken, % 77,3’ü ise daha fazla çalışmak istemektedir. 1501-3000 TL tüketim miktarında % 21,6’sı daha fazla çalışmak istemezken, % 62,5’i daha fazla çalışmak istemektedir. 3001 ve üzeri tüketim miktarında ise, ankete katılanların % 25,5’i daha fazla çalışmak istemezken, % 54,9’u daha fazla çalışmak istemektedir.

Tüketim miktarı gelirin bir göstergesidir. Bu yüzden çalışmamızda bireylerin gelirini ölçmeye yönelik sonuçlar yer almamıştır. Bu doğrultuda yapılan çapraz tablo

analizin sonucu, tüketim harcamaları bireyler üzerinde gelir etkisi ortaya çıkarmaktadır. Ancak artan tüketim harcamalarının gelir etkisi üst dilimlere gidildikçe azalmaktadır. Tüketim miktarını hane halklarının geliri olarak düşündüğümüzde sonuç daha net olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 31: Okuyan Çocuk Sayıları İle “Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesi Arasındaki İlişki

		‘Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor’					
Okuyan Çocuk		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Bir Çocuk	Frekans	9	12	12	44	19	96
	%	%9,4	%12,5	%12,5	%45,8	%19,8	%100
İki Çocuk	Frekans	4	14	8	32	22	80
	%	%5,0	%17,5	%10,0	%40,0	%27,5	%100
Üç Çocuk	Frekans	4	2	4	11	4	25
	%	%16,0	%8,0	%16,0	%44,0	%16,0	%100
Toplam	Frekans	17	28	24	87	45	201
	%	%8,4	%13,9	%11,9	%43,2	%22,3	%100

Okuyan çocuk sayısı ile fazla çalışma arasında yapılan çapraz tablo analizinin sonucu, bir çocuk sahibi hane halklarının eğitime yönelik harcamalarının fazla olması % 21,9’u üzerinde daha çok çalışma isteği ortaya çıkarmamakta, % 65,6’sı üzerinde daha çok çalışma isteği ortaya çıkarmaktadır. İki çocuk sahibi hane halklarının % 22,5’i üzerinde daha çok çalışma isteği ortaya çıkarmamakta, % 67,5’i üzerinde daha çok çalışma isteği ortaya çıkarmaktadır. Üç çocuk sahibi hane halklarının % 24’ü üzerinde daha çok çalışma isteği ortaya çıkarmamakta, % 60’ı üzerinde ise daha çok çalışma isteği ortaya çıkarmaktadır.

Yukarıdaki veriler incelendiğinde artan çocuk sayısı bireylerin ek işe olan taleplerini arttırarak daha fazla gelir etkisi ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 32: Eğitim Harcamalarının Toplam Tüketime Oranı İle “Eğitim Harcamalarının Fazla Olması Ek İşe Olan Talebimi Artırıyor” İfadesi Arasındaki İlişki

Harcamaların Eğitime Oranı		'Eğitim Harcamalarının Fazla Olması Ek İşe Olan Talebimi Artırıyor'					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
%0-%5	Frekans	3	11	3	16	5	38
	%	%7,9	%28,9	%7,9	%42,1	%13,2	%100
%6-%10	Frekans	5	25	16	28	17	91
	%	%5,5	%27,5	%17,6	%30,8	%18,7	%100
%11 ve üzeri	Frekans	10	25	9	15	23	82
	%	%12,2	%30,5	%11,0	%18,3	%28,0	%100
Toplam	Frekans	18	61	28	59	45	211
	%	%8,5	%28,9	%13,3	%28,0	%21,3	%100

Tablo 32’de yapılan çapraz tablo analizinin sonucu, tüketim harcamalarının eğitim harcamalarına oranı % 0 ile % 5 arasında olan hane halklarının % 36,8’i eğitim harcamalarının fazla olmasının ek işe olan taleplerini arttırmadığı düşünürken, % 55,3’ü ek işe olan taleplerini arttırdığını düşünmektedir. Tüketim oranı % 6 ile % 10 arasında olan hane halklarının % 33’ü ek işe olan taleplerini arttırmadığını düşünürken, % 49,5’i ek işe olan taleplerini arttırdığını düşünmektedir. Son olarak tüketim oranı % 11 ve üzeri olan hane halklarının % 37,4’ü ek işe olan taleplerini arttırmadığını düşünürken, % 49,3’ü ek işe olan taleplerini arttırdığını düşünmektedir.

Hane halklarının toplam tüketim harcamalarından eğitim harcamaları için ayırdıkları oranlar üzerinde ek iş talebi doğurmaktadır. Bu durumda hane halkları üzerinde gelir etkisine yol açtığını göstermektedir. Gelir etkisinin gücü ise ilk dilim olan % 0 - % 5 tüketim düzeyinde en fazladır.

4.3.2. Sağlık Harcamaları Verilerinin Çapraz Tablo Analizi

Sağlık harcamalarının gelir ve ikame etkilerinin ölçülmesi adına “Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır” ifadesine verilen yanıtlar ile ankete katılan hane halklarının toplam aylık tüketim miktarları oranları çapraz tablo yardımı ile analiz edilmiştir.

Tablo 33: Tüketim Oranları İle “Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır” İfadesi Arasındaki İlişki

Tüketim Miktarı		‘Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır’					
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
500 TL ve Altı	Frekans	2	0	0	3	0	5
	%	%40	%0	%0	%60	%0	%100
501-1500 TL	Frekans	8	36	5	19	8	76
	%	%10,5	%47,4	%6,6	%25	%10,5	%100
1501-3000 TL	Frekans	15	31	11	17	7	81
	%	%18,5	%38,3	%13,6	%21	%8,6	%100
3001 ve Üzeri	Frekans	13	19	8	8	1	49
	%	%26,5	%38,8	%16,3	%16,3	%2	%100
Toplam	Frekans	38	86	24	47	16	211
	%	%18,0	%40,8	%11,4	%22,3	%7,6	%100

Tüketim oranları ile ek işe olan talep arasında yapılan çapraz tablo analizi sonucu, tüketim oranı 500 TL ve altı olan hane halklarının % 40’ının ek işe olan talebi artmazken, % 60’ının ek işe olan talebi artmaktadır. Tüketim oranı 501-1500 TL arası olan hane halklarının % 57,9’unun ek işe olan talebi artmazken, % 35,5’inin ek işe olan talebi artmaktadır. Tüketim oranı 1501-3000 TL olan hane halklarının %

56,8'inin ek işe olan talebi artmazken, % 29,6'sının ek işe olan talebi artmaktadır. Tüketim oranı 3001 ve üzeri olan hane halklarının % 65,3'ünün ek işe olan talebi artmazken, % 18,3'ünün ek işe olan talebi artmaktadır.

Elde edilen verilere göre sağlık harcamalarına katılan hane halklarının tüketim miktarlarının artması eğitim harcamalarının aksine ek işe olan taleplerini artırmamaktadır. Artan tüketim miktarları gelirin bir göstergesi olarak da düşünüldüğünde hane halkları üzerinde ikame etkisi ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 34: Okuyan Çocuk Sayısı İle “Artan Sağlık Harcamaları Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır” İfadesine Verilen Yanıtlar Arasındaki İlişki

		‘Artan Sağlık Harcamaları Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır’					
Okuyan Çocuk		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Bir Çocuk	Frekans	18	38	9	26	9	100
	%	%18	%38	%9	%26	%9	%100
İki Çocuk	Frekans	13	30	9	15	6	73
	%	%17,8	%41,1	%12,3	%20,5	%8,2	%100
Üç Çocuk	Frekans	6	14	5	5	1	31
	%	%19,4	%45,2	%16,1	%16,1	%3,2	%100
Toplam	Frekans	37	82	23	46	16	204
	%	%18,1	%40,1	%11,2	%22,5	%7,8	%100

Okuyan çocuk sayısı ile ek işe olan talep arasında yapılan çapraz tablo analizi sonucu, bir çocuk sahibi hane halklarının % 56'sının ek işe olan talebi artmazken, % 35'inin ek işe olan talebi artmaktadır. İki çocuk sahibi hane halklarının % 58,9'unun ek işe olan talebi artmazken, % 28,7'sinin ek işe olan talebi artmaktadır. Üç çocuk sahibi hane halklarının % 48,2'sinin ek işe olan talebi artmazken, % 30,3'ünün ek işe olan talebi artmaktadır.

Tüketim miktarı çapraz tablo analizinde de olduğu gibi, okuyan çocuk sayısındaki artış hane halkları üzerinde genel anlamda ek iş talebi yaratmamaktadır. Okuyan çocuk sayısındaki artış gelir etkisinin etkisini azaltmakta, ikame etkisine yol açmaktadır.

Tablo 35: Sağlık Harcamalarının Tüketime Oranı İle “Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır” İfadesi Arasındaki İlişki

		‘Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır’					
Harcamaların Sağlığa Oranı		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
%0-%5	Frekans	27	52	9	25	5	118
	%	%22,9	%44,1	%7,6	%21,2	%4,2	%100
%6-%10	Frekans	6	30	12	20	8	76
	%	%7,9	%39,5	%15,8	%26,3	%10,5	%100
%11 ve üzeri	Frekans	5	4	3	2	3	17
	%	%29,4	%23,5	%17,6	%11,8	%17,6	%100
Toplam	Frekans	38	86	24	47	16	211
	%	%18,0	%40,8	%11,4	%22,3	%7,6	%100

Yapılan çapraz tablo analizi sonucu, tüketim harcamalarının sağlık harcamalarına oranı % 0 ile % 5 arasında olan hane halklarının % 67’si sağlık harcamalarının fazla olmasının ek işe olan taleplerini arttırmadığı düşünürken, % 25,4’ü ek işe olan taleplerini arttırdığını düşünmektedir. Tüketim oranı % 6 ile % 10 arasında olan hane halklarının % 47,4’ü ek işe olan taleplerini arttırmadığını düşünürken, % 36,8’i ek işe olan taleplerini arttırdığını düşünmektedir. Son olarak tüketim oranı % 11 ve üzeri olan hane halklarının % 52,9’u ek işe olan taleplerini arttırmadığını düşünürken, % 29,4’ü ek işe olan taleplerini arttırdığını

düşünmektedir. Toplamda ankete katılan 211 hane halkının 124 tanesi % 48,8 gibi bir çoğunluğunun ek işe talebi olmamıştır. Buna karşın, 63 hane halkı % 29,9'unun ek işe talebi olmaktadır.

Hane halklarının toplam tüketim harcamalarından sağlık harcamaları için ayırdıkları oranlar eğitim harcamaları verilerinin aksine hane halkları üzerinde ek iş talebi yaratmamaktadır. Bu durumda hane halkları üzerinde ikame etkisine yol açtığını söyleyebiliriz.

5. EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARININ GELİR VE İKAME ETKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Eğitim harcamaları anketi için hazırlanan tüketim oranlarını ile “Eğitime yönelik harcamamın fazla olması beni daha çok çalışmaya teşvik ediyor” İfadesine verilen yanıtların arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablo 30 ile, sağlık harcamaları anketi için hazırlanan tüketim oranları ile “Artan sağlık harcamalarım karşısında ek işe olan talebim artmaktadır” ifadesine verilen yanıtların arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablo 33 verileri beraber ele alınarak kamu harcamalarında gelir ve ikame etkisinin gücü harcamalar bazında gösterilmeye çalışılacaktır.

Tablo 30: Tüketim Miktarları İle “Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesi Arasındaki İlişki

		‘Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor’					
Tüketim Miktarı		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
500 TL ve Altı	Frekans	0	1	0	4	1	6
	%	0	16,7	0	66,7	16,7	100
501-1500 TL	Frekans	7	5	3	33	18	66
	%	10,6	7,6	4,5	50	27,3	100
1501-3000 TL	Frekans	8	11	14	33	22	88
	%	9,1	12,5	15,9	37,5	25	100
3001 ve Üzeri	Frekans	2	11	10	23	5	51
	%	3,9	21,6	19,6	45,1	9,8	100
Toplam	Frekans	17	28	27	93	46	211
	%	8,1	13,3	12,8	44,1	21,8	100

Tablo 33: Okuyan Çocuk Sayıları İle “Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor” İfadesi Arasındaki İlişki

		‘Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır’					
Tüketim Miktarı		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
500 TL ve Altı	Frekans	2	0	0	3	0	5
	%	%40	%0	%0	%60	%0	%100
501-1500 TL	Frekans	8	36	5	19	8	76
	%	%10,5	%47,4	%6,6	%25	%10,5	%100
1501-3000 TL	Frekans	15	31	11	17	7	81
	%	%18,5	%38,3	%13,6	%21	%8,6	%100
3001 ve Üzeri	Frekans	13	19	8	8	1	49
	%	%26,5	%38,8	%16,3	%16,3	%2	%100
Toplam	Frekans	38	86	24	47	16	211
	%	%18,0	%40,8	%11,4	%22,3	%7,6	%100

Sağlık harcamaları anketinin yer aldığı tablo 33 incelendiğinde, 500 TL ve altı tüketime sahip hane halklarının % 60’ı ‘Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır’ ifadesine katılmıştır. Eğitim harcamalarının yer aldığı tablo 30’da ise ankete katılan hane halklarının % 83,4’ü ‘Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor’ ifadesine katılmıştır. 500 TL ve altı tüketim oranında tüketim miktarlarının hane halkları üzerindeki etkisi gelir etkisi olmaktadır. Ancak, eğitim harcamalarının gelir etkisinin sağlık harcamalarının gelir etkisinden % 23,4 oranında daha fazla olduğu görülmektedir.

501-1500 TL tüketime sahip hane halklarının % 35,5’i ‘Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır’ ifadesine katılıyorken,

% 57,9'u ise bu ifadeye katılmamıştır. Eğitim harcamalarının yer aldığı tablo 30'da ise ankete katılan hane halklarının % 77,3'ü 'Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor' ifadesine katılıyorken, %18,2'si bu ifadeye katılmamıştır. 501- 1501 TL tüketim düzeyinde eğitim harcamalarında gelir etkisi ortaya çıkarken sağlık harcamalarında ikame etkisinin ortaya çıktığı görülmektedir.

1501-3000 TL tüketime sahip hane halklarının % 29,6'sı 'Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır' ifadesine katılıyorken, % 75,3'ü bu ifadeye katılmamıştır. Eğitim harcamaları anketinde ise, ankete katılan hane halklarının % 62,5'i 'Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor' ifadesine katılıyorken, % 21,6'sı bu ifadeye katılmamıştır.

Elde edilen sonuçlar 501-1501 TL tüketim düzeyinde yer alan verilerle paralellik göstermektedir. Sonuç olarak, 1501-3000 TL tüketim düzeyinde eğitim harcamaları hane halkları üzerinde gelir etkisi ortaya çıkarırken, sağlık harcamaları üzerindeki etkisi ikame etkisi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Eğitim harcamalarında 501-1501 TL tüketim düzeyinde ortaya çıkan gelir etkisi 1501-3000 TL tüketim düzeyinde ortaya çıkan gelir etkisinden % 14,8 daha büyüktür.

3001 TL ve üzeri tüketime sahip hane halklarının % 18,3'ü 'Artan Sağlık Harcamalarım Karşısında Ek İşe Olan Talebim Artmaktadır' ifadesine katılıyorken, % 65,3'ü bu ifadeye katılmamıştır. Eğitim harcamaları anketinde ise, ankete katılan hane halklarının % 54,9'u 'Eğitime Yönelik Harcamamın Fazla Olması Beni Daha Çok Çalışmaya Teşvik Ediyor' ifadesine katılıyorken, % 25,5'i bu ifadeye katılmamıştır.

3001 TL ve üzeri tüketim düzeyinde eğitim harcamalarında gelir etkisi ortaya çıkarken, sağlık harcamalarında ikame etkisi ortaya çıkmaktadır. 3001 TL ve üzeri tüketim düzeyi bir alt limit olan 1501-3000 TL tüketim düzeyi ile kıyaslandığında gelir etkisinin gücünün % 7,6 azaldığı görülmektedir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, 500 TL ve altı tüketim düzeyinde eğitim ve sağlık harcamaları beraber ele alındığında hane halkları üzerinde gelir etkisine yol açtığı görülmektedir. Eğitim harcamalarının gelir etkisi ise, sağlık

harcamalarının gelir etkisinden % 23,4 daha büyük olmaktadır. Artan tüketim oranları gelirinde bir göstergesi olarak düşünüldüğünde 500 TL ve üzeri tüketim düzeylerinde eğitim harcamaları hane halkları üzerinde gelir etkisine yol açarken, sağlık harcamaları hane halkları üzerinde ikame etkisine yol açmaktadır. Eğitim harcamaları üzerindeki gelir etkisinin gücü her üst dilime geçildikçe azalmakta, toplamda ilk oran olan 500 TL ve altı tüketim oranı ile 3001 TL ve üzeri tüketim oranı arasında % 28,5 gibi göz ardı edilemeyecek derecede değişim görülmektedir.

Tablo 26: “Özel İle Devlet Eğitim Hizmetleri Arasında Kalite Farkı Olduğunu Düşünüyorum”

“Özel İle Devlet Eğitim Hizmetleri Arasında Kalite Farkı Olduğunu Düşünüyorum”						
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Frekans	8	37	18	85	63	211
%	3,8	17,5	8,5	40,3	29,9	100

Sağlık harcamalarına nazaran eğitim harcamalarının gelir etkisinin daha fazla olmasının nedenleri arasında bireylerin eğitim hizmetlerinin kalitesinde özel ile devlet arasında kalite farkı olduğunu düşünmeleri yer alabilmektedir.

Tablo 26’daki veriler incelendiğinde ankete katılan hane halklarının % 70,2’si özel eğitim hizmetleri ile devlet eğitim hizmetleri arasında kalite farkı olduğunu düşünmektedir. Bu yüksek oran bize eğitim harcamalarının gelir etkisinin daha fazla olması sonucunun ortaya çıkmasında fikir sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır. Özel eğitim hizmetlerini daha kaliteli bulan hane halkları tercihlerini özel hizmetlerden yana kullandıklarında ortaya çıkan kayıplarını gidermede oluşan etki verilerin gösterdiği gibi gelir etkisi olmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ana akım kamu maliyesi kaynaklarında vergilerin gelir ve ikame etkileri incelenmektedir. Ancak yarı kamusal mal ve hizmetlerin (eğitim ve sağlık harcamalarının da) hane halkları üzerinde gelir ve ikame etkisi bulunmaktadır. Gelir etkisi, kamu harcamalarının azaltılması halinde çalışmayı boş zamana göre daha istenir bir hale getirebilen bir durumdur. İkame etkisi ise, kamu harcamalarında gerçekleşen bir artış sonucu bireylerin bu artışa daha az çalışmak, daha az yatırım yapmak, daha çok boş zamana sahip olmayı istemek şeklinde tepkiler verebilmeleridir. Çalışmamızda eğitim ve sağlık harcamalarının gelir ve ikame etkisi anket çalışması yardımı ile ele alınmıştır. Eğitim ve sağlık harcamaları için ayrı ayrı anket hazırlanıp her iki harcamanın da etkileri incelenmiştir. Daha sonra eğitim ve sağlık harcamaları çapraz tablo yardımı ile karşılaştırılmıştır. Genel anlamda eğitim harcamalarının gelir etkisine yol açtığı, sağlık harcamalarının ise ikame etkisine yol açmadığı gözlenmiştir.

Çalışmaya gelir ve ikame etkilerini ölçmek için evli ve okul çağında çocuğu olan hane halkları katılmıştır. Gelir ve ikame etkilerinin gücünü ölçmede hane halklarının tüketimlerinden eğitim ve sağlık harcamalarına ayırdıkları miktar veri olarak kullanılmıştır.

Anket çalışması eğitim ve sağlık harcamaları için ayrı ayrı hazırlanmış olup sorular genel itibariyle şu konuları kapsamaktadır:

- Demografik özellikler (yaş, medeni durum, meslek, cinsiyet, yaşadığı yer)
- Ankete katılanların eğitim durumu
- Hane halklarının okuyan çocuk sayısı
- Tüketim oranları ve bu tüketimden eğitim ve sağlığa ayrılan oran
- Eğitim ve sağlıktaki tercihleri
- Fazla çalışma, ek iş talepleri şeklinde özetlenebilir.

Anketten elde edilen verilerin SPSS programı yardımı ile analiz edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular ise şu şekildedir:

Hane halklarının meslek durumunda, aralarında önemli derecede farklılık olmamakla birlikte ankete katılanlar özel sektör istihdam ağırlıklıdır. Özel sektörün büyük bir çoğunluğunu da serbest meslek faaliyetleri ile uğraşanlar oluşturmaktadır. Kamu Eğitim harcamalarının azalmasının gelir etkisine yol açtığı belirlenmiştir. Serbest meslek faaliyeti ile uğraşan hane halklarının artan harcamalara tepkisi çalışma sürelerini arttırmak şeklinde olmaktadır. Kamu Eğitim harcamalarının toplam harcamaya oranı azaldıkça hane halklarının ek işe olan taleplerinin arttığı görülmektedir.

Eğitim harcamaları anketine katılanların büyük bir çoğunluğu özel ile devlet eğitim hizmetleri arasında kalite farkı olduğunu düşünmektedir. Bu düşünce hane halklarını özel eğitim hizmetlerine teşvik etmektedir. Artan özel harcamalar neticesinde hane halkları ortaya çıkan kaybı daha fazla çalışarak gidermeye çalışacaklardır. Bu durumda eğitim harcamalarında ortaya çıkan gelir etkisini göstermektedir. Okuyan çocuk sayısı bakımından, her iki ankette de en yüksek oranı bir çocuk, en düşük oranı ise 5 ve üzeri çocuk oluşturmaktadır. Özellikle eğitim harcamalarında hane halklarının çocuk sayısı büyük önem taşımaktadır. Artan çocuk sayısı eğitime ayrılan payı arttırmaktadır. Tüketim miktarı verilerine göre, her iki ankette de en yüksek oranı 1501-3000 TL tüketim miktarı, en düşük oranı 500 TL ve altı tüketim miktarı oluşturmaktadır. Özel sağlık harcamalarının artması gelir etkisine yol açmamaktadır.

Hane halklarının tüketimlerinden eğitim ve sağlık harcamalarına ayrılan oran durumunda, en yüksek oranı eğitim harcamalarında % 6-% 10 oranı alırken, sağlık harcamalarında % 0-% 5 oranı almaktadır. Eğitim harcamalarında gelir etkisinin Sağlık harcamalarında ise gelir etkisinin olmamasının nedeni olarak toplam tüketim içinde sağlığa ayrılan payın az olmasının etkili olduğu iddia edilebilir. Sağlık harcamaları anketinde hane halklarının sağlık sigortalarında durum, en yüksek oranı SSK oluşturmaktadır. SSK'lı hane halklarının daha az özel sektörü kullanmaları dolayısıyla da özel Sağlık harcamasının az olması beklenir. Bu nedenle de gelir etkisine yol açmamaktadır.

Eğitim harcamaları anketine katılanların tüketim miktarı ile fazla çalışma isteği arasında yapılan çapraz tablo analizinin sonucuna göre, Eğitim harcamaları

gelir etkisi ortaya çıkarırken, bu etki üst dilimlere çıktıkça azalmaktadır. Tüketim gelirin fonksiyonu olarak kabul edilirse, hane halkının eğitim için ayırdığı oran toplam gelir arttıkça daha az gelir etkisine neden olmaktadır. Sağlık harcamaları anketinde ise, tüketim harcamaları en alt seviyede gelir etkisine yol açarken, üst dilimlerin hepsinde gelir etkisine yol açmamaktadır.

Okuyan çocuk sayısı ile fazla çalışma isteği arasında yapılan çapraz tablo analizine göre, çocuk sayısının artmasına bağlı olarak özel Eğitim harcamalarının gelir etkisinin gücünün de arttığı görülmektedir. Hane halklarının tüketimlerinden eğitim harcamalarına ayırdıkları oranlara göre gelir etkisi değişebilmektedir. Gelir etkisinin gücünün en alt dilim olan % 0-% 6 düzeyinde en fazla olduğu görülmektedir. Sağlık harcamalarına katılan hane halklarının tüketimleri arttıkça gelir etkisinin büyüklüğü azalmaktadır. Sadece tüketim düzeyinin ilk aşaması olan 500 TL ve altı düzeyinde gelir etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu dilimde tüketim harcamaları son derece az olduğu için sağlığa ayrılan oranın etkisi daha çok hissedilmektedir.

Eğitim ve sağlık harcamalarının gelir ve ikame etkileri birlikte ele alındığında eğitim harcamaları hane halkları üzerinde gelir etkisine yol açarken, sağlık harcamaları da genel olarak gelir etkisine yol açmamaktadır. Eğitim harcamalarında gelir etkisi ortaya çıkarken sağlık harcamalarında gelir etkisinin çıkmamasında, sağlık harcamalarının eğitim harcamalarına nazaran daha az olması, eğitim ve sağlık harcamaları arasında kalite farkı olması, toplam tüketim harcamalarından sağlığa ayrılan oranın daha az olması gibi nedenler gösterilebilir.

Türkiye’de devlet her yıl GSYH’nin % 25-% 30 arasında değişen miktarda kamu harcaması yapmaktadır. Kamu harcamalarının ekonomik aktörlerin davranışları üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu tezde eğitim ve sağlık kamu harcamalarının hane halklarının çalışma istekleri üzerinde nasıl bir etkisi olduğu araştırılmıştır. Bulguların dikkate alınması durumunda daha verimli maliye politikaları oluşturulabilir. Çalışmamız bu açıdan kamu maliyesi alanında bir boşluğu doldurmuş ve alanına katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Akdemir, T., Karabulut, B. (2010). *Sağlık Hizmetlerinde Devletin Değişen Rolü ve Özel Sağlık Kurumlarını Düzenleyici Görevleri*. 24. Türkiye Maliye Sempozyumu Tebliğler Kitabı, Eskişehir.
- Akın, C. S. (2007). *Sağlık ve Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye’de Sağlık Sektörü ve Harcamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Aksoy, Ş. (1998). *Kamu Maliyesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Altundemir, E. M. (2008). Eğitim Harcamalarında Türkiye ve OECD Ülkeleri, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 2, 51-70.
- Arslan, H., Satıcı, A., Kuru, M. (2006). Devlet ve Özel İlköğretim Okullarının Etkililiğinin Araştırılması, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Cilt 31, Sayı 142, 15-25.
- Arabacı, B. İ. (2011). Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamaları, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 35, 100-112.
- Aslan, H. M. (2002). Eğitimin Finansmanının Ekonomi Politigi ve Yüksek Öğretimde Adil ve Etkin Finansman Politikaları. *Liberal Düşünce*, Cilt 7, Sayı 28, 225-246.
- Bakış, O., Levent, H., Insel, A., Polat, S. (2009). Türkiye’de Eğitime Erişimin Belirleyicileri, *Eğitim Reformu Girişimi*, Sabancı Üniversitesi.
- Boz, Y., (2000). *Kamu Maliyesi ve Bütçe*, Orjin Yayınevi.
- Batırel, F. Ö. (1990). *Kamu Maliyesi Teorisine Giriş*. Marmara Üniversitesi Yayın No: 492.
- Bulut, M., Çevik, K. N., Arat, A. (2008). Türkiye’nin Kurumlar Vergisi Haldun-Laffer Eğrisi Tahmini. *Vergi Dünyası*, Sayı 325, 39-49.
- Curol, M., Eriçok, E. R., Yılcı, V. (2012). Türkiye’de Kamu Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımları Üzerindeki Etkisi: 1970-2009. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 73-88.

- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitimin Getirisi (Uşak İli Örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 235-252.
- Çelik, Y. (2011). Türkiye Sağlık Harcamalarının Analizi ve Sağlık Harcama Düzeyinin Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Sayı 1, 62-81.
- Çetin, M., Ecevit, E. (2010). Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, 168-182.
- Çokgezen, M., Terzi, N. (2008). Türkiye’de Devletin Eğitime Müdahalesinin Yeterli Gerekçesi Var Mı?, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl 13, Sayı 49, 1-17.
- Demir, O., Üzümcü, A., Duran, S. (2006). İçsel Büyümede İçselleşme Süreçleri: Türkiye Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, 27-46.
- Doğan, S. (2002). Türkiye İçin Laffer Eğrisinin Tahmini (1979-2000). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, 257-269.
- Doğan, S. (2006). Keynesyen Teoriye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 12, 253-272.
- Doğruyol, C. (2009). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*. Ankara: Savaş Kitabevi.
- Dornbusch, R., Fischer, S. (1994). *Macro Economics*. McGraw- HillInc.
- Durmaz, E. (2010). *Afyonkarahisar İl Merkezinde 2008 Yılı Kişisel Gelir Dağılımı*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Durmuş, M. (2008). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Edizdoğan, N. (2008). *Kamu Maliyesi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Eker, M. (2007). *Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2004)*. Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi, Kars.

- Ekinci, M. F. (2009). *Döviz Kuru Belirsizliğinin Özel Kesim Sabit Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Erdem, M., Şenyüz, D., Tatlıoğlu, İ. (2003). *Kamu Maliyesi*. Ekin Kitabevi.
- Erginay, A. (2010). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Savaş Kitap ve Yayınevi.
- Ersezer, D. (2006). *Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 255-268.
- Gülcan, C. M. (2008). *Kamu harcamaları İçinde Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Yeri, Ekonomik Etkileri ve Türkiye Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Hazman, G., G. (2011). Türkiye’de Gelir Dağılımında Adalet ve Sosyal Güvenlik Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 205-216.
- Işık, K. A., Karayılmazlar, E., Organ, O., Işık, H. (2005). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Joseph, A., Gliem, Rosemary R., Gliem. (2003). *Calculating, Interpreting, and Reporting Cronbach’s Alpha Reliability Coefficient for Likert-Type Scales*, 2003 Midwest Research to Practice Conference.
- Kanca, O. C. (2011). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi 1980-2008 (Ampirik Bir Çalışma). *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, 75-92.
- Kalenderoğlu, M. (2006). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*. Ankara: Agon Bilgi Akademisi Yayın ve Dağıtım.
- Karaaslan, E. (2006). *Kamu Harcama Hukuku*. Yaklaşım Yayıncılık.
- Kökocak, A. (2011). *Kamu Ekonomisi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). *MEB 2010-2014 Stratejik Planı*, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara. http://sgb.meb.gov.tr/Str_yon_planlama_V2/MEBStratejikPlan.pdf/ (22.09.2013).

- Nadaroğlu, H. (1998). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Orhaner, E. (2007). *Kamu Maliyesi*. Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Ortaç, R. (2003). Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 239-247.
- Öz, S. (2012). Türkiye’de Eğitim Harcamaları ve Eğitim Reformu, *EAF (Ekonomik Araştırma Formu)*,
eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/eaf_pn1202.pdf (09.04.2014).
- Özbaran, H. M. (2004). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılına Harcama Türlerine Göre İncelenmesi, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 53, 115-138.
- Özbilen, Ş. (2010). *Kamu Maliyesi*. Marmaris: Gazi Kitabevi.
- Pehlivan, O. (2002). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Pehlivan, O. (2008). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Pınar, A. (2005a). Devlet Bütçesi Topluma Nasıl Yansıyor?. *Siyasa*, Yıl 1, Sayı 1, ESİAD, 48-62.
- Pınar, A. (2005b). *Türkiye’de Yeniden Mali Yapılanma. 20. Türkiye Maliye Sempozyumu*, Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Pamukkale.
- Pınar, A. (2006). *Maliye Politikası*. Ankara, Naturel Basın Yayın Dağıtım.
- PISA. *PISA 2012 Results: What Students Know and Can Do*
<https://www.oecd.org/statistics/> (09.04.2014).
- Sağbaş, İ. (2011). *Vergi Teorisi*. Ankara: Ece Matbaası.
- Sara, Z. (2012). *Gelir İdaresi Perspektifinden Türk Vergi Sisteminin Sorunları: Ampirik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Savaşan, F. (2013). 2013 Bütçesine Kısa Bir Bakış, *Stratejik Düşünce Enstitüsü*,
<http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/2013-butcesine-kisa-bir-bakis/3106/>
(21.09.2013).

- Sayar, S. N. (1975). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Tokalaş, S. (2006). *Kamu Sağlık Hizmetlerinin Satın Alınması*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tosunoğlu, Ş., Moğol, T., Çakır, T. (2012). *Kamu Maliyesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.
- Tuzcu, G. (2004). Eğitimin Finansman Gerekleri ve Boyutları, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 163, 55-70.
- Türk, İ. (2008). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ulutürk, S. (2001). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 131-139.
- Ural, A., Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yavuz, Ç. N. (2001). Türkiye’de Kamu Yatırım Harcamalarının Özel Sektör Yatırım Harcamalarını Dışlama Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Kamu-İş Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 49-66.
- Yıldıran, M. (1998). *Kamu Harcamalarının Enflasyon Üzerindeki Etkilerinin Ekonomik Bir Model Yardımıyla İncelenmesi ve Bir Uygulama (1980-1996)*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Yolcu, H. (2011). Hane Halkının Eğitim Harcamalarını Etkileyen Etmenler: Kuramsal Bir Çalışma, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 3, Sayı 5, 12-35.

EKLER

EK-1: EĞİTİM HARCAMALARI ANKET FORMU

Yapmış olduğum bu çalışma tezimin konusunu oluşturan kamu harcamalarının etkilerinin ölçülmesine yönelik bilimsel bir çalışmadır. Vereceğiniz doğru bilgiler araştırmamın daha gerçekçi sonuçlar ortaya koyması adına son derece önemlidir. Gerekli özeni gösterip vakit ayıracağınız için teşekkürlerimi borç bilirim.

Araştırmacı: Bilal GÜMÜŞOĞLU

Danışman: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

1.

Yaşınız:	Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
Medeni Durumunuz:	Eğitim durumunuz:
Mesleğiniz:	Yaşadığınız yer: İl..... İlçe.....

2.

	1	2	3	4	5+
Evinizde okuyan çocuk sayısı ?					

3.

	500 TL ve altı	501– 1500 TL	1501– 3000 TL	3001 ve üzeri
Toplam aylık tahmini tüketim miktarınız ?				

4.

	Devlet okulları	Özel okullar
Çocuğunuzun eğitimindeki tercihiniz nedir ?		

5.

	%0 - %5 oranında	%6 - %10 oranında	%11 ve üzeri
Aylık eğitim harcamalarınızın toplam tüketiminize oranı % kaçtır ?			

6.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Eğitime yönelik harcamamın fazla olması beni daha çok çalışmaya teşvik ediyor.					

7.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Eğitim harcamalarımın fazla olması ek işe olan talebimi artırıyor.					

8.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Özel ile Devlet eğitim hizmetleri arasında kalite farkı olduğunu düşünüyorum.					

9.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Sınavlara hazırlanmada çocuğuma harcadığım eğitim harcaması beni daha çok çalışmaya teşvik ediyor.					

10. Çalışmamızda güvenilirlik açısından isim ve soy isim bilgileriniz yer almamıştır. Çalışmamızın gerçekçi sonuçlar doğurup doğurmadığının tespiti adına size ulaşabileceğimiz telefon numaranız:.....

EK-2: SAĞLIK HARCAMALARI ANKET FORMU

Yapmış olduğum bu çalışma tezimin konusunu oluşturan kamu harcamalarının etkilerinin ölçülmesine yönelik bilimsel bir çalışmadır. Vereceğiniz doğru bilgiler araştırmamın daha gerçekçi sonuçlar ortaya koyması adına son derece önemlidir. Gerekli özeni gösterip vakit ayıracağınız için teşekkürlerimi borç bilirim.

Araştırmacı: Bilal GÜMÜŞOĞLU

Danışman: Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ

1.

Yaşınız:	Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
Medeni Durumunuz:	Eğitim durumunuz:
Mesleğiniz:	Yaşadığınız yer: İl..... İlçe.....

2.

	1	2	3	4	5+
Evinizde okuyan çocuk sayısı ?					

3.

Toplam aylık tahmini tüketim miktarınız ?	500 TL ve altı	501– 1500 TL	1501– 3000 TL	3001 ve üzeri

4.

Sağlık hizmetinde ilk tercihiniz neresidir ?	Devlet hastanesi	Üniversite hastanesi	Özel hastane	Sağlık ocağı

5.

Aylık sağlık harcamalarınızın toplam tüketiminize oranı % kaçtır ?	%0 - %5 oranında	%6 - %10 oranında	%11 ve üzeri

6.

Sağlık sigortanız hangisidir ?	Yok	SSK	Emekli sandığı	Bağkur	Genel sağlık sigortası	Özel sağlık sigortası

7.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Özel sağlık hizmetlerini daha kaliteli bulduğum için tercihim özel sektörden yana kullanıyorum, bu durum beni daha çok çalışmaya teşvik ediyor.					

8.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Artan sağlık harcamalarım karşısında ek işe olan talebim artmaktadır.					

9.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Devlet tarafından sunulan genel sağlık sigortası uygulaması özel sektöre olan talebimi azaltmakta, daha fazla çalışma isteğimi azaltmaktadır.					

10.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Devlet hastanelerinde yaşanan sıkışıklık problemi nedeniyle talebimi özel sektörden yana kullanıyorum, bu durum beni daha fazla çalışmaya teşvik etmektedir.					

11.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Devlet tarafından bebekler için uygulanan ücretsiz aşı uygulaması hakkında bilgim var.					

12. Çalışmamızda güvenilirlik açısından isim ve soy isim bilgileriniz yer almamıştır. Çalışmamızın gerçekçi sonuçlar doğurup doğurmadığının tespiti adına size ulaşabileceğimiz telefon numaranız:.....

